

DELAVSKA ENOTNOST

PROLETARCI VSEH DEŽEL — ZDRUŽITE SE!

Republiški svet
sindikatoev,
republiški odbori,
Delavska enotnost
in izdajateljski svet
čestitajo delovnim
ljudem Slovenije ob
20. obletnici vstaje!

Petek, 21. julija 1961
Štev. 29, leto XIX

LETO 1941:
v borih nekaj dneh je razpadla kraljeva jugoslovanska vojska pod udarci motoriziranih hitlerjevskih divizij.

ISTO LETO 1941:

v drobovju nacistične »trdnjave Evrope«, v njenem občutljivem, mehkem jugovzhodu je v borih nekaj dneh vzplamtel upor po vsej bivši kraljevini.

Ali je bilo to ISTO LJUDSTVO, ki je v uniformah kraljeve vojske izgubilo vojno — pa je začelo nekaj dni pozneje znova, tokrat goloroko, aprila nebojevitost, julija junaško, aprila kapitulantsko, julija uporno?

Upornost cele skupine narodov ne izgine in se ne rodi kar tako v mesecu dni, kot lunine mene.

Ali je POZIV JUGOSLOVANSKE KOMUNISTIČNE PARTIJE spremenil ljudstvo iz nebojevitosti v bojevitost, iz kapitulantskega v uporno?

En sam proglas ne dvigne v upor milijonov ljudi, ne more, še nikoli ni.

PA VENDAR se je isto ljudstvo, ki je aprila v nekaj dneh izgubilo armado, potem borilo štiri leta v krvavem, neenakem boju!

ZAKAJ? KAKO JE TO MOGOČE?

Najprej: ni izgubilo ljudstvo svoje armade, ker nikoli njegova ni bila. Izgubili so jo drugi, ljudstvo ne.

Potem: prav v tem aprilem polomu je ljudstvo do kraja spoznalo, kdo je krivec poloma in mnogih polomov in nasilja in teptanja človekovih nacionalnih in socialnih pravic poprej.

Nazadnje: bojevitost in uporniške tradicije jugoslovanskih narodov so bile aprila prav take kot julija 1941 —

»Kdo pa so ti mladi fantje, ki korakajo skoz vas? To so mladi partizani, borci neuklonljivega duha...«

TEH 20 LET

AMPAK smotri julijskega upora so bili jasni, oprijemljivi, ljudstvu po volji, z eno besedo: ljudski.

Komunistična partija je mogla dvigniti jugoslovanske narode v upor zato, ker jih ni uvrstila v odrede, brigade in divizije z namenom, da bi se borili za ohranitev izkoriščanja, narodne neenakopravnosti, socialnega tlačanstva, AMPAK, ker so se ti odredi, brigade in divizije borili za svoj prav, za svojo prostost, nacionalno in socialno, za svojo popolno človeško prostost.

V tem je resnična in globoka ČLOVEČNOST VSTAJE, ki je bila hkrati kruta, krvava, neusmiljena: človek se je dvignil v revolucijo, se kruto, krvavo in neusmiljeno boril za svojo človeško podobo zoper vse, ki so mu jo malicali stoletja in so mu jo hoteli zdaj vzeti za zmešom.

V tako vstajo pa je mogel dvigniti ljudstvo edino tisti, ki je bil popolnoma z njim in brez zadržkov njegov, del ljudstva samega, njegov najboljši del, glava in srce. Nobeni drugi partiji jugoslovanski narodi ne bi verjeli po tistem aprilem polomu, nobena druga partija jih ne bi mogla potegniti za seboj v zmagoviti boj. In jih tudi ni.

KOLESA ZGODOVINE ni moč zavrteti nazaj. Vendar je v njegovem vrtenju tudi vztrajnostna sila prejšnjih let in stoletij. Zunaj za mejami in znotraj med nami pa v nas samih je ta usedlina.

Zato se REVOLUCIJA ni končala leta petinštiridesetega.

Globoka ČLOVEČNOST, ki je bila v njej od prvega upornega dne, ji je dala moč, da je premagala v sebi in okrog sebe dogmo, ki je hotela vkovati njeno ustvarjalno misel in jo spremeniti v okamenino.

Ista ČLOVEČNOST ji je dala moč, da se je lotila OSVOBAJANJA DELA, ki je osnovno tkivo človeške družbe, in da išče osvobajajočemu se delu najjasnejše poti k njegovi popolni svobodi.

Tista ČLOVEČNOST namreč, ki je vodila vstajo: človekov boj za svojo človeško podobo zoper vse, kar mu jo maliči.

Takih je teh naših dvajset let.

Zato teh dvajset let ne bo živelo in ne bo ostalo zgolj v praznikih, v proslavah, v jubilejnih zbornikih, v spomenikih in muzejih, kajti TEH DVAJSET LET pomeni dve desetletji ustvarjalnega dela ljudstva, ki se še ni končalo, ker se ni moglo in ker se nikoli ne bo.

Kdor zna najti v besedi njeno pravo vsebino, kdor loči frazo od besed z ustvarjalnim pomenom, ta ve, kakšna je pri nas vsebina tistih mnogokrat po pravem in po krivem izrečenih besed: VERA LJUDSTVO.

Namreč:

— leta 1941 je izhajala jasna smer, ki jo je upor pokazala Komunistična partija, iz vere v ljudstvo; zato je upor zmagal;

— vseh teh dvajset let je iskala Komunistična partija smer ustvarjalnim naporom jugoslovanskih narodov z istim izhodiščem: z vero v ljudstvo.

Kdor zna najti v besedi njeno pravo vsebino, ve, kaj to pomeni, če danes lahko mirno rečemo: zmagoviti duh upora je bil vseh dvajset let od njegovega začetka in je danes neokrnjeno živ prav zaradi naše vere v ljudstvo. Kdor ve, kako se včasih primeri in se spremeni beseda, ki ima danes živ in ustvarjalni pomen, jutri v mrtvo frazo, ta ve tudi, kako odločilnega pomena za našo revolucijo je, da nikoli ne dovolimo spremeniti besed VERA V LJUDSTVO v frazo, da ostanejo vselej živa resničnost našega razvoja.

Kajti: v teh dvajsetih letih tega nikoli nismo dovolili. Nasprotno: obogatili in učvrstili smo vse, kar je pred dvajsetimi leti dajalo smer, duha in zmagovito moč uporu. Ker vemo: iz istega vira prihaja moč za naš nadaljni razvoj, za prihodnost revolucije.

Takih je torej TEH DVAJSET LET.

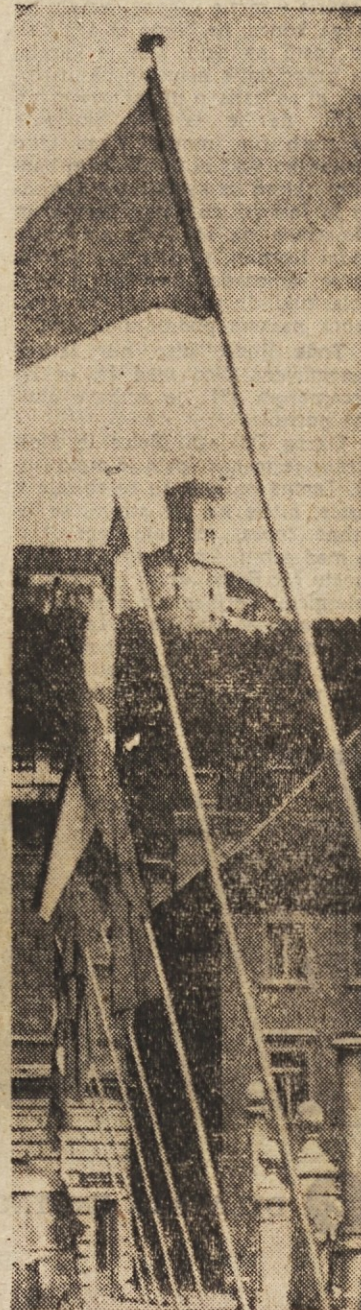

Vse niti upora so se stekale v Vrhovni štab Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, k maršalu Titu

Najbolj hrabri borci med partizani so bili jurišči in bombaši. Na sliki: Borec jurišnega bataljona

Slavno mesto upora — Ljubljana srečna pozdravlja udeležence proslave dvajsete obletnice revolucije

Člani Glavnega štaba NOV in POS: Dušan Kveder-Tomaž, Franc Rozman-Stane in Peter Stante-Skala.

»IN TISTO NOČ SE PO SREDI

Prvi komandant Glavnega štaba NOV in POS Franc Leskošek-Luka

Gaz v snegu

V vlaku, ki je vozil 15. decembra 1941 delavce na delo na Jesenice, ki je vladalo neko posebno vzdušje, pritajena in skrivnostna živahnost, ki ji nihče pravzaprav ni vedel pravega vzroka, vendar pa so vsi čutili, da nekaj sleži v zraku, da se nekaj pripravlja. Ljudje so vprašujoče in vznemirjeno prisluhnili govoricam, ki so prodrele v mrzle vagone: kmalu bo vsega konec, ne bomo se več dolgo vozili na delo. Vse je kazalo, da prepričanje nemških okupatorjev, ki so bahavo in samozavestno trdili, da je ta del Slovenije »deutsch für immer« le ni tako neomajno. Kaj bi tistih nekaj banditov, ki so se skrivali na Mežakliji in Jelovici, tu okrog Jesenic in Mojstrane pa so sami pravi, zavedni Korošci, to se pravi Nemci, so se samozadovoljno hvalili novi oblastniki. In res do takrat partizanov na tem področju ni bilo.

Toda ljudje niso bili zaman vznemirjeni. Noč med 16. in 17. decembrom 1941 je njihove slutnje potrdila.

Okrog Dovjega, Belce in Mojstrane je to noč spalo le malo ljudi. Temne postave so se zbirale v gruce, hitele na vse strani, se živahno, ceprav šepetaje dogovarjale med seboj. Eni so krenili proti mostu čez Belco, drugi na cesto in železnico, tretji proti graničarski postojanki v Mojstrani. In že so ognjeni zublji zajeli most na cesti in na železniški progi proti Jesenici, pa so zazijali široki jarki, ki

naj bi preprečili iznenadni napad Nemcev. Trije orožniki v orožniški postaji v Dovjem pa so bili neprijetno presenečeni, ko je njihov dotlej nemoten mir prekinil napad oboroženih ljudi, katerim so se morali hočeš nočeš predati. Manj

MIHA
POTOČNIK

sreče je imela skupina, ki je napadla graničarsko postojanko v Mojstrani, ker so se morali pred premočjo umakniti proti Mežakliji in so izgubili tudi prvega tovariša.

Zborna mesto teh prvih uporniških skupin, ki sta jih vodila Konobelj Franc-Slovenko in Vovk Zivan, je bilo pri senikih na Vrsih v Karavankah. Tu se je 17. decembra zbralo okrog sto ljudi in tu je bila formirana Triglavska četa. Kljub mrazu in snegu, kljub temu, da so bili lačni in slabo oblečeni, je navdušenje nad uspešno akcijo pregnalo vse skrbi in težave. Prepričani so bili, da bo zdaj kmalu vsega konec, govorili so, da so bile podobne vstaje povsod po Sloveniji. Široka gaz v snegu, ki je vodila od Vrs pa vse do Dovjega, je bila kot simbol te prve množične vstaje v tem delu Slovenije, saj to ni bila akcija maloštevilnih posa-

meznikov, ampak so v njej sodelovali in bili z njo seznanjeni vsi domačini. Ljudje so prihajali, odhajali, se pogovarjali, delali načrte in ta vrvež, takorekoč sredi nemških okupatorjev, je bil res nekaj nenavadnega in spodbudnega.

Toda prvemu veselju je sledilo tudi rahlo malodušje. Ni jim sicer manjkalo dobre volje in poguma, pač pa orožja in municije. Vsega skupaj so premogli okrog deset pušk in nekaj malega municije. Ko so med nje še prodrle govorice, da so v vasi Nemci in da so tako odrezani od zaledja in zaloga hrane, so se morali odločiti za razhod, ker trenutno ni bilo prav nikakršnih izglede za nadaljevanje borbe. Kljub temu pa so prav te akcije naletele na velik odmev med prebivalstvom daleč naokoli in vzbudile v njih samozavest in odpor, med Nemci pa zelo omajale prepričanje, da so ti kraji res že popolnoma pod njihovim vplivom, saj je moral zaradi razritih poti celo gauleiter Rainer, ki je prav 17. decembra nameraval v Kranj prevzemat oblast, preložiti svoje potovanje.

Napisano po pripovedovanju
MIHE POTOČNIKA

Neoboroženi napadalci

»Poslajte nam puške, mitraljeze, si vzamemo sami!«
»Vzemite si tudi puške sami, mi vam jih ne moremo dati!«
»A smo kljub temu napadali. Neoboroženi. Naša moč ni bila samo v orožju!«

Tako mi je predstavil borca upornika prvih dni julijske okupacije, komandir Prve partizanske čete na Primorskem, tovariš Ervin Dolgan-Janez. Pokrajinski komite SKOJ ga je takrat poslal iz Ljubljane v Ilirsko Bistrico, koder naj bi kot domaćin združil svobodoljubne vasičane v organizirano partizansko enoto. Hitro in dobro opravljeno nalogo so kmalu potrdila sporočila: raztrgane telefonske žice, zlomljeni telegrafski drogov, razbite vojaške vodne naprave, izkrivljeni podatki v rojstnih in v zemljiških knjigah, sabotaže na železniški postaji...

Moč te Prve partizanske čete na Primorskem ni bila v oboroženih spopadih, pač pa predvsem v diverzantskih akcijah.

»Sicer pa,« se rad spominja njen prvi komandir, »orožja smo imeli malo, municije še manj! Iz Ljubljane, kjer je bilo središče našega uporniškega gibanja, nismo mogli dobiti ničesar, doma pa v tistem času ni bilo niti lovske puške, kaj šele karabink! Kakorkoli že, križem rok nismo stali!«

Tovariš Dolgan opisuje, za primer diverzantske akcije, ki je značilna za prvo obdobje partizanskih bojev na Primorskem, za čas pred dvajsetimi leti.

»Mudil sem se v Ribnici,« pripoveduje, »medtem, ko je moja četa taborila za Slavino. Od obveščevalca sem izvedel, da bo še tisto popoldne potoval skozi Bistrico železniški transport nemških letalcev. Vest je bila zanimiva in akcija, na katero sem pomislil, dokaj mikavna. Toda, fantov nisem mogel obvestiti. Bili so predaleč. Tako sem se odločil, da kar sam, a v

njihovo veselje, zasolim »štukarjem!« K sodelovanju sem povabil Maslovega Karla, starega prijatelja, ki pa je služil italijansko suknjo. Smešno, a resnično! Naše fante so namreč radi pobirali v italijansko vojsko in tako ji tudi Karlo ni ubežal. Bil pa je vseskozi naš. Pozneje se je odrezal z imenitnimi sabotажami na sovražnikovi fronti dokler ni prebežal v partizane.

Karlu, prav tedaj je bil na dopustu, sem potemtakem zapupal načrt. Navdušil sem ga! V čuvajnici sva si izposodila ključ za odvijanje vijakov ter železen drog. Dinamita nisva imela. Kakopak, takrat je bilo za eksploziv sila težko! Potem sva jo

ERVIN
DOLGAN-
JANEZ

mahnila kar po progi proti Kirovcem. Takoj za Nerinskim tunelom sta se ustavila. Tu je izpeljana proga v ovinek, katerega zunanja stran meji na kamnito globel. Rekla sva si, da bo to mesto najprimernejše! Če bo vlak iztiril, ga bo sredobezna sila potisnila v prepad. Lotila sva se postla. Preklinjala sva navoje, kopico hudih besed sva stresla na spojke, ki vežejo prigo z nosilci električne mreže. Malone sva opravila, ko sva zagledala v hribu nad progo vojaško patrolo. Nekaj nama je dopovedovala. Njene klice pa je udušil ropot vlaka, ki se nama je približeval z one strani predora. Pošteno vznemirjena sva se umaknila na brkinsko stran.

No, nisva bila daleč, ko je za nama zagrmelo. Obrnila sva se: prizor je bil grozoten! Vagoni so leteli drug čez drugega, nekateri so se valili v prepad, drugi so dobesedno žareli v soju električnih isker, ki so jih bruhali iz sebe kratki stiki. V lomljenje in

hrešcanje se je vpletalo vpitje nemških »urlaubarjev!«

Najin podvig je uspel! Pa ne samo najin, to je bil podvig Prve partizanske čete na Primorskem, ki ni pustila vnevar niti enega dne, da ne bi dala na ta ali na oni način čutiti sovražniku, da bije svoj boj!«

Ognjeni signal upora

V gozdovju Resevne, nad grapo s potokom v tem julijskem dnevu stoje ljudje, to borci so s samokresom pod bokom in s puškami, ki jih k nogam drže.

(Eran Roš: odlomek iz »Pesmi o Celjski četi«)

Kogarkoli sem baral v Celju, kjer naj bi našel Stantovega Petra-Skala, vsak mi je brez obotavljanja pokazal na Miklavžev hrib in na nekdanjo Westnovno vilo.

Kdo od tamkajšnjih prebivalcev pa ne pozna nekdanjega politkomisarija prvega partizanskega odreda na Štajerskem?!

Dodobra mi ga je opisala tudi žena, ki gospodinji v Westnovi vili, žal pa je dodala svojemu opisu neljub odgovor, češ Peter je odšel v Logarsko dolino.

Iskal sem ga v Mozirju! Tam ga poznajo...

Zadržal sem se v Ljubnem! Videli so ga na poti proti Planinski koči.

Tudi tam so ga ljudje srečali, spoznali, toda...

Kot nekdanj, pred dvajsetimi leti, sem pomislil: Peter Stante-Skala — je tu in ga ni, je povsod s svojo četo, s svojim bataljonom, je vselej med ljudmi.

Nisem ga našel, zato sem se moral poslužiti kronike.

Iz nje sem razbral, da je bila Celjska četa ustanovljena dva dni pred dnevom, ki ga pri nas

na Slovenskem slavimo kot Dan vstaje. Znamenita kal, ki se je v jeseni istega leta razrasla v I. Štajerski bataljon, je prižgala svojo prvo baklo upora v Bukovem žlaku.

»Takrat sem bil v četi politkomisar,« razberem iz kronike, »komandir čete pa je bil Franjo Vranc-Buzdo. Bila nas je peščica zavednih proletarcev, delavcev iz okolice Teharjev in Stor. Uredili smo si taborišče blizu Mulejeve kmetije. Prve dni smo zbirali orožje in municijo, obenem pa smo preudarjali smer naše prve akcije, našega prvega srečanja s sovražnikom.

Tisti večer je rosilo. Iz doline smo prejeli vest, da so si uredili Nemci v kozolcu na Čatrovem posestvu nekakšno skladišče poljskih pridelkov, ozimnice. Naglo smo ocenili položaj in že smo se tudi odločili: zažgali jim bomo kres!

Namen je uspel. Zmagljani sovražnikovi vojakovi so se zavedli škode šele tedaj, ko se je naša četa že davno umaknila v varno zavetje gozdov med Vojglajno in Savinjo, ognjeni zublji pa so že doobra upepelili lepo Čatrovo pojato.

Tako smo začeli in tako smo nadaljevali z bojem. Gibali smo

PETER
STANTE-
SKALA

se na področju, ki je bil poznan poslednjemu borcu, le Nemcu ne. To nam je omogočalo uspešne akcije.

Svoj zadnji boj je vodila Celjska četa 27. avgusta 1941 v gorečem Zavškovem mlinu v Sentrupertu. Preživeli borci, med njimi Peter Stante, so bili čez dober mesec priče ustanovitvi Štajerskega bataljona, ki ga je vodil komandant Stane, France Rozman.

Maksim Sedej: Okupatorjevi zločini, lesorez, 1946

RAZPOČIL JE STARI SVET...«

Prva akcija - prvi dan po razglasu

Najin pomenek z Antonom Urihom-Kristlom so motili ne-
nehi telefonski razgovori. Zda-
njegov pogovor z Zvezno indu-
strijsko zbornico o bodoči seji
upravnega odbora, potem klic
tovarne Teol iz Ljubljane, naj ji
Zlatorski še isto popoldne posodi
kamion sode, drugače bodo stale

ANTON
ULRIH-
KRISTL

njihove naprave, potem podpis
nujnih aktov in...

Bolj kot vse to, kar je spo-
minjalo na »partizansko opera-
tivo«, ki je morala hkrati ure-
jati petero različnih zadev, me
je motila skromnost komandir-
ja šaleške partizanske skupine.
Ceprav sem mu postregel z zgo-
dovinskimi podatki o obstoju te
skupine, ki ji je on poveljeval,
je sam zamahnil z roko.

»O pravi vojaški enoti nas
Šalečanov govorimo šele, ko smo
se pridružili I. pohorski četi.
Nise poprejšnje akcije niso
bile tako pomembne...«

Toda iz poznejšega pomen-
ka sem razbral, da so Nemci
sodili drugače o akcijah šaleške
partizanske skupine. Takole je
bilo:

Komaj dan po razglasu Cen-
tralnega komiteja KPJ o boju
proti okupatorjem in domačim
izdajalcem so zavedni Šalečani
že začeli uredničevati načela raz-
glašila. Od 5. na 6. julij zvečer
so se razporedili od Celja do
Dravograda in raztrosili po ce-
stah letake o boju proti okupa-
torju. Razbijali so nemške kaži-
pote in označbe krajev. Med
temi, ki so opravljali ta posel,
je bil tudi Kristl.

Komaj pa sta minili ura, dve,
že so začeli nemški policisti raz-
bijati na vrata upornikov, ki se
še niso vrnili domov. Tone
Urih-Kristl se je pravi čas
umaknil v bližnji gozd. Tako so
storili tudi drugi, celo tisti, ki
niso sodelovali pri tej napadni
akciji. V Ležnu, gozdu sredi do-
line, v kraju blizu sedanjega
velenjskega jaska, je bilo prvo
domovanje partizanske šaleške
skupine. Domačinom Šalečanom
so se pridružili še trije bivši
španski borci, Drobnič iz Smart-
nega ob Paki, Mlakar iz Šošta-
nja in Miha Pintar-Toledo. Pre-
bivalci ob robu gozda so borce
prehranjevali, jih opozarjali
pred nevarnostjo, ti pa niso iz-
gubljali časa, zbirali so orožje
in se lotevali še pomembnejših
nalog.

Postavili so zasedo v Šen-
turju pri Velenju, kjer so mislili
prčakati pomembnega nemške-
ga vojaškega funkcionarja. Toda
ta se ni pripeljal z avtomobilom,
pač pa so jih obkolili policisti

— po izdajstvu seveda — toda
prvi šaleški partizani so se pre-
bili iz obroča. Prebivalstvo je
zahtevalo, naj kaznujejo šoštanj-
skega župana Smona. Izmaknil
se jim je iz rok, ker se je čutil
ponoči bolj varnega na občini,
njegovo hišo pa je obližnil plam-
men. V tisti čas spada tudi po-
litično delo na tem področju:
snovanje organizacije Osvobo-
ditelne fronte, organizacij med
rudarji.

Nemcem so bili Šalečani trn
v peti. Takoj po prvi napisni
akciji so Nemci zapeljali »črne
marice« pred vrata velenjskega
rudnika in nanje naložili tiste,
ki so se jim zdeli sumljivi. To
so bile prve žrtve Mathausena.

Šaleška dolina je takrat spa-
dala v mariborsko vojno okrož-
je in zato je bilo Šalečanom na-
ročeno, da se pridružijo I. po-
horski četi. Z njo so se sešli
pri razglednem stolpu na Roglji.
In potlej so sodelovali v četi,
v spopadih na Klopnem vrhu,
pri požigu koč na Pesku, bili
so »oči in ušesa« pri napadu na
Šoštanj, se bili pri Čreti, Do-
brovljah in drugod. Ko so se
vrnili z brežiškega pohoda, so
revirici odšli na politično delo
v revirje, Šalečani, med njimi
tudi Tone Urih-Kristl pa ostali
na političnem delu v Šaleški
dolini.

Cankarjevci so branili Titovo Užice

Mogoče ne boste verjeli naslo-
vu, toda res je, Cankarjevci so
branili Titovo Užice, branili so
užičko republiko. Prav v žarišču
užičke republike, v mestu samem,
je bila namreč 6. novembra 1941.
leta osnovana slovenska partizan-
ska četa »Ivana Cankarja«. Tova-
riš Albin Pibernik je bil njen ko-
mandant in tovariš ing. Pavle
Zavcar-Matjaz komisar. Komisarja
slovenske partizanske čete »Ivana
Cankarja« smo naprosili, naj raz-
loži našim bralcem razloge za

PAVLE
ZAVCAR-
MATJAZ

ustanovitev te samostojne čete.
Takole je odgovoril:

»Kot je znano, so Nemci začeli
kaj kmalu iseljati delavce in
intelektualce iz Štajerske. Prvi
transporti so bili usmerjeni v
Srbijo. Kljub temu, da je bilo v
tem času v Srbiji zelo dosti izse-
ljencev — nekateri naši ljudje pa
so pribežali sami tudi s Hrvatske
in Banata v Šumadijo — so jih
tamkajšnji domačini zelo skrbno
in gostoljubno sprejeli. Za vse to,
za pomoč in gostoljubnost jim je
treba izreči vsó pohvalo.

Julija 1941. leta se je v Srbiji
začel oborožen boj proti okupa-
torju. In prav v srcu Šumadije:
okolli Kragujevca, Užica in drugih
krajev se je boj najbolj razmahnil
in prešel na ostale predele Srbije.

Slovenci, ki so živeli v teh krajih,
so se morali opredeliti. Mnogi smo
odšli v srbske partizanske enote.
Zelo malo je bilo srbskih parti-
zanskih enot, kjer ne bi bili v njih
tudi Slovenci. Pozneje, ko so bile
osvojenjene Užice in velik del
Srbije, so se začeli Slovenci še šte-
vilneje vključevati v partizanske
enote.

Toda tudi četniki niso držali
križem rok. Zelo sistematično so
se zavzemali za to, da bi se Slo-
venci opredeljevali za četnike. Za-
gotavljali so jim: kdor se prijavi
za četnike, dobi legitimacijo, da je
član njihove enote. Lahko pa
ostane doma »na dopustu« in skrbi
za svojo družino. S tem so hoteli
preprečiti, da bi se Slovenci vklju-
čevali v partizane.

Oktober meseca se je na pobu-
do tovariša Edvarda Kardelja-
Bevca in Ivana Mačka-Matije — ta
dva sta bila takrat v vrhovnem
štabu — začela formirati sloven-
ska partizanska četa v Užicah. Iz
raznih partizanskih enot, na pri-
mer iz Arilske čete in drugih, ki so
operirale okoli Užica, so poklicali
Slovence v mesto. Še poprej, ko
je bila ta četa formalno osnovana,
to je okoli 1. novembra, so njeni
borci že posegli v boj. Odbijali so
prvi napad četnikov na Užičko
Požego.

Prve dni nas je bilo v četi
okoli 25 tovarišev in tovarišev. Bili
smo v gimnaziji v Užicah. Med
5. in 6. novembrom je prišlo do
formalne ustanovitve slovenske
čete »Ivana Cankarja«. Takrat je
četa štela okoli 60 ljudi. Seveda
nekateri, ki so bili v njej na spi-
sku, so delovali tudi drugod. Tova-
riš Oskar Šavli na primer v
Agitpropu v Užicu, tovarišice kot
bolničarke so opravljale svojo
dolžnost v bolnišnicah, drugi so
bili v delavnicah in podobno.

Naša četa je bila osnovana ob
navzočnosti tovariša Edvarda
Kardelja-Bevca in Ivana Mačka-
Matije. Tovariš Maček je pojasnil
razloge za ustanovitev čete. Ti so
bili:

— četa naj zbere vse Slovence,
ki so še v raznih enotah v Srbiji,
predvsem pa na osvobojenem
ozemlju;

— pridobiva naj še nove borce
iz vrst izseljencev in Slovencev,
ki žive v tamkajšnjih krajih;

— enota naj se v akcijah po
Srbiji vojaško izuri in oboroži, ob
primernem času pa naj odide z
orožjem prek Bosne in Hrvatske
v Slovenijo in se pridruži tam-
kajšnjim enotam.

Neposredno po formalni usta-
novitvi je četa v vojaški forma-
ciji sodelovala na proslavi Okto-
brske revolucije v Užicu na večer
pred 7. novembrom. Naslednji dan,
to je na dan Oktobrske revolucije,
pa je bila že poklicana v boj za
obrambo Užica pred napadom če-
tnikov. Bojevala se je okoli Kara-
na, Kosjerica, Crn gore in Crn
Kose, Pranjana in drugih krajev.
V teh bojih, v prvem ognjenem
krstu slovenske čete, so se njeni
borci zelo dobro izkazali. Zaplenili
smo puškometraljez, ujeli več če-
tnikov. Toda tudi sami smo imeli
izgube. Padli so štirje naši tova-
riši, nekaj pa jih je bilo hudo ra-
njenih. Po teh bojih je bila četa v
težkem položaju.

»Kakšen je bil delež čete v ob-
dobju I. sovražne ofenzive? Razen
tega še, ali se je četa pozneje pri-
ključila kakšni drugi enoti?»

»Potem ko so partizanske enote
zožile obroč okoli Ravne gore, in
je bila naša četa v teh bojih hudo
okrnjena, jo je vodstvo poklicalo
v Užice. Tu naj bi se ponovno
okrepila. Nekaj tovarišev je od-
šlo na teren, da privabi vanjo no-
ve borce. Toda kmalu po našem

prihodu je sledila I. sovražna
ofenziva in v njej je naša četa
utrpele še hujše izgube. Bojevali
smo se pri Cajetini, Dragi, nepo-
sredno pred Užicem, na meji Srbi-
ja—Sandžak pa je bila četa v spo-
padu z Nemci razbita in skupno
z glavnino partizanskih srbskih
enot smo prišli v Sandžak.

Ob osnovanju I. Proletarske
brigade je bil osnovan samostojen
slovenski vod iz borcev čete »Iva-
na Cankarja« in je bil v sestavi
I. šumadijskega bataljona. Boje-
vali smo se v Sandžaku in vzhod-
ni Bosni, toda najhujši udarec je
zadel naš vod in šumadijski bata-
ljon januarja 1942. leta v bojih
pri železniški postaji Pjenovac.

Nemci so z ustaši začeli prodi-
rati proti osvobojenem ozemlju

maršu čez Igman planino, in ko
smo prišli v Fočo, je našo brigado
in naš bataljon obiskal tovariš
Tito. Vsem skupaj je izrekel pri-
znanje za požrtvovalnost v bojih.
Odločeno je bilo, da smo preostali
Slovenci prešli v zaščitno četo
Vrhovnega štaba. Šli smo z njim
prek vzhodne Bosne in se kmalu
nato pri Cincar planini pridružili
prvim kurirjem Glavnega štaba
Slovenije.

Glavni štab Slovenije je komi-
sarja nekdanje čete »Ivana Can-
karja« takoj nato poslal na novo
dolžnost, na koroško področje.
Tovariš Pavle Zavcar je poprej-
nje ilegalno ime Kobanec zame-
njal za Matjaž in pod tem imenom
ga poznajo prebivalci in borci to
in onstran koroške meje. Zanj se

S seboj je povabil partizana, ki
je bil iz teh krajev doma, da v
jesenski megli ne bi izgubil orien-
tacije. Bil je predzadnji novembr-
ski dan 1941.

Ze med vrati jima je Dušan
Kveder, komandir čete, zaklical,
da pojde z njima. Bil je kosmat
in se je hotel pri kmetu, h kate-
mu so bili namenjeni, obriti.

V viničariji je ostalo kakih de-
set partizanov in jim naročalo,
naj se kmalu vrnejo, da čimprej
krenejo v Senovo.

V pol ure so prišli h kmetu in
ravno dobro sedli, ko so na cesti,
ki je peljala pod »njihovo« vini-
čarijo, zaregljale strojnice.

Gospodarjeva žena, ki je po
prihodu partizanov oprezala zu-
naj, je planila v hišo: »Nemci!»

Ive Šubic: Kolona, dvobarvni lesorez, 1958

je začel osvobodilni boj leta 1941
na »vratih« Kragujevca; zaključil
pa se je leta 1945 na »vratih«
Celovca.

Izdaja

Ves dan so poležavali v zapu-
šeni viničariji, kajti imeli so na-
porno noč za seboj. Minirali so
mostova v Rajhenburgu in Zida-
nem mostu. Videti je bilo, da na-
slednja noč ne bo nič bolj mirna,
zakaj odpravljali so se nad senov-
ski premogovnik.

Pozno popoldne se je Rudi, ko-
misar čete odločil, da stopi h kme-

RUDI
JANHUBA

tu, pri katerem so...
in se z njim še enkrat pomeni,
kako bi prišli najbolj neopazno do
rudnika in od kod naj bi ga na-
padli, da bi uničili več naprav.

Trojka je zgrabila za orožje in
izginila med grmovjem.

Od viničarije se je razlegalo
oglušujoče streljanje. Cesta je bila
daleč na obe strani blokirana s
kamioni.

»Nekdo nas je izdal.« je skozi
zobe zasikal Dušan. »Če niso pra-
vočasno pobegnili...«

»Mega je, dobrega zaveznika
imajo.« je bolj sebe kakor tova-
riša bodril Rudi. »Mogoče se rešijo.«

Pol ure je trajal ognjeni vihar.

Borci, ki so se po golem na-
ključju izognili nemškemu obroču,
so krenili v bazo nad Brežicami z
upanjem, da pridejo drugi za
njimi.

Vso noč so prisluškovali v te-
mo. Ob močnejšem šumu in poka-
nju suhih vej se jim je zdelo, da
se bodo zdaj zdaj prikazali izmu-
čenih, vendar nasmejanih obrazov
in jim pravili o svojem begu pred
Svabi.

Toda fantov ni bilo. In nikdar
več jih niso videli.

Z napadom na Senovski rudnik,
drugo njihovo večjo akcijo, ni bilo
nič. Preden pa sta Rudi in Dušan
odšla v Ljubljano poročat o izdaji
in pretresljivem koncu prve bre-
žiške čete, sta zvedela, da jih je
Nemcem izdal neki kmet. Iz za-
puščene viničarije je slišal nezna-
ne glasove in je novico še toplo
odnesel v Kozje.

(Po pripovedovanju Rudija
Janhuba, komisarja 1. brežiške
čete)

Streli iz škarpe

Pred pečino na Suhem vrhu na Veliki gori, skrito med debeli in gostim rastlinjem, je skromen, brezdimni plamen od olupljenih bukovih debel osvetljeval obraze mož, ki so živahno razpravljali med seboj. Samo tišina mračnega gozda je prisluškovala besedam, katerih pomen se je strnil v en sam zaključek: Jutri gremo na akcijo!

V tej noči sredi avgusta pred dvajsetimi leti se je tako prva skupina partizanov iz okolice

FILIP
TEKAVC-
GASPER

Ribnice dokončno odločila za svoj prvi spopad z Italijani. Vse kaj drugega kot lahka in preprosta je bila ta odločitev. Že dolgo so govorili o tem. Od takrat, od tistega skromnega začetka, ko si je pet Ribničanov 13. julija 1941 izbralo za samotno pečino za svoj novi dom in ko so ustanovili Ribniško četo, izbrali komandanta in politkomisarja, začeli z zbiranjem zakopanega orožja, iskanjem veze s terenom, pritegovanjem novih ljudi, se je vse vrtilo okrog tega, kako pokazati Italijanom, da niso neomejeni gospodarji na tuji zemlji. Čeprav neizkušeni, maloštevilni, oboroženi samo s puškami in revolverji, kljub začetnemu, malo romantičnemu zanešenjstvu ljudi, ki so imeli toliko poguma in volje, da so se vsemu navkljub odločili za odpor, so se resno lotili priprave akcije. Nekaj manjših sabotaž in veliko besed ter misli, kako bi začeli, s kom in kdaj se spoprijeli, je končno privedlo do odločitve.

Po cesti Ljubljana-Kočevje so Italijani vsak dan pošiljali kurirje. Brzostrelke, ki so jih ti kurirji imeli, so bile glavni vzrok, da so prav napad na nje izbrali za svojo prvo akcijo, čeprav so v svojem navdušenju pomislili, da ne bi bilo napak imeti tudi motorje (na to, kaj bi z njimi v gozdu, so seveda pozabili). Ob prvem svitu nekega dne v avgustu 1941 se je skupina štirih mož z zavahnimi rokavi, v dolgih hlačah in s puškami v rokah pripravila na pot. Skupino so sestavljali komandant Filip Tekavec-Gasper ter trije prostovoljci, ki so se javili od 25 partizanov, kolikor jih je takrat bilo v četi: Janez Lovšin, Janez Hočevar in Frakelj Benedikt. Dobro opravite! Glej, da ne boš zgrešil! In še kup nasvetov in opominov za slovo od tovarišev, ki so ostali v taboru, in skupina se je odpravila svojemu prvemu ognjenemu krstu naproti. Razburljiv pohod je bil to. Prvič na akcijo — to ni malo. Tiho, previdno so se pomikali skozi gozdove, ob vsakem poku suhe veje so se zdržali. Tišina! Tišina! Vzornost je rasla, ko so se približevali ovinku ceste Ljubljana-Kočevje, kraju, ki se imenuje Jasenica. Bomo uspeli? Bom dobro meril? Visoke strategije niso poznali, da bi si znali poiskati res dobro zavetje. Kar v škarpo, tik ob cesti so se spustili, nametali nekaj vej pred sebe in, vsi nervozni, čakali. Komanda je bila: najprej strelja komandant, potem ostali. Motorji treh Italijanov, ki so pridržali tik ob njihovih glavah — eden bi skoraj oplazil komandanta s puško — so čakali napravljeni konec. Se dvajset metrov so jih pustili mimo sebe in prvi strel. Zadet! Drugemu počasi samo guma. Više, više streljaj! V hrbet! je zaklical komandant. Tudi drugi pade. Tretji je ranjen, prekalbi se v jarek in okrog ušes četvorice zaživajo prve svinčenke. Ujeti ga moramo! je prvič in edina misel napadalcev in že stečejo po ovinkih na greben nad cesto.

V globeli pod njimi pa takrat zagrmí. Granata! Kaj je to? Preplašen pogled nazaj jim odkrije dolgo vrsto kamionov in topov. Prevarili so se. Motoristi to pot niso bili kurirji, ampak samo predhodnica večje kolone. Edini izhod: umik. Med grmenjem topov se vzpenjo na bližnji hrib. Veselje nad doseženim uspehom pa jim je pregnalo strah in niso si mogli kaj, da si ne bi ogledali vrvež pod seboj. Smeh je premagal razburjenost in drhteče roke, ko so gledali množico Italijanov, ki so hoteli obračati svoja vozila in se ob topovskih salvah umikali pred njimi — pred štirimi proti stotim in več! (Pozneje so Italijani govorili o 800 Srbih na Jasenici in po mrtve so prišli šele drugi dan). Se so se okrepčali s skromno malico, ki so jo imeli s seboj pa se odpravili nazaj v tabor. Pripeli in privrskali so do svojih tovarišev. Spraševanja ni bilo ne konca ne kraja in opogumljena od prvega uspeha, polna novega zaleta, je četa sklenila: Zdaj pa gremo nad Sodražico! In kmalu po tej prvi akciji so tudi res šli.

Napisano po pripovedovanju
FILIPA TEKAVCA-GASPERJA

Prvi streli

Nekaj požigov in rekvizicij na posestvih nemštarjev je vse junaštvo začetnih šestih tednov I. pohorske čete. Za rojake, ki jih Nemci še niso izselili ali pozaprl, veliko, za partizane premalo.

S Toledovim prihodom 12. septembra 1941 je borbem, med katerimi so bili večinoma partijci in skojevci iz Maribora, Ruš in Saleške doline, zrasel pogum. Toledu je bil oficir v španski vojski. Ure in ure jim je pripovedoval spomine na špansko revolucijo in jih z njimi podžigal. Njegova bojna vrnema je neopazno prešla na vso četo, ki je stela okoli dvajset ljudi.

Tri dni je bil Toledu v četi, ko so se odpravili na prvo resnejšo akcijo. Po bojnem načrtu so poslali v Ribnico na Pohorju, kjer je bila takrat žandamerijska postaja, tri tovariše. Z narejenim pijanskim kričanjem naj bi zvalili Nemce iz kasarne, obračunavanje z njimi pa naj bi prepuščili drugim partizanom.

Ob mraku se je v Ribnici troje ljudi drlo, kakor bi jih kdo iz kože deval: »Kaj nam pa morejo, kaj nam pa morejo...»

Njihovi tovariši, ki so nedaleč v stran čakali, da se začne preprič z nemškimi žandarmi, pa so namesto tega zaslišali strel.

MARTIN
GREIF-
RUDA

Pognali so se v vas, kjer se je pred žandamerijsko postajo opotekal s krvjo oblit Don, eden izmed treh »pijanec«.

»Streljal je vame, ne da bi odprl gobec.«

Medtem ko se je Don vlek na varno, so drugi že streljali skozi okna švabskega gnezda. Zavzeti ga pa niso mogli, kajti Nemci so bili do zob oboroženi, oni pa so komaj pred nekaj dnevi dobili iz Ptujja dve lahki strojnici. Dotlej je bilo vse njihovo orožje šest pušk različnega tipa, nekaj samokresov in ročnih bomb.

Ruda in Blisk sta imela več sreče. Prvi je skozi razsvetljeno gostilniško okno opazil nemškega žandarma, ko se je na pragu hitlerjevsko poslavljaj. Stel je okrog hiše k vratom, medtem pa je že počil strel. Blisk, Rudin brat, je opravil z njim.

Nekaj borcev je poiskalo izdajalskega župana in za zmeraj končalo njegovo nečastno življensko pot pred občinsko oglasno desko sredi vasi.

Akcija ni potekala tako, kakor si jo je I. pohorska četa zamislila, vendar je bolj uspela, kakor so mislili partizani.

Nemci so proglasili Pohorje za Spergebiet in prenehali govoriti, da je Stajerska sestavni del Hitlerjevega rajha, Stajerci pa so začeli verjeti, da je na Pohorju več tisoč partizanov in so zato strpneje prenašali okupacijo v upanju, da ne bo trajala dolgo, ter iskali zveze s partizani.

Patrulja dvanajstih partizanov se je 17. septembra 1941 odpravila na Klopni vrh, da bi v tamkajšnji planinski koči napekli kruha za pohod v Saleško dolino. V načrtu je bila namreč združitev pohorske, celjske in revirske čete v prvi Stajerski bataljon.

Toda iz moke, ki jo je odnesla patrolja s seboj, na Klopnem vrhu ni bilo kruha.

Politkomisar Bor in vodnik Ruda, ki sta odšla v izvidnico, sta se že bližala koči, ko je tišino pretrgal rezek »Halt!« in takoj za njim strel.

Bliskovito sta se zmaknila za drevje in Nemcem vrnila nepričakovani pozdrav iz puškinih cevi.

Toledo, ki je z drugimi partizani dotlej v gosjem redu koračil navkreber, je s spretnostjo španskih veteranov obkolil koč in poiskal najprimernejši položaj za mitraljeza.

Eno uro je trajal boj, preden se je Nemcem posrečilo prebiti partizanski obroč. Nekaj jih je padlo, več pa jih je bilo ranjenih. Toda partizanom je samo eden prišel v roke. In ta jim je povedal, da jih je bilo okrog trideset v koči.

Zmagoslavje partizanov je bilo tem večje, ker so Nemcem zaplenili celotno opremo.

Toda ta zmaga je bila združena z veliko žrtvijo. Patrolja se je skrčila na enajst ljudi. V spopadu je padel Brko, delavec iz Saleške doline in prvi partizan, ki ga je na Stajerskem smrtno zadela nemška krogla.

Preden so se spustili s Klopnega vrha, je zagorel močan kres. Koča, kjer so doživeli prvo zmago in utrpeli prvo žrtev, je izginila v ognjenih zubljih.

Po pripovedovanju MARTINA
GREIFA-RUDE

Ognjeni krst Gorenjskega bataljona

Na Pogrošarjevi plani v Kroparski gori na Jelovici je bil 5. avgusta 1941. ustanovljen Gorenjski bataljon. Stel je okoli 120 mož, sestavljali pa sta ga je senjska in jelovska četa. Prva večja akcija, v kateri naj bi bataljon sodeloval, bi bila — skupaj z drugimi partizanskimi enotami — napad na Begunje. Zavoljo nemških zased pri mostovih in narasle vode se bataljon ni mogel prebiti na drugo stran Save. Tako je njegovo poveljstvo sklenilo, da se bo bataljon premaknil na Lipniško planino, kjer naj bi se organizacijsko-politično ter borbena-praktično konsolidiral.

Kako je v tistih dneh potekalo življenje v bataljonu in kako so se borili tega bataljona, kasnejši »Cankarjevci«, spoprijeli z nadmočnimi Nemci, pripoveduje Ivan Bertonec-Johan, tistikrat politkomisar Gorenjskega bataljona.

»Proti Lipniški planini smo se odpravili 7. avgusta popoldne. Ko smo prispeli, smo morali urediti taborišče. Razpeli smo tistih nekaj šotorskih kril, ki smo jih imeli; olupili pa smo tudi okoli 50 smrek, da smo iz lubja naredili šotore. Tako smo bili vsi pod streho. Naslednjega dne smo še naprej urejali naš tabor, razen tega pa so se borci urili z orožjem. Mnogi med njimi dotlej pušk ali česa podobnega sploh niso imeli v rokah. Vrh tega pa smo imeli okoli 20 vrst različnih pušk in samokresov, kar je položaj še oteževalo.

Kasneje smo ugotovili, da nas je tistega dne zasledil gozdar Košmrlj, ki je skupaj s sinom živel na Martinčku v postojanki gozdne uprave. Neizku-

šeni kot smo bili, nismo prekinili telefonske linije med to postojanko in dolino. Tako je Košmrlj po telefonu obvestil Nemce, da se na Lipniški planini zadržujejo »banditi«. Dokaj natančno je sporočil tudi številčno stanje našega bataljona.

Prve naše patrolje, ki so se 9. avgusta okoli sedmih zjutraj vrnile v taborišče, niso zasledile ničesar sumljivega. Okoli deseti pa je komandir straže pripisal v bataljon in povedal, da je ena patrolj opazila kolono Nemcev, ki je počasi napredovala od Radovljiske planine v smeri proti Rženovemu robu. Kasneje smo zvedeli, da je bil to policijski bataljon iz Radovljice, ki je štel okoli 400 mož.

Poveljstvo bataljona — komandir je bil pokojni Jože Gregorič — je sklenilo, da bo bataljon sprejel borbo. Borci so takoj zavzeli položaje. Dobrih deset minut po tistem, ko je poveljstvo bataljona zvedelo za napredovanje Nemcev, so počili prvi streli. Streljali so stražarji Gorenjskega bataljona, ki so dobili na muho prve Nemce. Prav v naše taborišče smo slišali, kako so okupatorski vojaki klicali svoje sanitetce.

Sledilo je nekaj minut popolne tišine. Potem je zaropotalo vseh pet naših mitraljezov. Nemci so se naglo razvili v strelce. Skozi gozdnat teren, poln skalovja, so odjeknili odsekani klici: »Vorwärts, vorwärts...«

Našim borcem smo povedali, naj pazijo na municijo, naj pu-

IVAN
BERTONCELJ-
JOHAN

ste Nemce toliko blizu, da bi jih laže zadeli. In potem je pokalo. Nemci so navali z vso silo, naši so odgovarjali. Na tistem sektorju, ki ga je branila Jeseniška četa, so Nemci najbolj pritislili. Jeseničanom se je kmalu pokvaril mitraljez, vendar so Nemcem navzlic temu kljubovali.

Ko okupatorski vojaki z direktnim napadom niso uspeli, so začeli s širokim obkoljevalnim manevrom. Naši opazovalci tega niso spregledali. Vžgali so po njih in jih pregnali. Tako so se Nemci odločili za nov manever: umaknili so se nazaj in začeli ustvarjati širši obroč.

Takrat je poveljstvo bataljona sklenilo, da se bomo umaknili. Del bataljona je odšel proti Dražgoški gori, del pa proti Voški planini. Pred Nemci smo se umaknili brez težav. V borbi sta padla dva naša tovariša, medtem ko so Nemci imeli okoli 40 mrtvih in ranjenih.

To je bil ognjeni krst Gorenjskega bataljona, pa tudi prva velika borba gorenjskih partizanov. Po tem spopadu, ki Nemcev ni samo presenetil, ampak tudi prestrašil, se je priliv novih borcev v vrste gorenjskih partizanov zelo povečal.

V noči vstaje

Kakih petnajst se jih je ob pol dvanajstih ponoči zbralo pri dupliškem mostu. Slaba polovica tistih, ki so jih povabili organizatorji vstaje. Vsi skupaj pa so imeli tri puške in eno pistolo.

Ljudji in orožja je bilo bore malo za nočno akcijo, ki so jo imeli v načrtu za dan vstaje v kamniškem koncu.

Telefonske žice med Duplino in Kamnikom so hitro porezali, da ne bi Nemce v Kamniku kdo obvestil o drugih akcijah, ki so bile zamudnejše. Do Duplice je komaj dobra dva kilometra, z avtomobili bi bili v nekaj minutah pri njih.

Do zore je manjkalo samo še nekaj ur. Morali so pohiteti. Razdelili so se v dve skupini: ena se je spravila nad železniško progo, druga pa nad leseni

dupliški most. Oboje so sklenili porušiti.

Toda naj so si še tako prizadevali, s francozi, ki so jih prinesli s seboj, niso mogli odviti vijakov na tračnicah. Drugega primernejšega orodja pa niso imeli.

Druga skupina je imela večjo srečo. V tovarni stolov, kakih sto metrov od mostu, jim je nočni čuvaj poslušno izročil ključke od skladišča, kjer so hr-

MIRKO
JERMAN

nilo tudi bencin. Iz previdnosti, ki se jim je kasneje, ko so čuvali boljše spoznanje, zdela odveč, so mu zabičali, da se mu bodo maščevali, če jih bo izdal. Možakar je namreč zelo dobro govoril nemško in če ne bi bil zaveden, bi Nemcem lahko več povedal, kakor marsikdo drug.

Za vsak primer pa so ga zaščitili tudi pred njimi. Zvezali so ga, mu zamašili usta in mu svetovali, naj leži, dokler ne pridejo Svabi.

V skladišču so našli velik sod bencina in ga zvalili na most. Jerman, eden izmed organizatorjev vstajnikov v Duplici in Smarču, je zamahnil s cepinom in vnetljiva tekočina se je v debelem curku vili na hrastove deske in bruna. Ves most so polili z bencinom, da bi hitreje zgorel.

Ko je zapresketala vžigalica, se je v trenutku vnel, kakih pet sto metrov daleč pa so plameni zajeli tudi reko pod njim. Bencin je skozi špranje otekal v vodo.

Enajst vstajnikov je z zanosom opazovalo goreči most, uspeh svoje prve partizanske akcije.

Veselo pa je bilo kratkotrajno. Bencin je pogorel, ko se je leseni most komajda osmodil. »Pojdimo pogledat, če je še kaj bencina,« je nekdo polglasno svetoval in zraven debelo zaklel. »Tudi nafta bo dobra.«

V skladišču niso ničesar našli, pač pa je stal na dvorišču voz s šestimi polnimi sodi. Pretežak je bil, da bi ga nekaj ljudi odvleklo po lahno vzpeti cesti na most. Štiri sode so radi ali neradi pustili tam, ostala dva pa so odpeljali, da ne bi izgubljali dragocenega časa.

Cepin je predrl pločevinasti sod, toda namesto bencina se je vili na most črnkasta tekočina. V sodu je bila telečja kri, ki so jo v tovarni uporabljali za barvanje stolov.

»Pojdimo v Duplino k poveljniku gasilcev,« so se prvi znašli Dupličani, »v motorki je gotovo kaj bencina. Naj nam da ključke.«

Nasvet ni bil od muh. Nekaj goriva so res dobili.

Tisti, ki niso šli ponj, so s krampi trgali latnice na mostu in jih metali v deroco vodo.

Do štirih zjutraj, ko se je pričelo daniti, je ostalo samo še pol mostu.

Utrujeni od prečute noči in dela so se prvi partizanski prostovoljci odpravili na Kratno, zborna mesto Kamničanov in Dupličanov. Toda iz Kamnika ni bilo nikogar tja. Izdajalec Beč je po svojem sinu, ki je sodeloval v pripravah za vstajo, zvedel za predvidene akcije in obvestil gestapovce.

Skupina, ki je hotela vdreti v skladišče bencina, je padla v nemško zasedo. Ob streljanju so so drugi kamniški vstajniki, ki naj bi zažgali gestapovske garaže in bencinsko črpalko, razbežali domov. Samo skojevca Miklavčič in Mlakar sta odšla proti dogovorjenemu zbornemu mestu. Na mostu pri Perovem pa sta padla v nemško zasedo in tam obležala kot prvi žrtvi vstaje v kamniškem okrožju.

Nemci so pobesneli. Po vsej kamniški in domžalski kotlini so zapirali ljudi, toda kakor v porog so 27. junija partizani organizirali kamniško četo.

Po pripovedovanju polkovnika JLA MIRKA JERMANA, komandirja prve kamniške čete

»Podrli smo prvega Nemca na Gorenjskem«

O ustanovitvi II. kranjske čete in njeni prvi akciji pripoveduje politkomisar te čete Stanko Toplak:

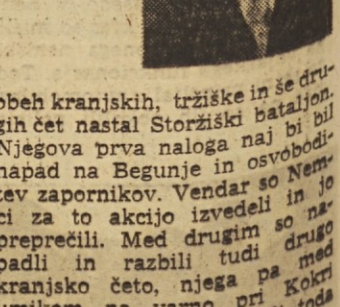
»Stirinajstega junija enainštiridesetega sem se še pravi čas umaknil v ilegalo. Nemci so me že začelnjali iskati, da bi jim »pojasnil« svoje dotedanje sindikalno in revolucionarno delovanje.

Prvih nekaj dni sem preživel v Jelovici nad Kropo, potem pa me je Vojni komite za kranjsko okrožje dolodil, naj organiziram II. kranjsko četo, ki bi delovala na levem bregu Save, na področju med Senčurjem in Trzicem. V to četo bi se vključili kranjski delavci, ki so iz »Semperita«, Jugoskeke, Jugobruna in drugih tovarn že začeli odhajati v ilegalo. Precej nas je že bilo, ko nam je Vojni komite sporočil, da bomo 20. julija dobili orožje, ki ga bodo prinesle posebne skupine odkod iz Poljske doline. Tisti večer in vso noč smo pri minni na Okroglem zraven Naklega čakali na orožje: brata Jože in Franc Križnar iz Naklega in jaz. Orožja nismo dočakali. Naslednji dan smo izvedeli, da so naše skupine padle v zasedo in da je orožje propadlo. Pomagamo da naj si kar sami, so se sporečili. Zaradi te nesreče nismo mogli izpeljati predvidenih akcij, ki naj bi bile v noči od 26. na 27. julij. To bi bil naš prvi napad. Prva skupina bi morala v Naklem likvidirati nekega izdajalca-hitlerjanca, zažgati most na Bistrici in posekati telefonske drogovce med Naklom in Kranjem. Druga skupina bi vrdla v nemško skladišče orožja v sedanjem sindikalnem domu v Kranju. Tretja grupa pa naj bi zažgala nemško skladišče bencina na Primorskem.

Naslednje dni so se vrstili organizacijski sestanki v Naklem, na Cegelnici, na Okroglem in drugih okoliških krajih. Pri Križnarju v Naklem in pri Knezu na Okroglem smo do bili prve štiri puške. Nekaj orožja so prinesli s seboj prvi partizani. Dva zaboja bomb in druge municije pa nam je poslal Vojni komite. Tako opremljena se je prva kranjska četa zbrala 2. avgusta 1941 na Cegelnici. Del te čete je takoj odšel na Veliko Poljano, kjer smo se srečali s trziško četo. Naslednji dan, tretjega avgusta, je naša četa ustrelila prvega Nemca-gestapovca, medtem ko je še enega ranila. Oba gestapovca sta naša zasledovala, napadli pa smo ju, ko sta začela bežati in iskati krite. Tako je partizanska puška zasejala prvo smrtno žrtev v nemške vrste na kranjskem področju.

Tovariš Stanko Toplak je potem pripovedoval, kako je is

STANKO
TOPLAK

obeh kranjskih, trziške in še drugih čet nastal Storžiški bataljon. Njegova prva naloga naj bi bil napad na Begunje in osvoboditev zapornikov. Vendar so Nemci za to akcijo izvedeli in jo preprečili. Med drugim so napadli in razbili tudi drugo kranjsko četo, njega pa med umikom na varno pri Koprki ujeli. Morda bi ga izpustili, toda pri njem so našli orožje... »bandita« za 34 dni vrgli v bunker v Begunjah, 1. novembra 1941 pa so ga odpeljali v Mauthausen, kjer je kot živ okostnjak kranjskega bataljona dočkal svojo

Za njima, v gozdu nad debrjo padajo streli. Ostro, neurejeno. Kot bi dvajset furmanov pokalo z biči. Zdi se, da bo zelena drhal vsak trenutek prihrumela navzdol in ju posekala do nog.

Pribežita do reke. Na bregu obstane skamenjena. Otrok, ki ga je poprej vlekla za roko, se ji prilepi ob bok. Vsi so že preko. Čolnič, ki jih je nosil čez, se pozibava na nasprotni strani. Tega se od kolca, kamor je nekdo v hitrici namotal verigo. Obliv se mu peni ob boku.

Sprva ne more razumeti, da je ostala pozabljena. Kos prtljage, ki pade z voza. Nihče se ne ozre, da bi ga pobral. Njeni se pehajo v strmec onstran reke, razpuščeni po vsem bregu. Od dajujejo se, rinejo, da bi kar najhitreje dosegli varni gozd. Strel jim dajejo pospešek.

Samodejno potisne otroka predse. Zakrije ga, da ga ne bi pičila katera izmed čebel, ki frče visoko nad debrjo. Obupana si seže v lase in ne močno iztisne:

»Joj, tovariši, ej... počakajte!«

Usta zasloni z dlanmi in še večkrat ponovi z vso močjo. Maha, roti, steguje roke za ubežno ptico. Živi vlak ljudi je ne sliši, drvi, melje s travnate terase na teraso, zavija v les. Nepovratno. Ni ga moč priklicati nazaj. Skrušena zamahne za njim in v sveti jezi pomisli: — Prekleta četa gluha... in tovarištvu! A sem morda kaj zagršila... a sva tak škart... a sem morda slabo kuhala...? Kar drvite, o, le kar drvite... pol zadnjice bo že vsak prinesel do Četrte armade...!

Pograbi otroka in se spusti do vode. Reka drsi mirna, globoka, čista, kakor zrcalo. Jutranja sončna leščava prši nanjo skoz jelševje in kotali rumene toljarje po njenem dnu. Pri kraju burijo gladino podvodne čeri. Brez pravega smisla bega z otrokom po bregu gor in dol, da bi našla plitvino in jo prebredla. Prav tako si brez pravega pomena, da bi pač v stiski nekaj počela, sezuječa čevlje. Poskušata. Reka ju požre do pasu, otroka še čez, in jima zavre ob telesih. Nekaj sežnje od njiju se zeleni globina. Splašeno odkobacata k bregu. Ona ječi:

»Oh, da ne znam plavati... oh, le zakaj ne znam plavati!...«

On, ki se peha med zadnjimi v gozdu, jo zasliši. Znan glas. Glas kotla in hrane. Zanesljivo ga prestreže. Učinkuje kakor povodec. Opoteče se, matast od napora. Hlastno pomisli: — Eden izmed naših je zaostal... to bo njen glas! — Ozre se po četi. Drvi, zagnana na zadnjo obalo. Med ljudmi je sprčo pridruženih okrevancev, terencev in beguncer prav toliko razpuščenosti, da ni moč napraviti nikakršnega reda, dokler ne pridejo iz ognjenega območja. Pomislija. Čuti, kako se misel prevaja na nekem vršičku v odločitev. Kakor vedno, kadar mora na hitro ukrepati sam. Od daleč zakriči vódniku:

»Stojte, nekdo izmed naših je zaostal... slišim ga z one strani!«

Vodnik se površno ozre, zamahne: »Kaj še, kaka prestrašena ženska kokodajsa na njivih!«

On vztraja:

»Marjona, slišal sem jo... nazaj grem!«

»Ne hodi, videl sem, vsi so šli čez...!«

»Grem... brž pošlji ljudi z mitraljezom, da me bodo krili...!«

»Ne hodi, norec, sesuli te bodo, to je neka civilna ženska!«

Streljanje je domala pojenjalo, ko je prevagala dobra misel. Nazaj do čolna. Za vsako ceno. Na parobku obstane, da se pripravi za skok na čistino. Čuti, kako je lahek in zbran. Pot, ki jo ima pred seboj, se mu pred očmi bliskovito odmota v cikcaku strele. Skoči. Zaprasketa z zakasnitvijo. Ve, da jih je presenetil in da so ga vzeli na muho. Prestrezajo ga s posamičnim ognjem iz pušk. Začuti se v živem stiku z njimi, ki nabijajo z vrhne terase nasprotnega brega. Loteva se ga nekakšna pobalinska objestnost, ko vozi slalom po drči in izziva smrt. — Zdaj sem nekakšen narobe golman, ki ne sme nobene prestreči, pomisli. — Kar naprej ob strugi smrti, poglavitno je, da mitraljezec spil — V travi, ki se zapraši nedaleč pred njim, začuti šiv dolgega rafala. Potem šele sliši drdranje. Telebne v zaklon travnate kraške kotanje. Vojaški refleksi. Prižme se k zemlji. — Kako lepo si hrapava, kotanjasta, pomisli. — Tedaj zasliši goloba. Visoko nad njim v bukovju ljubeče vabi grivar. Spreleti ga melhokoba: — To mora biti poseben golob, da ne sliši bitke. Hudo zaljubljen golob. Poslušal bi ga, moj duh, da bi ga poslušal. — Golob utihne kakor bi odrezal. Tudi streljanje preneha. Napeta tišina ga vrne v trezno razsodnost. — V najslabšem primeru imam dve prednosti, si reče. — Prvič, strelja proti soncu. Sonce je na moji strani. To je zame dobro. Drugič, dvakrat si bodo premislili, preden se bodo spustili v debet. Mislijo, da jih na tej strani čaka cela armada, ki jih bo v grapi predelala v krvavice. Motijo se in to je zanje slabo, kot je zanje slabo, da jih od morja podi Četrta v brlog. Ena izmed skrivnosti vojskovanja je v tem, da ugameš, kaj namerava sovražnik. Naši bi pa vseeno že lahko začeli streljati. Zakaj so tiho, zakaj vodnik čaka; ne enkrat, desetkrat bi se že lahko pripravili? Oni me čakajo, kakor sem tu! Mitraljezec si zakriva oči pred soncem in išče v vizirjem.

Oprezno se pridvigne od zemlje in skoči. Nadleti ga zakasnel snop. — Ne smem ga navaditi na te svoje cikcake, ga prešine! — Udere jo naravnost navzdol. Prikotali se v senco obrežja. Ve, da ga bo varovalo toliko časa, dokler se onim ne bo zljubilo na rob, da bodo videli v grapo. Teče vzdolž reke, kjer se mu zdi, da so pustili čoln. Z nervoznimi vrtljaji odmotava verigo in kliče:

»Marjona... Marjona...!«

Zagleda ju, kako se tiščita pod grmom. Skoči v čolnič, ki ga spominja na banjo za goljenje prašičev. Jata postrvi splašena šine iz sence po reki navzgor. Odrine od brega. Odganja se s cefranim kolcem, ki komaj seže do dna. Jezi se na čoln: — Najslabši čoln, ki sem ga kdaj videl. Rakev brez pravega rilca. Najslabše, najnepriljubnejše veslo, ki sem ga kdajkoli imel v rokah. Potreboval bi pripravno veslo. Če bi vedel, da ga bom potreboval

zdaj, bi ga izrezoval celo življenje in si ga postavil sem. Veliko je reči, ki bi jih moral razljati in tesati v življenju in si jih razpostaviti po vseh prihodnjih poteh, da bi jih imel pri roki ob pravem trenutku. Nekaj zavrženih minut, ki sem jih kdaj potrebral po nemarnem, bi mi tudi prav prišlo. Se najbolj prav. Nekaj zapravljenih trenutkov lenarjenja.

Pusti, da ga voda malo zanese navzdol. Ona in otrok tečeta vzporedno z njim. Ko s silo butne ob obrežje, sta že pri njem.

»Ja Marjona, kaj pa počenjaš... kje vendar hodiš...?«

»Jezusna, kaj sem pa hotela... otrok je moral na potrebo... Si sam?... Zakaj si pa sam?«

»Dajta, dajta, hitro, naši nas krijejo z boka...!«

»Hvalabogu... sem že mislila, da je po nama...!«

Z nogo doseže obrežje in se razkorači tako, da z drugo ostane v čolnu. Tako ne gre. Skoči do pasu v vodo. Pograbi otroka in ga strpa v čoln. Pomaga še njej. Srečno odrinejo. Spreleta ga občutek zmagozlatja. Plen jim bo odpeljal izpred nosu. Prepusti se toku, pomagaje s previdnimi sunki, da bi pristal niže, kakor pa je odveslal. Čolnu je voda domala do roba. Otrok čepi na dnu z ritko v vodi. Gleda svetlo, prestrašeno. Ona se sklonjena drži za stranico, neuspešno vesla z eno

še videl take. Doslej se mu je zdelo, da ji spreleta obraz nekolikanj zagoteten izraz. Vedno neke na meji prostodušne prismojenosti in prijazne prepredenosti. Človek, ki leže in vstane z nasmeškom.

Kakor bi se vrnila iz zamaknenosti, polne sovraštva in gneva, se obrne k njemu in mirno vpraša:

»Kje so bili pa naši? Rekel si, da nas bodo krili.«

Pogleda ji v oči in se je ustraši. Vidi strogi obraz spovednika.

»Streljali so, saj si jih slišala,« reče. Pomisli, da se je znebil lepe laži.

»Streljali, praviš, da so? Ne vem. Če so streljali, potem so merili malo krivo.«

Beži od njenih besed, od svedra, ki vrta.

»Popravi si kapo, ne morem te gledati take. obrni si jo frontalno,« reče v posiljenem smehu.

Do gozda gredo v velikem loku. Na reko se ne ozirajo več. Reke so na svetu za to, da ne moreš čeznje.

Nad seboj zasliši švist perutnic. Vidi goloba, kako leti nad debrjo. Urno striže zrak. Pada s krila na krilo. Na utripajočem pepelu ptice pobliskujejo bela ovratica in okenca na perutnicah. — Star golob, pomisli. — Zdaj bi ga rad poslušal, prav lahko bi ga poslušal. — Golob izgine za drevjem.

Ceto dohitijo precej daleč. Ljudje počivajo porazgubljeni v praproti, kakor se komu zdi. Ona reče, da bi bilo dobro, če bi pogledal za ljudmi, ki so jih krili. To mu je prav. Gre in poišče vodnika. Obračun. Vodnik se spreneveda:

»Pa vendar ni bil kdo izmed naših?«

»Ne, ne, bila je neka civilna, neka povsem tuja ženska.«

Govori s strupenim glasom, ki ne pusti blizu, slači do golega. Vodnik začuti posmeh, v pogledu ostrino sablje. Menca.

Barju so pa svojčas pravili, da celo žerjavi nadletajo obstreljenca, da bi se dvignil in potoval z njimi.

Vodnik spodvije rep in se hoče izmuzniti. Ko potepen pes, ki se boji korobača. Pokliče ga nazaj. Zabiča:

»Ampak, da veš. Ti SI poslal mitraljezca in nekaj ljudi! Se sam si bil poleg. Res, streljali ste malo krivo, v glavnem pa dobro. Izmisli si lepo storijo, ki jo boš natvezel Marjoni, razumeš!«

Konča, ko bi odsekal poleno. Vodnik neumno obstrmi.

Sprevidi, da ga ni razumel: — Fant je zagledan v Svobodo. Cudovito dekle. Vse bo zmešalo. Tu se ne da nič storiti.

Vrača se s počasnim korakom. Ona in otrok sedita na sončni jasi in se sušita. Vpraša s skrbjo:

»So se vsi vrnili?«

Prikima:

»Vsi, do zadnjega... živi in zdravi.«

»Hvalabogu.«

Spusti se na gozdno zemljo. S pleči in glavo se nasloni na deblo bukve. Pripre oči in se izgublja v zelenem ostrešju drevesnih krošenj. Razpuščen, izčrpan, prazen. Utrujen po dejanju. Spet zasliši švist perutnic. Oživi. Siva puščica leti nad drevjem s pridržanimi krili. Prestreza jo z očmi. Na nebu med vejami. — Vrača se, golob se vrača, nekeje bo pristal!

Malo se privzdigne. Caka, kakor da se bo kaj zgodilo. Ne čaka dolgo. Golob zagradi v bukovju. Ljubeče dopoveduje. Vzbuja žejo, požirja. Gozd dobi globlino in prostranost. Odmev se kodra v žametnih oblinalah.

Uživa, pije.

Poskili na Marjono. Otrok ji z glavo počiva v krilu in si s kazalcem trebi nos.

Vrže čez praprot:

»Marjona, slišiš?... Konec...!«

Ona pokima in se nasmehne. Obraz ji je zopet, kakor ga je poznal.

»Kaj, malo prej se ti je pa glava majala, in še s kapo narobe... Jutri, pojutrišnjem se v Četrto priglasiva k mornarici. Na Kras.«

»Saj,« reče ona, in si kapo končno obrne.

Po zvezi pride povelje. Milijonkratna, zdaj niti ne preveč mrzka beseda »pokret« se spreleta po gozdu in dreza v ljudi. Ko mu nekdo pomigne, naj vstane, zamahne, kakor da se ga to ne tiče. Pusti, da se vsi dvignejo, in šele ko krenejo, vstane. Sklene, da bo odselej hodil zadnji. Za njim in otrokom. Da bo dalj slišal goloba.

Ilustrirala MARJANCA JEMEC

GOLOB GRULI GLUHI CETI

roko in otroka samodejno zakriva. Sele zdaj opazi, da ima kapo nabito na glavo ko pleskar, obrnjeno narobe z zvezdo navzdol. In velika kurja očesa na bosih nogah. Gre mu na smeh. Kar tako mu uide:

»Marjona, popravi si kapo, saj si ko kakšna bež brigada!«

Ona presliši, ne spremeni izraza. Njemu se zazdi, ko da je v cerkvi zalajal pes. Umolkne, ugrizne se v jezik.

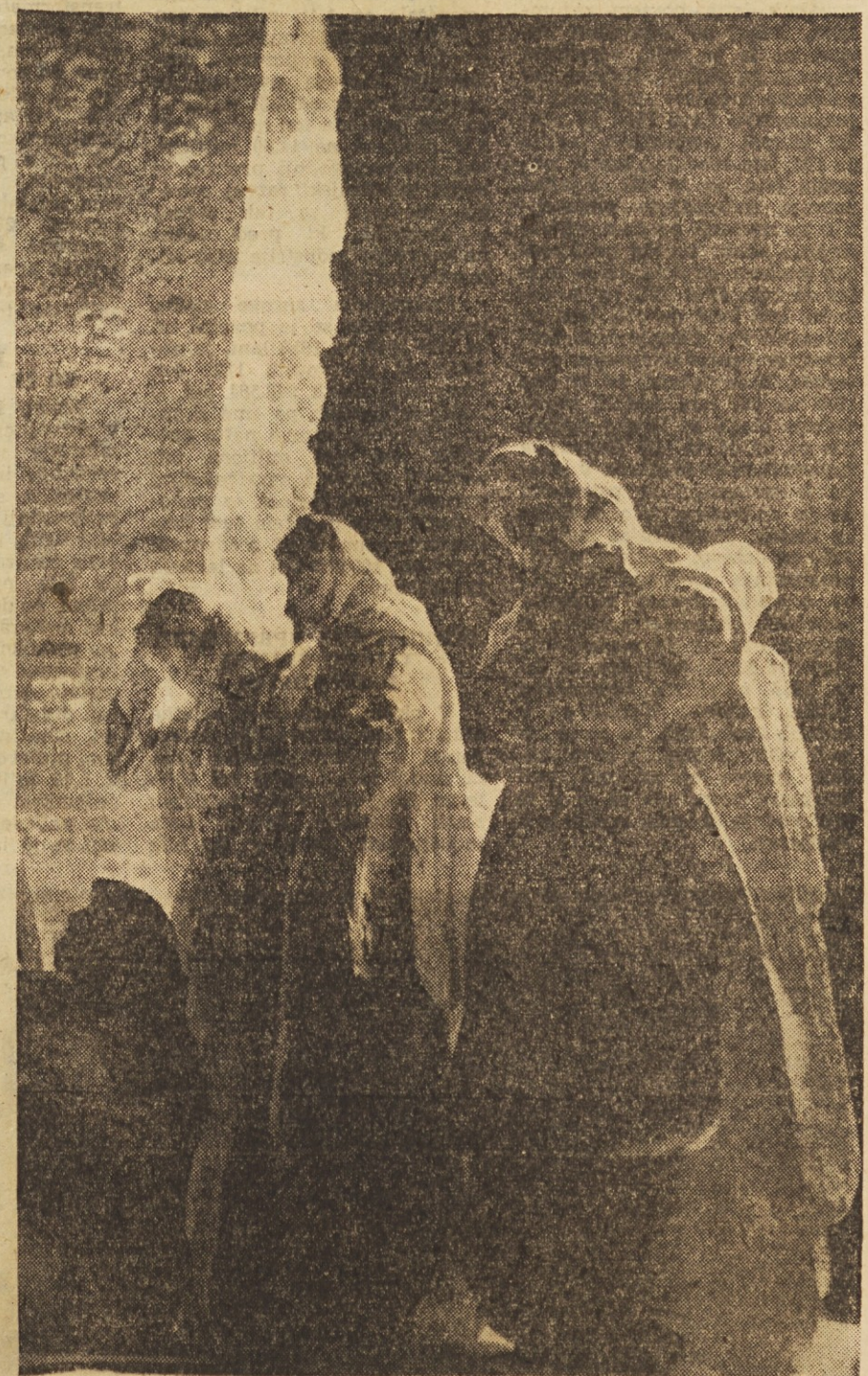
S težavo usmerja čolnič, da bi strugo presekal v slabem kritju loka, kjer reka rahlo zavija. Na skrajnem pomolu loka čoln malo zadrži, da bi se razgledal. Ozre se po debri, ki se na zgornjem koncu tesni v obliki velikega U. — Do zdaj smo imeli srečo, veliko srečo, da smo sploh odrinili, pomisli. — Če jih pa naši ne bodo našgali z druge strani, se bo kak vrag prej ko ne pojavil tam zgoraj in usekal po reki! Kak gumpec, ki se v tej vojni še ni dovolj nastreljal, nas bo na vsem lepem poturčal prej, preden bomo imeli zemljo pod sabo!

Upre se z vso silo, vso ravnatežo čolna drži in čuti v nogah. Čoln ga posluša. Voda brbota na vsako stran topega rilca. Gumpec, ki ga je imel v mislih, pa useka po debri še prej, preden je pričakoval. Siv dviga curke vode in drdra čez vrhje in jelševje po travi navzgor. V srdcu pomisli, da njegovi sploh niso postavili mitraljeza in da jih nihče ne krije. Ona in otrok se zdrzneta in zganeta ob streljanju. Čolnič izgublja ravnatežje, maje se in neumno vrti. Se nekaj sežnjev do rešilnega brega. Dno zaškriplje pri udarcu ob čer. Čoln se nagne, voda zagrga čez robore, potone. Strofoatajo po plitvini. Otrok pomalja glavo iz vode in izginja. Ujame ga, ujame celo njune čevlje. Speha ju na suho. Otrok se davi in joka.

Potem ne gredo v breg. Beže ob reki. Ko se mu zdi, da so se dovolj oddaljili, ju potisne v zatišje grmovja, da si malo oddahnejo. Ona ne sede, obrne se in požuga onemu, ki še vedno poropotava z vršička, kjer se debet tesni:

»Rep hudičji, kar opletaj, prej boš guznil kakor pa mil... Kar tako se pa ne damo... moj mož je bil star komunist!«

Sliši še nekaj kletvic iz njenih ust, kakršnih od nje še ni slišal. Zdi se mu smešna za zvezdo navzdol in preneznatna za to, kar je rekla s strastjo obsojenca, ki je pobegnili rablju izpod vislic na nepristopno višavo. Ne, ni je

Vanja Radauš: Jesenovac, detajl s skice za spomenik, marec, 1951

POSTALI SMO INDUSTRIJSKO RAZVITI

Izreden gospodarski napredek, ki ga je dosegla naša država v povojnem razdobju, se kaže nedvomno na vseh področjih, vendar pa v vseh dejavnostih ni enako izrazit. Znano je, da je Jugoslavija dosegla izrednega vzpona industrijske proizvodnje, kar je še posebej pomembno ob procesu vedno jasnejšega diferenciranja evropskih držav — na tiste v porastu in druge v stagnaciji. Pri nas proizvodnja nenehno narašča. Podlaga za njeno nenehno rast je naš družbeno gospodarski sistem.

PRIMERJAVE OPOZARJAJO NA NAŠ RAZVOJ

Statistika navadno odkriva skrivnosti, vendar pa nam tokrat ne gre za to. S pregledom gibanja proizvodnje v posameznih industrijskih strokah ob precizno izračunanih statističnih podatkih je mogoče ovreči še tako trdovratne dvome v veličino tega, kar smo v industriji dosegli predvsem z lastnimi sredstvi in sposobnostmi, razen tega pa je ob resničnih podatkih o doseženem mogoče realno oceniti dejanske možnosti za reševanje proizvodnih nalog v naslednjem razdobju razvoja in napredka, ki bo za vse nas še zahtevnejše od prejšnjega. Oglejmo si zato vsaj nekatere najzgovornejše iz posameznih industrijskih strok in videli bomo, da ni brez podlage trditve, da je naš povojni industrijski razvoj, merjen tudi z mednarodnimi merili, nekaj izrednega.

PROIZVODNJA SE ŽE PRILAGAJA STRUKTURI POTROŠNJE

Ce vzamemo industrijsko proizvodnjo stare Jugoslavije v zadnjem predvojnem letu kot 100, vidimo, da je bila proizvodnja v novi Jugoslaviji v prvem povojnem letu precej nižja, saj znaša indeks le 79, kar je glede na intenzivno obnovo, ki smo jo izvajali v prvih povojnih letih povsem razumljivo. Takoj po zaključeni obnovi pa se je začel nezadržan vzpon, ki ga najbolj ilustrira naraščanje indeksov industrijske proizvodnje. Leta 1950 je znašal skupni industrijski indeks že 172, leta 1955 242, konec lanskega leta pa že 451. Pregled razvoja industrijske proizvodnje po namenu pa nam da naslednjo sliko: indeks proizvodnje sredstev za delo, ki je znašal že leta 1946 121, se je povečal leta 1950 na 510, lani pa je znašal kar 1789; indeks proizvodnje reproduktivskega materiala se je povečal od 76 leta 1946 na 406 lani, indeks proizvodnje blaga za široko potrošnjo pa od 84 na 410. Namenska proizvodnja se je gibala v skladu z možnostmi in potrebami in je nedvomno zelo značilna za mlado, industrijsko razvijajočo se državo. Medtem ko sta proizvodnja sredstev za delo in reproduktivskega materiala naraščali enakomerno, toda v večjem obsegu, je proizvodnja blaga za široko potrošnjo do leta 1955 naraščala sorazmerno počasi, nekoliko hitreje pa v zadnjih petih letih, ko se je zaradi višje življenjske ravni začela hitreje spreminjati tudi struktura potrošnje, ki se ji je proizvodnja morala začeti prilagajevati.

IZREDNO POVEČANI ENERGETSKI VIRI

Pri pregledu gibanja proizvodnje po posameznih industrijskih strokah se je treba najprej ustaviti ob tistih, brez katerih druge ne bi mogle proizvajati — pri energetskih. Proizvodnja elektroenergije je nedvomno med tistimi strokami, ki so v povojnem razdobju dosegle največ: od indeksa 100 leta 1939 se je povečevala na indeks 757 lani, kar z drugimi besedami pomeni, da se je povečala od 1173 milijonov kWh na 8928 milijonov kWh. Medtem ko je bila leta 1939 proizvedene v termocentralah še 607 milijonov kWh energije, v hidrocentralah pa le 566 milijonov kWh, je bilo razmerje lani povsem drugačno: proizvodnja v hidrocentralah je znašala 5984 milijonov, v termocentralah pa 2944 milijonov kWh.

Pomemben energetski vir sta še vedno tudi premog in koks, čeprav porast proizvodnje še zdaleč ni tolikšen kot pri elektroenergiji, saj je znašal indeks lani v primerjavi z letom 1939 »samo« 265 in se je proizvodnja koks pa celo od 35.000 ton na 1,10 milijonov ton. Pri tem je zanimivo, da se je proizvodnja premoga povečala od 7,03 milijona ton na 22,7 milijona ton proizvodnja koks pa celo od 35.100 ton na 1,10 milijonov ton. Pri tem je zanimivo, da se je proizvodnja črnega premoga zmanjšala od 1,41 milijona ton leta 1939 na 1,28 milijona lani, izredno pa se je povečala proizvodnja rjavega premoga in lignita, in sicer od 4,31 milijona na 9,62 milijona ton oziroma od 1,31 milijona na 11,80 milijona ton. Pri proizvodnji premoga je viden industrijski razvoj oziroma možnost za tak razvoj v območjih, ki pred vojno na področju industrije niso pomenile veliko.

Proizvodnja surove nafte, katere indeks se je povečal od 48 leta 1946 na 1853 lani, je naraščala od predvojnih 1122 ton letno na lanskih 943.564 ton, v naših rafinerijah pa smo skupno z uvoženo surovo nafto predelali nad 1,28 milijona ton nafte. V skladu z naraščajočimi potrebami razvijajoče se motorizacije se je povečala tudi proizvodnja bencina od predvojnih manj kot 100.000 ton na lanskih 277.248 ton.

STRUKTURNE SPREMEMBE V INDUSTRIJSKI PROIZVODNJI

V okviru povečanja celotne industrijske proizvodnje, katere porast v zadnjih desetih letih ni znašal nikoli manj kot 10 % letno, je opaziti v tem razdobju zlasti povečanje deleža tistih industrijskih strok, ki so bile

Pred vojno zelo slabo razvite, na primer kovinske, kemične, elektroindustrije in ladjedelstva.

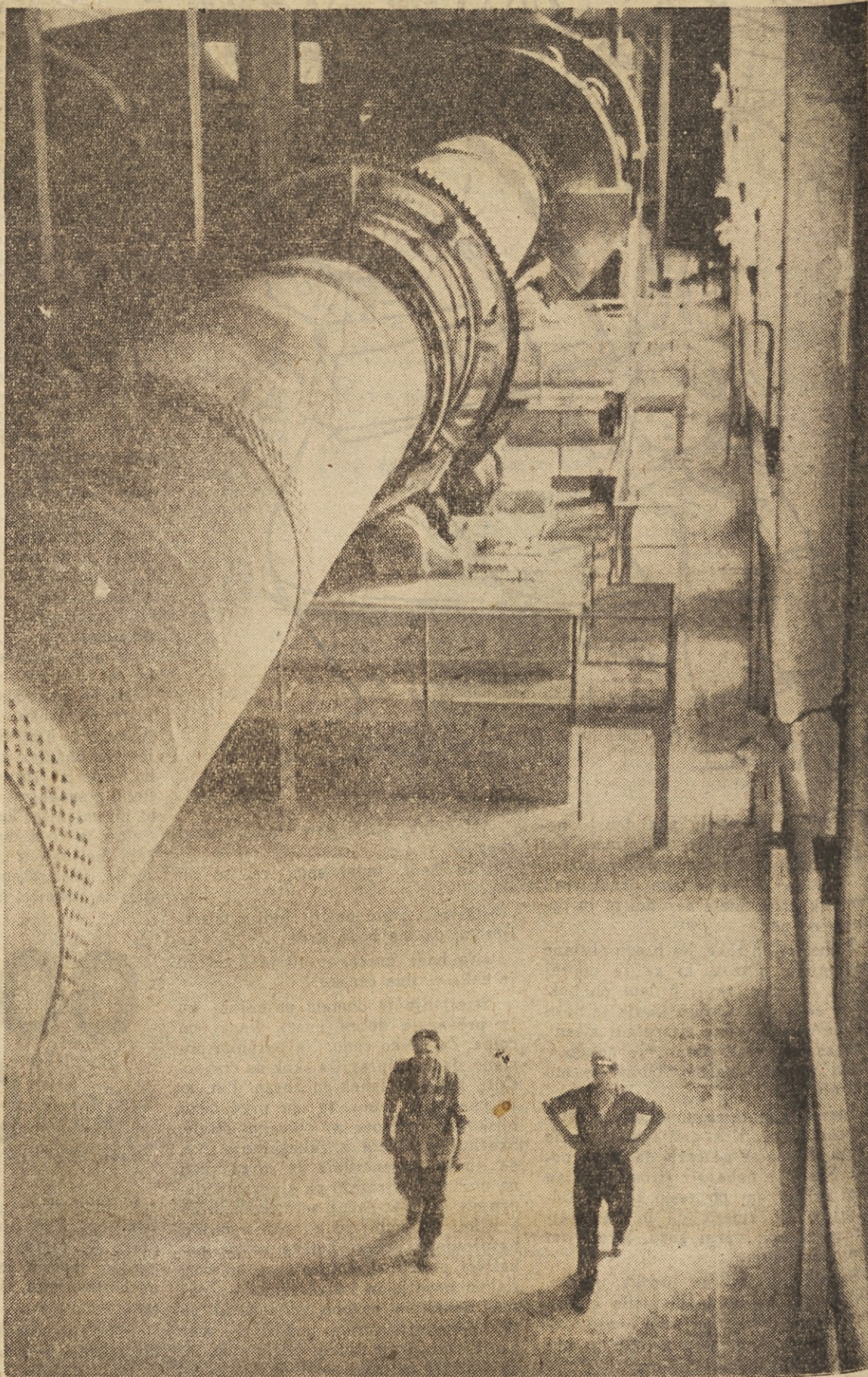
Za kemično industrijo, katere delež v celotni industrijski proizvodnji je znašal lani približno 5 %, je prav tako značilen izreden količinski in kakovostni porast. Od indeksa 100 v zadnjem predvojnem letu je dosegel lani indeks proizvodnje 744, v tem okviru pa se je povečala proizvodnja žveplene kisline za več kot štirikrat na 130.133 ton, dušične kisline, ki je pred vojno nismo proizvajali, smo proizvedli lani 9323 ton, proizvodnja kalcinirane sode se je povečala za približno štirikrat na skoraj 90.000 ton, proizvodnja kavstične sode pa od 13.673 na 48.440 ton. Nekoliko zmernejši je bil porast proizvodnje kalcijevega karbida, ki se je povečala za okrog 18.000 ton na 72.932 ton. Od izdelkov, ki jih pred vojno nismo proizvajali, naj omenimo še amonijev nitrat in PVC v prahu, ki smo ga proizvedli lani 25.372 oziroma 7462 ton.

ELEKTROINDUSTRIJA SE NAJHITREJE RAZVIJA

Elektroindustrija je med tako imenovanimi novimi strokami nedvomno na prvem mestu, saj se je povečal njen indeks proizvodnje od 100 leta 1939 na 4622 lani. To z ene strani praktično pomeni, da pred vojno te industrijske stroke sploh ni bilo — razen manjših količin rotacijskih strojev, transformatorjev, izoliranih prevodnikov, akumulatorjev, žarnic in nekaterih tehničnih aparatov nismo proizvajali ničesar — z druge strani pa je očitno, da je po vojni proizvodnja v tej stroki naraščala v skladu z naraščajočimi potrebami, ki morajo bolj kot v kateri drugi stroki kažejo izreden porast življenjske ravni oziroma osebne potrošnje. Naj v zvezi s tem navedemo nekaj podatkov: proizvodnja rotacijskih strojev se je povečala od 44 na 8163 ton, transformatorjev od 1 na 10.115 ton, svinčenih kablov od 65 na 43.015 ton, drugih izoliranih prevodnikov od 572 na 14.522 ton itd. Električnih števecv, telefonskih aparatov in radijskih sprejemnikov, pri katerih smo bili še v prvih povojnih letih izključno vezani na uvoz, pa smo izdelali lani 353.435, 39.822 oziroma 238.968. Končno naj omenimo še proizvodnjo termičnih aparatov, ki se je povečala od predvojnih 48 na lanskih 7246 ton.

JEKLARJI SO ŽE »MILIJONARJI«

Velike investicijske naložbe v razvoj črne in barvaste metalurgije v prvem povojnem razdobju imajo že več let za posledico stalno naraščanje v proizvodnji obeh strok, ki pa je bila večja od predvojnega tudi v času realizacije investicij. Tako je bila proizvodnja surovega železa že deset let po vojni več kot šestkrat, proizvodnja jekla pa približno štirikrat večja od predvojnega. Lani, ko je proizvodnja surovega železa že skoraj desetkrat presegla predvojno, smo ga proizvedli 972.000 ton, proizvodnja jekla pa je bila z 1,44 milijona ton za skoraj sedemkrat večja. Tudi proizvodnja polizdelkov v črni metalurgiji se je izredno povečala: va-

Pred vojno je bila Jugoslavija pomemben izvoznik boksitne rude. Sedaj pa je narobe, postaja namreč izvoznik aluminija in aluminijastih proizvodov. Leta 1939 je bilo proizvedeno pri nas 1795 ton aluminija v blokih in 15 ton zlitin aluminija, lani pa 23.070 ton aluminija v blokih in 36.785 ton aluminija in njegovih zlitin

ljanih proizvodov od 151.000 na 972.000 ton, vlečenih proizvodov od 2500 na 47.800 ton, kovanih izdelkov za od 400 na 27.100 ton. Tudi v tej stroki smo po vojni začeli proizvajati nove proizvode, in sicer železniške tračnice s priborom in brezšivne cevi, ki smo jih proizvedli lani 78.900 oziroma 68.200 ton.

Ker obsega proizvodnja v barvasti metalurgiji precejšnje število proizvodov, naj omenimo le nekatere. Elektrolitnega bakra smo proizvedli lani 35.053 ton, medtem ko je znašala proizvodnja v zadnjem predvojnem letu le 12.463 ton. Proizvodnja rafiniranega svinca se je povečala skoraj osemkrat na 89.143 ton, cinka od 4918 na skoraj 36 tisoč ton, aluminija od 1795 na 25.070 ton, srebra od 1303 kg na 94.083 kg, živega srebra od 378 na 485 ton, železovih zlitin pa od 12.199 na 46.822 ton. Posebej velja omeniti, da je znašala proizvodnja valjanih izdelkov iz bakra in zlitin, ki jih pred vojno nismo proizvajali, lani 34.155

ton, proizvodnja valjanih izdelkov iz aluminija in zlitin pa se je povečala od 15 na 36.785 ton.

LESNA INDUSTRIJA: NAD 150.000 GARNITUR POHIŠTVA

Zaradi pomanjkanja prostora naj posebej omenimo le še proizvodnjo v lesni, tekstilni industriji in v industriji gradbenega materiala. Za lesno industrijo je začel zmeren porast — pri iglavcih pa celo padec — proizvodnje žaganega lesa, ki se je skupno povečala od predvojnega le za 399.000 m³ in dosegla lani 2,32 milijona m³, ter občuten porast proizvodnje plošč in končnih izdelkov, predvsem pohištva. Proizvodnja furnirjev se je povečala od 5057 na 45.901 m³, vezanih plošč od 13.354 na 60.955 m³, umetnih plošč — ki so nov proizvod — pa smo proizvedli lani 9,26 milijona m³. Od pohištva naj navedemo le luksuzno in tipizirano pohištvo, pri katerem se je število proizvedenih garnitur povečalo od 14.463 na 152.088.

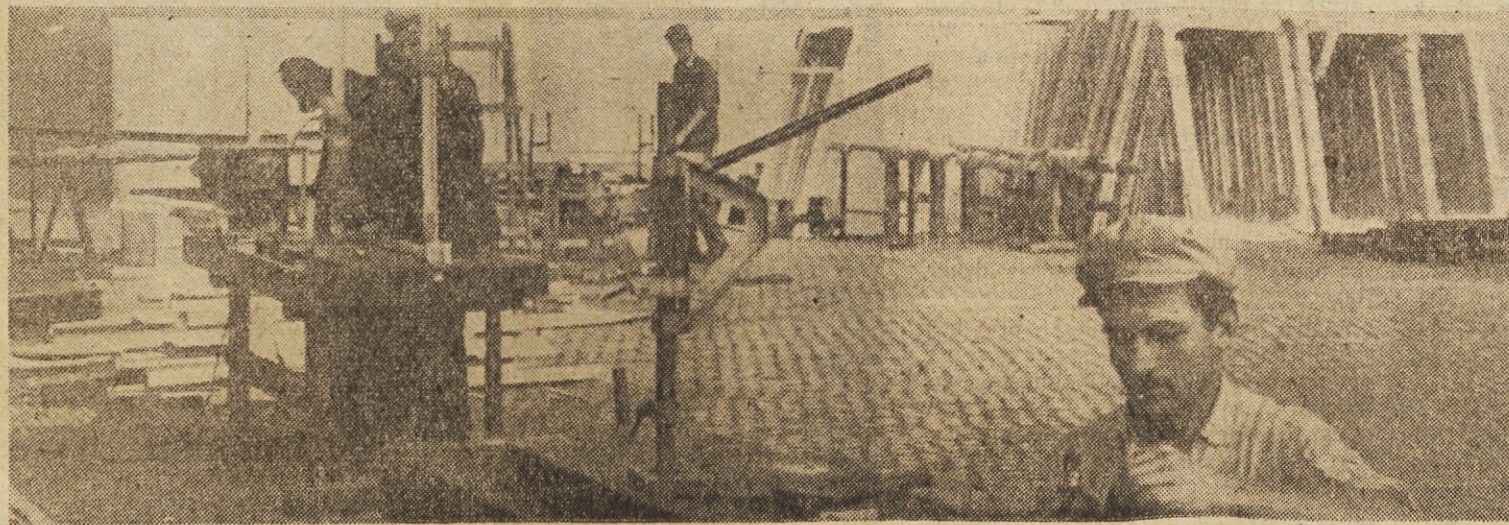
Pri tekstilni industriji, ki kot celota zaznamuje zmeren porast, naj navedemo le podatke o proizvodnji tkanin in konfekcije. Bombažnih tkanin smo proizvedli lani (skupno s tiskanimi iz umetnih vlaken) nad 256,72 milijona m² ali za več kot 110 % več kot leta 1939, proizvodnja volnenih tkanin se je povečala od 12,44 milijona na 45,21 milijona m², tkanin iz umetne svile od 14 na 19,4 milijona m², proizvodnja konopljenih tkanin pa je narasla za 2,3 milijona na 9,05 milijona m². V industrijski konfekciji pa se je povečala proizvodnja Perila od 5,4 milijona na 26,74 milijona m², proizvodnja oblek pa od 1,3 milijona na 17,48 milijona m².

KAKŠEN JE DELEŽ GRADBENE INDUSTRIJE

Proizvodnjo v industriji gradbenega materiala je nedvomno najbolj jasen odraz intenzivnosti graditve na vseh področjih, ki je značilnost našega celotnega povojnega razvoja, zlasti pa odraz intenzivne stanovanjske graditve. Menimo, da so podatki o proizvodnih količinah posameznih vrst materiala dovolj zgovorni: proizvodnja opeke se je povečala od 397,68 milijonov kosov leta 1939 na več kot 1367,45 milijone kosov lani, proizvodnja apna od 143.863 na 695.583 ton, proizvodnja lahkih gradbenih plošč pa od 1200 m³ na 1,74 milijona m³. V ilustracijo naj navedemo še podatek o proizvodnji cementa — ki sicer ne sodi v to industrijsko stroko — katerega smo proizvedli lani 2,39 milijona ton, medtem ko je znašala proizvodnja leta 1939 le 894.000 ton.

Ce bi hoteli dobiti čimbolj popolno sliko o tem, kolikšen korak napredka je napravila v zadnjih dveh desetletjih naša industrija, bi morali seveda posebej obravnavati še pridobivanje raznih vod, dalje nekovin, papirno, usnjarsko in obutveno, živilsko ter tobačno industrijo. Napredek, ki so ga dosegle te stroke, ni nič manj pomemben od napredka drugih strok, treba pa je poudariti, da tudi ni nič manjši, ker bi lahko pisali le o večjem ali manjšem — relativno — povečanju proizvodnje. Prikazan razvoj je zato le na videz nepopolen, kajti kjer se večina industrijskih strok izredno dinamično razvija, je izključeno zaostajanje v razvoju pri manjšini, ki je z večino organsko povezana in ima enake splošne pogoje poslovanja.

STANE GRAHEK

Novim gradbenim materialom se pridružuje v zadnjem času tudi nove vrste gradbeno pohištvo. Tovarna Impol v Slovenski Bistrici izdeluje iz aluminijastih zlitin okna in vrata

ODGRNIMO KOPRENO POZABLJIVOSTI

Znanstveniki pravijo, da je pozabljenost nujnost. Kdor bi obdržal vse v spominu, kar se je kdaj naučil ali slišal, ne bi mogel sprejemati novih vtisov. Takšen človek bi zaostajal za drugimi, ki bi bili pametnejši, pametnejši pa samo zato, ker so bolj pozabljivi.

Ne mislim se prepirati z znanstveniki o tej njihovi, z znanstvenimi podatki podprti tezi. Toda zdi se mi, da je pozabljenost pogostokrat tudi hudo škodljiva. V mislih imam tisto, ko zaradi nje prezremo, kako smo nekaj živeli, s čim smo razpolagali, kaj vse smo morali kupovati v tujini, danes pa se nam zdijo naše možnosti same ob sebi umevne. Pogostokrat smo z vsem kar imamo nezadovoljni in godrnjamo. Ob tem seveda prezremo, čigavih rok so ti plodovi, s kolikšnimi naporji smo jih pridobili in komu so namenjeni.

Trditve, da so tudi široke ceste in križišča čedalje bolj ozka, ni zvita iz trte. Takole je v Ljubljani skoraj ob vsaki uri. Pred dnevi je na primer v šestnajstih urah peljalo skozi križišče 251.215 raznih vozil. Na drugo mesto pa so se uvrstili osebni avtomobili. Opazovalci so jih našli nad 70.000.

KAJ POVE PODATEK O POTROŠNIŠKIH KREDITIH

Marsikje na svetu, tako na primer v ZDA, »živi« precej ljudi na kredit. Ljudje kupujejo na kredit stanovanja, pohištvo, gospodinjske pripomočke in podobno. Tudi pri nas se ta oblika »življenja« čedalje bolj uveljavlja. In to ni slabo. Potrošniški krediti vplivajo namreč na razširitev in večji promet industrijskega blaga za široko potrošnjo, pospešujejo razvoj proizvodnje, krajša ali daljša doba za odplačilo vpliva na oblikovanje potrošnje in njeno spremembo. Od začetka leta 1952 do septembra 1960 se je saldo potrošniških kreditov povečal za približno 93 milijard dinarjev. Največji znesek izdan za potrošniške kredite so dale banke in trgovine pred dvema letoma, in sicer kar nad 90 milijard dinarjev. Pri razdeljevanju, zakaj vsi ljudje nje-majo kredit, pa je zanimiv podatek, da naraščajo krediti z odplačilom dveh ali več let, to je za aparate in priprave v gospodinjstvu, za pohištvo, motorna in druga vozila ter podobno.

Lani je bilo kreditov za te namene že kar 90 odstotkov. To nam pove, da narašča življenjska raven, kajti tekstil in obleko kupujemo po večini že kar z rednimi mesečnimi dohodki. No in za nameček še podatek, da je na 1000 prebivalcev v Jugoslaviji 137 takšnih, ki nje-majo kredit, v Sloveniji pa 85 prebivalcev. Za to, da življenjska raven vendarle narašča, govori podatek o samofinansiranju potrošniških kreditov. To samofinansiranje je varčevanje. Lani smo namreč toliko denarja naložili v banke, da je bila razlika med izdatimi zneski za potrošniške kredite in naložbami samo še 12,1 odstotka.

PETROLEJKE SE POSLAVLJAJO
Tudi proizvajalci električne energije govorijo, da življenjska raven narašča. To pa zaključujemo s potrošnjo električne energije. Najhitreje narašča potrošnja električne energije — čudno se sliši — v gospodinjstvu. V primerjavi s predvojno potrošnjo, to je z letom 1939, je porasla potrošnja na tem področju za več kot desetkrat. Vzroki? Razmeroma ugodna cena, čedalje večja uporaba raznih električnih aparatov in čedalje večja elektrifikacija vasi. Do konca leta 1959 je bilo elektrificiranih 2,2 milijona gospodinjstev ali več kot polovica vseh gospodinjstev pri nas. Samo vaških gospodinjstev je bilo elektrificiranih nad 39 odstotkov. In na tem področju prednjači spet naša republika, saj je elektrificiranih skoraj 80 odstotkov vaških gospodinjstev. Če se je pred prvo svetovno vojno poslavljala iz vaških kuhinj in izb sveča ali podobna briljka, se zdaj poslavlja petrolejka.

KORUZINA »SALTA«

Našo življenjsko raven najraje primerjamo s tem, »koliko damo vase in nase«. In tudi na tem področju nam statističar dokazuje občutne premike. Leta 1927 je na primer potrošil en član vaškega gospodinjstva 97 kilogramov pšenice in 157 kg koruze. Toda že v letu 1953 je koruza napravila svoj salto. En član vaškega gospodinjstva je porabil povprečno 160 kg pšenice in nekaj nad 90 kg koruze. Sedaj je potrošnja pšenice nedvomno še večja in koruze manjša, toda statistik tega za

ŠIROKE NOVE CESTE SO ŽE PREOZKE

Zadnja leta gradimo izredno široke ceste, toda vse ožje so. Promet namreč silovito narašča. Leta 1938 je brnelo po naših cestah le 7661 motornih koles in 13.561 potniških avtomobilov, 4286 tovornih avtomobilov, 943 avtobusov. Pred dvema letoma je bilo na naših cestah 54.517 motornih koles, 39.022 potniških avtomobilov, 31.535 tovornih avtomobilov in 4620 avtobusov. Znano je, da je na naših cestah vsak dan največ dvokoles, toda

2,5 MILIJONOV SEDEŽEV V OSNOVNI SOLI IN...

V šolskem letu 1938/39 je bilo v vsej državi 9190 osnovnih šol. V šolskem letu 1958/59 smo jih imeli že 14.342. To je bil zelo hiter porast. Toda preobsežno bi bilo naštevati vseh posameznih šol, na novo osnovanih, zato le nekaj najbolj zanimivih primerjav. Srednji strokovni kader se je pred vojno vzgajal v 53 šolah. Pred dvema letoma v 257 šolah. Tehničnih šol smo imeli le osem, zdaj se že bližamo številki 60. Ekonomskih šol je bilo samo 34, zdaj jih je nad 100. Visokih šol je bilo samo 26, zdaj jih je nad 120. Fakultet je bilo samo 20, zdaj nad 55. Višji šoli sta bili samo 2, predlanski jih je bilo 53. Prebivalci nacionalnih manjšin so pošiljali svoje otroke v 266 osnovnih šol, zdaj pa je zanje urejenih nad 1400 šol.

statistik tega ni upošteval pri svojih izračunih in prezrl je tudi mopediste. V tehle dveh letih pa je seveda motorizacija še bolj silovito porasla, saj se samo v Sloveniji že približuje številka osebnih potniških avtomobilov trideset tisoč. V tovarni »Iskra« pravijo, da je pri njih skoraj vsak četrti motoriziran. Na delo se pripelje z mopedom, motornim kolesom ali avtomobilom. Če sedaj tarnamo, da nimamo stanovanj, bomo jutri zagotovo že tarnali, da nam manjka garaž in ustreznih parkirnih prostorov.

Ob pomenkih, kako živimo, pogostokrat prezremo, da je zrcalo življenjske ravni števil šol, potrošnja knjig in časopisov, število razpoložljivih mest v kinematografih, bolnicah in podobno. Zato tudi nekaj primerjav s tega področja.

POL MILIJONA V KINEMATOGRAFIH

Na prste bi lahko presteli vse tiste pomembnejše kraje pri nas, mislimo večje vasi, kjer nimajo kinematografov. Pred vojno jih je bilo samo 413 v vsej državi in v njih 132.346 sedežev. Pred dvema letoma pa je bilo 1544 kinematografov z nad pol milijona sedeži. Statistik pa pri tem ni upošteval letnih kinematografov in potujočih, ki vsaj nekajkrat na leto obiščejo tudi najoddaljenejše zaselke. Statistik nam ni postregel, kolikšna je bila naklada časopisov pred vojno. Toda od 1954. leta naprej vemo, kako narašča. Takrat je bilo pri nas dnevniških, tedenskih, mesečnih ali občasniških časopisov s skupno naklado nad 3 milijone, predlanskim pa se je ta naklada podvojila, saj je znašala skupno 6.011.000. Podobnih primerjav bi bilo lahko še nešteto, toda dovolj za sedaj. Mogoče bo kdo povprašal, le čemu vse to naštevamo, čemu primerjave. Odgovor je kratak in jase: V povojni graditvi smo pogostokrat zategnili pas, da smo lahko zgradili vrsto novih tovarn, osvojili proizvodnjo desetero in desetero novih izdelkov, gradili bolnice in šole, stanovanja, kulturne domove itd. Vse to je bilo, je in bo namenjeno nam delovnim ljudem, nam samim. Pred leti naložena sredstva se nam že bogato obrestujejo.

ČLOVEK ŽIVI ZA JUTRI, ZATO JE PRAV, DA SE OB TAKŠNEM PRAZNIKU SPOMNI, KAKO JE ŽIVEL VČERAJ DA BO ZNAL CENITI DANAŠNJI DAN.

PETER DORNIK

Tako kot v drugih panogah, tudi v tekstilni industriji proizvodnja nenehno narašča. Leta 1939 so izdelale tekstilne tovarne 110.167.000, lani pa 250.723.000 kvadratnih metrov bombažnih tkanin.

Dnevnik ali vsaj tednik je pri nas nepogrešljiv. In čeprav je pred dvema letoma pri nas izhajalo 787 različnih dnevniških, tedenskih, štirinajstdnevniških in mesečnih časopisov, nastajajo še novi, tokrat v okviru tovarn in komun.

V Sloveniji smo na prvem mestu glede tega, koliko ljudi posluša radijski sprejemnik. Na prvem mestu smo tudi glede števila televizijskih sprejemnikov. V letošnjem prvem polletju se je namreč število televizijskih sprejemnikov pri nas podvojilo, tako da jih je zdaj že okoli 7000.

In da ne bomo prištet med takšne »grešnike«, se zadržimo ob nekaterih primerjavah. Statistik seveda velja pripisati slabost, da bomo včasih primerjali letnico 1939 z 1960. In drugič letnico 1958 z 1959. Dogodilo pa se bo, da bodo na razpolago samo povojni podatki, recimo: imamo podatek, koliko televizijskih sprejemnikov so izdelale naše tovarne, nimamo ga, kdo vse jih ima: ustanove, gospodarske organizacije in posamezniki. No, pa do tega bomo prišli kasneje.

GOSPODINJE IN UPKOJENCI IMAJO VEČ RADIJSKIH SPREJEMNIKOV KOT PRED VOJNO VSI DRŽAVLJANI

Tisti, ki je hotel biti pred vojno na »tekočem« z novicami, je moral prebrati dnevnike... Prebrati jih je, seveda, če je imel denar. Za novice je prebivalec najprej zvedel iz radio oddaj. Toda radio aparati so bili v primerjavi z današnjim časom prava redkost. Komaj 155.113 jih je bilo v vsej državi. Sto prebivalcev se je moralo gnesti okoli enega sprejemnika. V Bosni in Hercegovini bi morali za poslušanje vesti enega samega sprejemnika zgraditi kar malo dvorano s 357 sedeži. Pri nas v Sloveniji bi za to zadostovala že večja gostilniška soba z 58 stoli. V Sloveniji smo namreč imeli 21.050 radijskih sprejemnikov.

Dvajset let pozneje, to je predlanskim, pa je statistik zapisal, da imajo samo gospodinjstva in upokojenci v naši državi 170.388 radijskih sprejemnikov. Sicer pa troši dnevno električno energijo 1.309.158 sprejemnikov ali 14 poslušalcev poslušalca enega. Če odštejemo ustanove, gospodarske, družbene in zadržne organizacije, šole, domove in internate, jih imajo posamezniki, torej državljani 1.254.677.

SLOVENIJA NA PRVEM MESTU

Kmetje in obrtniki pogostokrat tarnajo, da žive slabše kot pred vojno. Toda statistiki, ki vestno zapisujejo poklic lastnika radijskega sprejemnika, temu oporekajo. Pravijo namreč, da imajo obrtniki in kmetje skupno 337.750 radijskih sprejemnikov. No, pa primerjajmo to številko s tisto prvo iz leta 1939, ko je bilo v vsej državi komaj 155.113 sprejemnikov. Pri nas v Sloveniji pa imajo kmetje in obrtniki vsak nad 28.000 sprejemnikov, skupno torej 58.000 ali vsako od teh dveh, to je kmetov ali obrtnikov nad 7000 sprejemnikov več kot so jih imeli leta 1939 prav vsi prebivalci.

Pred vojno je glede števila prebivalcev in radijskih sprejemnikov prednjačila Vojvodina (35 prebivalcev na en sprejemnik). Do predlanskim pa smo pri nas v Sloveniji nosili zastavo na tem področju (6 prebivalcev na aparat, zdaj pa jih bo menda že kmalu manj kot 5 prebivalcev na en sprejemnik).

145 NOVIH PROIZVODOV

Radio sprejemniki so eden izmed 145 novih proizvodov naše povojne industrije. Pravimo, samo eden. Med novimi proizvodi jih je doberšen del namenjen široki potrošnji. Drugi novi proizvodi, recimo iz črne metalurgije, barvne industrije,

kemične in papirne in podobno, pa so podlaga posameznim panogam, da lahko izdeluje spet nove proizvode, da lahko čim bolj pestri trg s stroji in pripomočki, ki olajšujejo delo v gospodinjstvu za izdelavo proizvodov, ki so namenjeni razvedrilu, zabavi, zdravju in še marsikomu drugemu.

Največ novih proizvodov — od vseh kar polovico — je poslala na trg kovinska in elektroindustrija. Predolg bi bil njihov spisek, predolg celo spisek tistih novih proizvodov, izdelanih po vojni, ki so namenjeni izključno široki potrošnji. Zato jih naštejmo samo nekaj.

Do lani je kovinska industrija poslala na trg šivalne stroje (35.508 kosov), motorna kolesa (41.414), ure (354.562), hladilnike (35.581), televizijske sprejemnike (13.775), grelnice aparate za industrijo in gospodinjstvo (7246), avtomobile (10.461) itd. Prehranska industrija je poslala na trg margarino (9496 ton), konzervirano sadje in povrtnino (25.434 ton), konzervirano meso različnih vrst (32.685 ton) itd.

Smo vas utrudili s številkami? Prav gotovo! Toda še bolj bi vas, če bi naštevati spisek vseh proizvodov. In še več številke bi bilo, če bi bile primerjave s proizvodnjo pred vojno. Toda tu so primerjave odgovorne. Kot rečeno, so to novi proizvodi, primerjali bi lahko le rast proizvodnje v povojnih letih med seboj. Prej teh naštetih

Naša gospodinjstva se čedalje bolj mehanizirajo in zato ima predvsem zaslugo kovinsko predelovalna in elektroindustrija. Sesalci za prah, električni številniki, hladilniki, niso več redkost številnih gospodinjstev.

in tistih, ki jih še nismo omenili, nismo izdelovali, morali smo jih uvoziti ali pa smo bili brez njih.

Pogostokrat potarnamo, da živimo slabo, da žive v drugih državah dosti bolje, da si ljudje kupujejo vsemogoče gospodinjske pripomočke, skratka, predmete trajnejše vrednosti, kot pravimo. Bančniki in proizvajalci električne energije pa nas s svojimi številkami opozarjajo, da se že bližamo, in to zelo hitro, tistim industrijsko razvitim državam, kjer je uporaba sodobnih pripomočkov v gospodinjstvu res na zavidljivi višini.

OSAMLJENO PRIZADEVANJE

V preteklih treh tednih je Zveza Svobod in prosvetnih društev Slovenije priredila v Kopru sedem tečajev: dva začetna in dva nadaljevalna tečaja za vodje klubov, po en seminar za klubske predavatelje s področja glasbe in likovne umetnosti in en tečaj za režiserje v klubih. Prisostvovali jim je skupno nekaj več kot 120 ljudi, ki so prišli na te tečaje z manjšimi, večjimi, ali pa sploh nobenimi izkušnjami za delo na tem področju. Ob povratku na svoje domove pa je

večino vendarle družila želja, da bi lahko v svojih krajih koristno uporabili znanje in izkušnje, ki so si jih na teh tečajih pridobili, pa tudi želja, da bi pri delu našli na kar največ razumevanja in pomoči. To misel je poudarila večina tečajnikov, seveda pa so zaključni razgovori na tečajih navrgli še vrsto drugih nerazjasnenih in nerazrešenih vprašanj, o katerih velja tudi nekaj zapisati.

Med letošnjimi tečajniki večina mladih ljudi

To je razveseljivo dejstvo, pa tudi razumljivo, saj za nekaj novega mladega človeka vedno laže navdušiti. Njihova izobrazba je v povprečju srednja, poklici najrazličnejši. Prosvetnim delavcem so se v lepem številu pridružili dijaki, študentje, kvalificirani delavci. Razveseljivo je tudi to, da se v naših klubih počasi pojavlja tudi tehniška inteligenca. Največ tečajnikov je bilo z različnih občinskih svetov Svobod, občinskih odborov SZDL, pa komitejev Ljudske mladine, manj pa jih je bilo poslanih na tečaje s strani Sindikata in Zveze prijateljev mladine. In še to, med tečajniki je bila dobra tretjina članov Zveze komunistov. Kljub temu torej, da nekateri občinski sveti Svobod vendarle niso dovolj izbirali svojih ljudi za tečaje, so bili v glavnem prireditelji z letošnjim izborom zadovoljni.

Nad čem so se navduševali, kaj so kritizirali?

Ce so bili tečajniki na začetnih tečajih zlasti navdušeni nad temami, ki so obravnavale metode klubskega načina dela, so onim drugim na nadaljevalnih tečajih zlasti ugajali praktični pogovori n. pr. kako urediti klubski prostor, kadar je to en sam prostor itd. Eni kot drugi pogrešajo več literature za svoje delo, več pripomočkov, vsi bi radi videli še več vzornih klubskih večerov (čeprav je skoraj 80% programa letošnjih tečajev bilo sestavljeno iz klubskih večerov, enkrat pa so jih obiskali Vrhnjani s svojim Večerom Cankarjeve besede), ni jim ugajalo še kakšno predavanje, ki je izpadlo preveč šolsko, še več bi želeli seminarskega lastnega aktivnega dela, morda v sodobno urejenem klubskem prostoru (letošnji poskus prikaza klubske sobe z nekaj vzornimi kosi pohištva in delom razstave »Umetnost in kič« ni v tem pogledu uspel, prostor ni bil privlačen, ni nudil pravega ambience za klubsko delo). In zopet so ugovarjali, da še tako vzorno klubsko predavanje v Kopru ne more biti vedno zagotovilo za uspeh predavateljevega nastopa tudi že v kakršnemkoli drugem kraju, drugem ambientu, pri drugih poslušalcih, itd. In končno so izrekli organizatorju tečajev tudi priporočilo, da v bodoče ne bi več delali v prevelikih skupinah, saj je n. pr. letos delo obeh manjših nadaljevalnih skupin bilo mnogo bližje seminarskemu načinu dela, pogovori so bili intimnejši, ljudje bolj sproščeni.

Zabeleženi uspehi

Na nadaljevalnih tečajih so posamezniki lahko že precej povedali o svojih izkušnjah. O tem, kako so nastali manjši klubi v Vrhnovem in Podbrezju, pa zopet kako delajo v Bohinjski Beli, škofjeloškem klubu, slovenjgorskem, kako postojinski klub težko čaka novih prostorov, pa o klubu v Sevnici, kjer so prostor zanj dobili v kolesarnici nekega bloka, potem v Trbovljah, Hrastniku, pa o delu kluba na Jesenicah, itd. Delo tod je steklo, ponekod je večjo, drugod z manjšo pomočjo občinskih komisij za klube, ponekod z večjim drugod z manjšim razumevanjem vodstev društev in organizacij. Najteže pa je tam, kjer ni še ničesar, kot n. pr. v goriskem okraju, ki nima še niti enega kluba. Tu bi kazalo v sezoni organizirati čim več gostovanj klubov z vzornimi programi, posamezniki, ki naj bi v bodoče vodili delo klubov v tem okraju, pa bi si prav tako morali sami ogledati čim več že obstoječih klubov. Zanimivo je, da so se tudi tečajniki obeh začetniških tečajev dogovorili, da bodo v oktobru organizirali v Laskem in Trbovljah sami dva klubska programa, saj upajo, da se bodo pri tem praktičnem delu mnogo naučili.

Jesenske priprave

Vsekakor kaže, da bi bilo dobro že jeseni razpisati natečaj za tečaje v prihodnjem letu. Na tečaje bi kazalo namreč pritegniti v bodoče zlasti tiste vodje klubov, ki bodo imeli že vsaj enoletno izkušnjo v delu, ki bi lahko potem v seminarju razpravljali o svojih programih, kritično ocenjevali metode svojega dela, skratka razpravljali o problemih živčnega dela, a ne le zamišljenega. In nedvomno bodo lahko izkusili tečajnikov prihodnje leto mnogo večje, če bodo to jesen občinske komisije za klube želele uresničevati to, o čemer je bilo govora na začetku tega zapisa, če bodo nudile dovolj podpore in razumevanja ljudem, ki so bili letos na koprskih tečajih, zlasti tudi predavateljem, saj se bodo morali v tem pogledu slej ko prej nasloniti na lastne sile.

Preteklo nedeljo je bil v ljubljanskih Križankah prvi čipkarski festival, ki mu je prisostvovalo okrog 1500 žena in deklet iz vse Slovenije. Čipkarstvo, ta naša lepa umetna domača obrt, prinaša letno že zdaj okrog 100 milijonov deviznih dinarjev. Na sliki: Najstarejša čipkarica, 85-letna Jerica Burnik iz Sovodnj in najmlajša, 6-letna Ivanka Seljak iz Žirov.

RAZGOVOR Z USTVARJALCEM NAŠE NOVE KANTATE

»Njegovo ime je legenda«

TA TEDEN SMO IZBRALI

S profesorjem Gobcem sva se bila dogovorila za kratek sestanek in Križanke so se kopale v bleščečem dopoldanskem soncu, ko sem stopal po stopnišču do njegove pisarne... Prejšnji večer je bilo vse drugače: razsvetljena dvorana in tisto posebno premiersko vzdušje, polno pričakovanj; potem aplavz in šopki rož in tiskanje rok in zahvaljevanje. In še potem razgovori med posameznimi skupinami ljudi, ki so zapuščali filharmonično dvorano. Kot se pač spodobi za krstno izvedbo novega domačega dela.

Zdaj me je čakalo še najbolj neprijetno opravilo. Nerač stikam za skrivnostnimi vzgibi v skladateljevi notranjosti, ki so rodili novo delo. Posebno, kadar nisem poklican! — In da je najin pogovor kljub temu stekel tako prisrčno in sproščeno, je izključno zasluga profesorja Radvana Gobca. Meni je ostal le lažji del: zapisati, kaj je povedal.

Brzjavka

»Bilo je tik pred Novim letom 1959, ko sem poslušal v filharmoniji Šaporojino kantato

»Na Kulikovem polju«. Takrat me je znova zbudila misel, kako daleč moramo segati po glasbo z rodoljubno in revolucionarno vsebino. Sam sem že dolgo pestoval željo, da bi napisal heroično kantato... nemara ne prav o Pohorskem bataljonu... ali pa tudi, kaj vem! Saj njegova usoda kar terja oblikovalca — le besedila ni bilo pravega in zaman sem ga iskal. Toda tistega večera v Filharmoniji sem se odločil! Povprašal sem pri Društvu književnikov za Filipčev naslov in teden dni pozneje, ko je radio prenašal magnetofonske posnetke »Kulikovega polja«, sem mu telefiral: — POSLUŠAJTE NOČJO, RADJSKI KONCERT — STOP — PISMO SLEDI — STOP — RADOVAN GOBEC.

Tri mesece molka

»Pa kako, da ste se odločili prav za Franceta Filipčiča?« »Veste, poznam njegovo poezijo, leži mi. Komponiral sem že Himno delu — IV. stavek moje Mladinske simfonije, povrhu sem tisti čas prebral njegovo knjigo o Pohorskem bataljonu. Ko sem mu torej prihodnjega dne napisal

obširno pismo z vsemi željami vred, sem mislil že čisto določno na Pohorski bataljon.

Toda odgovora ni bilo. Ne prvi teden, ne drugi. Tudi po petem ne!

Minili so trije meseci, ne da bi se bil Filipčič sploh oglašil! Zatrdo sem bil prepričan, da sem ga polemil. S tisto nenadno, brzokotno verjetno ali nemara z vsemi mogočimi zahtevami v pismu. Po malem sem že obupal. Toda nekega dne me je tajnica poklicala sredi seje:

— Nekti tovariši vas želi.

Stopil sem na hodnik in zagledal močnega človeka srednjih let.

— Jaz sem Filipčič.

— Jaz sem pa Gobec.

— Tu v aktovki imam kantato!

Potem sem pričel delati

Zmenila sta se popoldne in pesnik je skladatelju prvič prebral celotno pesnitev.

»Da ste ga slišali, s kakšnim ognjem je bral! Bil sem navdušen, nekaj takega sem si želel!«

— Vedel pa sem seveda, da je plod njegovega trdega dela, da

jo zato lahko zaupa, komur hoče. In da bi se lahko odločil, sem mu zavrtel na magnetofon celo Mladinsko simfonijo. Hotel sem mu najprej predstaviti svoj glasbeni jezik. — Nič ni pomišljal: — Seveda vam jo prepustim. Z veseljem.

Potem sem pričel delati; šlo mi je hitro od rok.

»Hitro pišete?«

»Partituro kantate sem končal na počitnicah v Lošnju, 1959. leta...«

Pomislim sem: saj je bilo potemtakem za vse komaj nekaj mesecev časa! Pa še pravijo, da se v enem zamahu ne da ustvariti obsežnih del! Medtem pa mi je direktor Slovenske filharmonije sporočila, da ne bo posodila samo zbora, temveč kar sama izvedla kantato v čast dvajsetletnici.

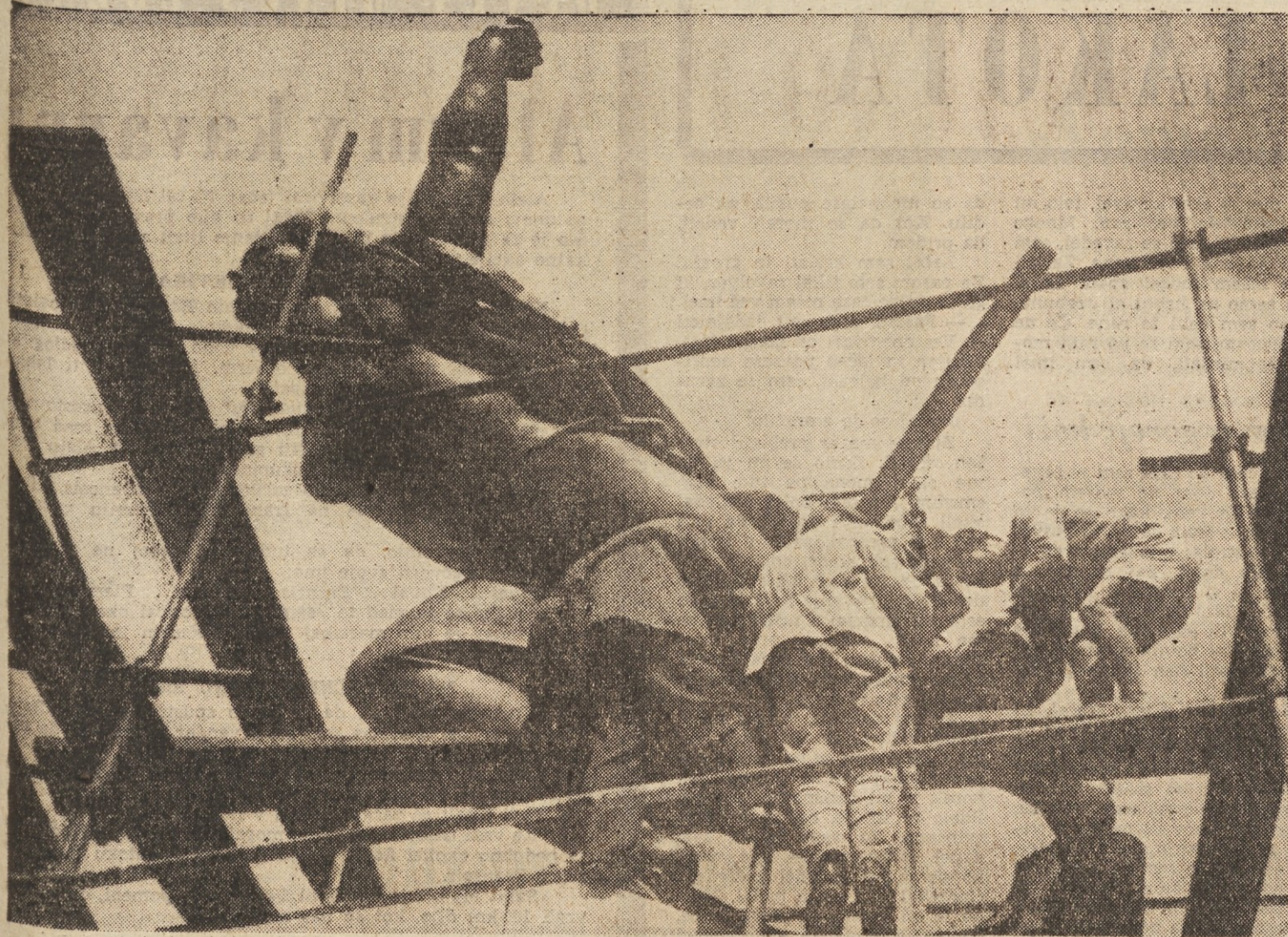
»Pa zdaj? Imate nove načrte?«

»Imam. Hotel sem napisati heroično kantato, a že nekaj let sem mi brni po glavi tudi opera. Partizanska opera. Snov je izbrana, dramo sem napisal o njej, a ta ni pripravna za uglasitev. Nekdo bi jo moral predelati v libreto — samo pri nas je s teksti strašno težko! Toda načrta kljub temu ne bom zavrgel. Prav v tej operi bi se rad docela izpovedal.«

Rad bi se izpovedal

»In kako, da smo slišali kantato šele včeraj?«

»Najprej sem seveda pomislil na izvedbo v Mariboru. Pa ker

Impozanten spomenik Revoluciji — štiri metre visoka skulptura, delo akad. kiparja Lojzeta Dolinarja (na sliki desno) — bodo svečano odkrili pred kranjskim Delavskim domom 30. julija, na dan pred občinskim praznikom kranjske občine.

»BALADA O TROBENTI IN OBLAKU«

OB PREMIERI
NOVEGA SLOVEN-
SKEGA FILMA

Ni moč zanikati, da smo Slovenci z »Na svoji zemlji« prav dobro startali redno nacionalno filmsko proizvodnjo, da smo imeli v »Jari gospodi« visoke, čeprav neizčiščene umetniške dosežke, da smo dobili z »Dolino miru« film, ki nas je tudi v mednarodnem merilu dostojno zastopal, da je ustvarila »Veselica« v idejnem, tematskem pogledu novo vzdušje, »zagrela« do primerne »delovne temperature«, da je isto opravil v formalnem pogledu »Ples v dežju« —

in da smo zdaj z »Balado o trobenti in oblaku« dobili film, v katerem so zaživel vsi rezultati tega na kratko orisanega razvoja, film, ki ni nič več začelniško in zamudniško slovenski in jugoslovanski, ampak je kar film, samo film, dober film.

CIRIL KOSMAC je imel s svojo novelo »Balada o trobenti in oblaku« najbrž vse druge namene, le tega ne, da bi ustvaril literarni tekst, po katerem bi kdo kdaj posnel film. Vendar je v noveli, ki je literarno tako dogana kot malokatera na to temo pri nas, nekaj odlomkov zelo primernih za filmsko obdelavo, zlasti pa je za tako obdelavo primeren njen osnovni motiv: kako se je hribovski kmet Temnikar, ovrčan od mnogih pomislekov in zadržkov, gorok dvignil zoper zlo in ga s sekiro pokončal. V Temnikarjevi usodi je zapopaden na tisoče slovenskih in jugoslovanskih usod iz tistih krvavih let pred dvema desetletjema; tega prav nič ne spremenja okolnost, da Temnikar po tragični nujni pogine hkrati z zlom, ki ga je pokončal; ta tipičnost in hkrati osebnostna enkratnost je največja tematska dragocenost Kosmačeve novele.

FRANCE STIGLIC je skupno s pisateljem pripravil scenarij, ki ni izgubil ničesar v primerjavi z novelo; morebiti je njen osnovni motiv še bolj izčistil in ga ponudil gledalcu še jasnejšega, monumentalnejšega.

Poglavitno pa je FRANCE STIGLIC opravil, ko je prepsal Temnikarjevo tragedijo na filmski trak tako, da se odvijte pred gledalcem v enem dihu, stilno povsem adekvatno oblikovano; ko je našel Kosmačevemu literarnemu Temnikarju najustreznejši filmski izraz.

To je po »Plesu v dežju« že drugi slovenski film, ki je »društven«, nerealističen, antirealističen. Vendar je njegova umetniška moč tolikšna, da ta njegov antirealizem ni zgolj formalno igračenje s katero koli snovjo ali temo, ampak formalni prijem, s katerim ponudi gledalcu pravo nezabavno realnost, nepotvorjeno, nezagledano in neobremenjeno s faktografijo realističnega umetniškega načina.

Morebiti je pri tem Stiglicu spodbudilo v prvem delu filma, v njegovem uvodu tako rekoč, od

prvega posnetka pa do tja, ko se pojavijo trije belogardisti prav oblečeni v svete Tri kralje. Prav

Odslej mladinski pevski bienale

Letošnji Mladinski pevski festival v Celju je tako s številom nastopajočih pevcev in zborov, kot z njihovo dokaj izenačeno kvaliteto dosegel tisto mejo, na kateri se moramo vprašati, ali je še mogoče s takšnim tempom vsako leto nadaljevati.

Od tod utemeljen predlog predsedstva Zveze Svobod in prosvetnih društev Slovenije, naj bi se Celjski mladinski pevski festival formalno kot stalna institucija oziroma samostojni zavod, ki bi vsaki dve leti prirejal pevski mladinski festival, sicer pa bi zbiral vso dokumentacijo s področja mladinskega petja, razpisoval natečaje, zbiral literaturo in tudi sicer kot institucija skrbel v sodelovanju z glasbenim svetom Zveze za celotno dejavnost na področju mladinskega glasbenega udejstvovanja.

Pevski festival, ki pa bi bil odslej vsaki dve leti, naj bi se naprej stimulativno vplival zlasti na kvaliteto zborov in njihovih programov. Tak časovni razmak med festivali bi bil večje poročilo za to, da bi lahko zbori nastudirali dobre programe, pesmi, ki bi jih otroci z veseljem peli. Propozicije festivala bi zato seveda morali spremeniti, tako da

je, da v tem delu ni tistega imenitnega »baladnega« vzdušja, ki živi potem v vsem filmu in ki doseže svoj višek v Temnikarjevi viziji uničenja njegovega doma, v njegovem boju s samim seboj na Sončni planoti (zanimivo: kljub temu, da je dialog vseskozi dobro napisan, med najboljšimi, kar smo jih zadnja leta slišali z naših jugoslovanskih platen, je v teh prizorih skorajda odveč — tako silovita je njihova umetniška prepričljivost, tako jasno in enovito filmsko »govorijo« sami zasebi, vendar se je primerilo, da v tem uvodu ni drugačno vzdušje, ampak tudi stilna podoba filma, ne le v režiji, celo tudi v igri. Ni me sram povedati, da je to edini resni odtsek, ki ga zdaj morem zapisati Stigličevi režiji.

Tretji odlični soustvarjalec tega filma je komponist ALJŽ SREBOTNJAK; njegova glasba je sama po sebi doživljaj in hkrati močna podpora režiserju.

Četrta pa je igralski kolektiv, ki je tokrat brez vrzeli, brez šibke točke. LOJZE POTOKAR najprej, ANGELCA HLEBČETOVA, BRANKO MIKLAV izstopajo iz tega ubranega in stilno enovitega kolektiva, izstopajo ne v drugačnosti, temveč v izjemni kvaliteti svojih igralskih upodobitev.

Mislím, da je »Balada« resen kandidat za najvišje nagrade v Pulju.

Mislím tudi, da bodo o tem filmu govorili še na mednarodnih filmskih festivalih.

MILOŠ MIKELN

Ponovna vspodbuda ansambloni zabavne glasbe

Če na področju mladinskega petja ugotavljamo, da bi vsakoletni osrednji festival ne rodil velikih rezultatov, pa je takšna vsakoletna spodbuda za sedaj še zelo dobra za amaterske orkestre zabavne glasbe, saj je tu kljub letošnjim optimističnim ugotovitvam v pogledu kvalitete programov in izvajanja mogoče

še mnogo storiti. Kje bo prihodnje leto ta festival, še ni znano, zelo prav pa bi bilo, da bi bil zopet v nekem turističnem kraju, saj je prav, da taki kraji te kvalitetne ansamble spoznajo. V polletnih dneh bi v marsikak dolgočasen turistični kraj pošamezni boljši ansamblu te vrste vsaj za teden ali dva lahko prinesli nekaj razvedrila.

Prihodnje leto skupna republiška dramska revija

Letos smo imeli kar dve republiški dramski reviji: na Jesenicah mladinske dramatike in mladinskih igralskih skupin, v Zagorju najboljših gledaliških predstav odraslih amaterjev. Predsedstvo Zveze Svobod je osvajalo predlog dramskega sveta Zveze, naj bi prihodnje leto obe reviji združili v enotno prireditel. Kraj revije še ni določen. K uspehu te revije pa bo gotovo lahko mnogo pripomoglo to, če bodo vsi okrajji priredili svoje okrajne revije. Če vsa leta je na osrednji reviji osnovni kriterij izbora skupin kvaliteta njihove predstave, a prav je, da bi okrajne revije bile spodbuda za delo vedno novim skupinam.

Morda bi se morala srečati s Požarjevo Manico kje drugje. Večerni cocktail kavarniškega klepetu se mi ne zdi najbolj primerno in najbolj posrečeno vzdušje, v katerem naj bi oživljala spomine. Vsaj zame ne. Svoj pravi čar dobijo spomini po mojem mnenju le tedaj, kadar preteklost se enkrat doživlja v svojem notranjem svetu, kadar zajemam barve s pisane palete fantazije in jih pokladam na platno napol realnega napol umišljenega sveta. Zato tudi zame podoživljanje spominov nikoli ne more biti hrupno in vpijoče, zato se po mojem mnenju spominom veliko bolj prilaga romantično zanesenjaško — saj nekaj tega občutja skriva že sama beseda spomin — kot strogo realistično okolje.

Zato si tudi zdaj že ves čas želim, da bi me Požarjeva Manica odpeljala na svoj dom v Rušah. S porjavelega žeblija nad vrati bi snela zizan ključ, potlej bi napol zaškrpala napol zavičnila ključavnica in skozi na stežaj odprta vrata bi planila v polmrak svetloba julijskega popoldneva in se začela poigravati

GLEDALIŠČE NA SENIKU

na postarani ropotiji. In strme vegaste stopnice bi bile prav takšne, kot so bile takrat. Samo nekaj več prahu bi bilo na njih in tik pod vrhom bi pajek razpredel svojo večno prazno mrežo. Ko bi se vzpenjala po njih, bi najine obleke brisale prah s sten, ona pa bi se nasmejala:

»Saj veš, zdaj bolj poredko zaidemo na senik. Včasih je bilo drugače.«

Na vrhu bi si otepla prah z oblek in počakala toliko, da bi se nama oči privadile teme. Potem bi začela pripovedovati:

»Takrat je bilo na seniku vse polno sena. Kdor je hotel priti do našega gledališča, se je moral spustiti po ozkem rovu skozi seno. Prav tu, kjer zdaj stojiva, so bili sedeži. Spodaj pod nama je bilo skladišče trgovine, polno praznih zabojev. Pobrali smo jih, nalepili nanje listke, jih postavili v vrste. To je bil naš parter. S tega trama na onega pa smo razpeli žico. Nekdo je staknil staro posteljno pregrinjalo, prišli smo nanj nekaj kovinskih obrobočkov, napeljali še vrvi in imeli smo čisto pravo zaveso. Sam odrski prostor smo ogradili z zaboji, jih prevlekli z blagom, odejami in papirjem, tako da si je vsakdo z malo fantazije lahko predstavljal sobo. Kulise smo si po navadi sposodili kar v stanovanju naše mame ali pa pri katerih drugih starših. Za odrom pa smo imeli garderobo.«

Tako pa je Maščina pripoved veliko bolj prozaična:

»Pred vojno je bilo v Rušah zelo veliko otroške igre. Največ zaslug za to je imela naša profesorica Marica Čepe. Zbirala nas je pri Sokolu in vsako leto smo nastudirali eno ali dve igrici. Okupacija pa nas je prikrajšala za vse to. Se veliko več. V šoli smo smeli govoriti samo nemško, na cestah pa smo bili raje tihi, kot da bi se pogovarjali v nam tujem jeziku. Po slovensko misliti in govoriti je zadostovalo, da se je pred hišo ustavil avtomobil vojakov, da so potem segnali uslo družino na kamion in jo odpeljali v mariborske zapore in od tam nekam v Srbijo, Nemčijo. Se doma smo bolj po tihem govorili slovensko. Čas je bil tak, da so se ljudje drug drugega bali. In del vsega tega smo občutili tudi otroci.

Podoba Ruš v teh letih si ni posebno težko predstavljati. Sarhovo domačijo so Nemci požgali, kar pa so zatekli družine doma, so je odvlekli v koncentracijska taborišča. Skoraj ne mine mesec, da Wermacht, žandarmerije in elitne enote SS na bi v spremstvu vojakov odšli skozi vas nekam proti pohorskim gozdom. In odmev njihovih korakov je bilo vselej zamolklo streljanje. V teh pogojih in razmerah se zdi skoraj neverjetna odločitev:

»Otroci smo se takrat odločili, da bomo igrali. Nihče nam ni tega svetoval, nihče nas ni vodil. Kaj jaz vem, kaj nas je takrat gnalo k tej odločitvi. Kar sestali smo se: Beba Kranjčeva, Majda Lamprehtova, Vida Ratejeva, Zvonka Jesenikova, Darinka Jaroš, Vanda in Tanja Maglič. Morda še kdo drug, ne vem več natanko, kdo smo se vse takrat zbrali. Tudi tega, kaj vse smo igrali, ne vem več. Predalec je že tisti čas. Vem le to, da smo posegli po vsem, kar nam je prišlo pod roke in kar smo našli v poskritih knjižnicah naših staršev. Zdi se mi, da smo najprej dobili Stritarjeve Jagode.

Zaveštnega odpora do okupatorja v tej odločitvi ruških otrok skoraj ni moč iskati, saj so bili najstarejši med njimi stari komaj štirinajst let. Toda vendarle, ali ni skrit v tej odločitvi globok notranji odpor otrok do vsega, kar je bilo tujega, kar je bilo vsiljenega, do vsega, kar je zatiralo. Lahko bi se otroci odločili za nemško igrice, če bi jih vleklo samo igranje, in ne bilo bi se jim treba skrivati. Nemška učiteljica bi jih še pohvalila in to njihovo prizadevanje izkoristila s pompom, kot je to pač znala samo ona. In nikomur se ne bi bilo treba bati, da se bo nekega dne pred domom ustavil kamion tujih vojakov, ki bi naperili bajonete na puškah...

Na poletje 1942. leta smo se pripravljali na prvo premiero, če ji sploh lahko tako rečem. Vloge smo vsak zase prepisali na listke in jih potem skrbno skrivali, da ne bi prišle v roke kogarkoli, ki bi nas lahko izdal. Vadili smo na našem seniku. Bila sem režiser. Za to naše početje pa smo vedeli le mi in naši starši. Nihče drug ni smel zvedeti, sicer bi se lahko vse skupaj tragično končalo. Uredili smo si tudi oder. Okna na skednju smo skrbno zatemnili — do žandarmerijske postaje je bilo vsega skupaj le nekaj korakov. Ajgnerjev Vili, ki so ga kasneje ustrelili Nemci, pa nam je napeljal razsvetljavo. Garderobo za igro smo nabrali kar vsak pri svojih bratih in sestrah, pri starših. Če pa nam je česa zmanjkalo, smo šli iskat k teti Adeli.

Skoraj neverjetno je, v kolikšni tajnosti je uspelo otrokom obdržati svoje priprave. Se danes dobršen del starih Rušanov sploh ne ve, da so imeli v Rušah vse od 1942. leta pa tja do jeseni 1944 pravo mladinsko gledališče. Kar pa je že o njem slišati govoriti, so bolj podobne legendi kot stvarnosti. Tako nekateri pripovedujejo, da je bilo to pravo gledališče, skrbno skrito, na enem izmed senikov prav blizu žandarmerijske postaje, tako da so morali igralci svoje vloge šepetati. Drugi spet vedo povedati, da se je zbrala skupina domačinov, ki niso več mogli vzdržati brez slovenske besede in so zato na seniku šepetaje zaigrali slovensko igro. Prava resnica o ruškem gledališču pa je nekoliko drugačna:

Na predstavo smo povabili samo najožje sorodnike. Vrata na skedenj smo potem skrbno zaklenili, da nas ne bi zmotil kdo od nepoklicanih. Bilo je prostora na seniku za kakih dvajset ali trideset gledalcev. In čeprav smo vsako predstavo vsaj dvakrat ali trikrat ponovili, je bil senik vedno zaseden do zadnjega kotička. Tako smo tja do jeseni 1944. leta pripravili kakih sedem ali osem premier, koliko pa smo imeli predstav, ne vem več. Spominjam pa se, da je bila vsakokrat med gledalci tudi teti Adela in da je vedno med predstavo jokala. Takrat si nismo znali razložiti, zakaj vendar teti Adela vsakokrat joče.

Teti Adela je letos stopila že v osemdeseto leto. Morda še kaktero več. Ruška dečad pa jo še vedno kliče kar teti. In tudi njena sobica je še vedno takšna, kakršna je bila. Zato si zdaj tudi tako zelo želim, da bi jo lahko obiskal. Potrkal bi na njena vrata in vprašal:

»Teti Adela, zakaj ste vendar takrat jokali?«

BOJAN SAMARIN

HUDIČEVA LAKOTA

štabi in saniteta niso reševali osnovne organizacijske naloge, jasno postavljene v Statutu sanitetske službe in to prav tiste naloge, ki zadevajo higiensko službo, ali pa so te naloge izvrševali površno in formalistično.

Vrhovni komandant NOV in PO jugoslavije: Tito

Lovro Reić: Ešalon smrti

Mislim, da so nam v bolnišnici nekajkrat prekuhali obleko. Edini način, da se nekoliko pozdravimo, da se očistimo, je bila kuhana voda. Zamenjala je injekcije in tablete, preventivo in kurativo, v glavnem vse medikamente.

V megli mojega spomina je ohranjen neki dogodek. Nekdo nas je postavil v vrsto, nekaj ukazoval, tolmačil, obljubljal in nas hrabil. Kakor koli je že bilo: krenili smo. To je še vedno pomenilo, da smo partizani, kajti partizan je vedno na poti, ne glede, ali je bolan ali zdrav, ne glede, ali je najvišji komandant ali kuhar. Tega se spominjam. Vendar tu, po prvih korakih iz centralne bolnišnice, se povsem prekinja življenjska nit moje zavesti in kot čudna reka ponikalnica izgine v brezno ničevosti.

Kam smo šli, koliko nas je bilo, kaj se je z nami dogajalo, kje smo hodili, kako smo potovali, ničesar tega ne vem. Poglavje, ki je moglo trajati 15 ali 20 dni, poglavje, ki bi se ga zelo rad spominjal. Ne zaradi lepote doživljanja, temveč zaradi grozot. Za vedno je izginil ta del mojega življenja. Mogoče bi prav tako sam izginil iz življenja, mogoče bi ostal pozabljen, kot sem sam pozabil svoje doživljanje, če me ne bi nekega jutra pri vasi Celebići, na rosnih livadi, našel Jozo Ružić. On, ta moj tovariš Jozo, je zame zaradi srečnega slučaja postal moj spomin. Povedal mi je, in po njegovem pripovedovanju, pravzaprav o svojem življenju, pišem del svojega življenjepisa, življenjepisa tifusarja Lovra Reića, borca III. dalmatinske brigade.

Takole je bilo: Pred vasjo Celebići sem ležal sam. Ogenj je dogoreval. Okrog mene je bil kup konjskih kosti, ki sem jih že ogledal. Sploh se nisem mogel najesti. Kolikor bolj sem glodal, tem več sem hotel. Jozo je prišel tiho, neopazno. Na tem območju nisem bil nikdar gotov, ali prihaja prijatelj ali sovražnik.

— Lovro, tovariš stari. Mar si to ti?... Pokleknil je k meni in me spoznal. Zelo malo sem bil tedaj sam sebi podoben, vendar me je bilo še moč spoznati. Nisem mu odzdravil, tudi odgovoril mu nisem ničesar. preprosto: zavedel se nisem, da

je kdo poleg. Glodal sem pečene konjske kosti, grabil jih z rokama, vlekel k sebi, kajti lahko bi mi jih kdo vzel. Tako sem v podzavesti sklepal. Jozo me je žalostno gledal. Kot izkušen borec, stokrat prekaljenega srca, je vedel, kaj mora storiti. Brez odvečnih besedi ni poskušal, da me prikljče k zavesti. Dvignil me je, naložil na rame in krenil na negotovo pot. Tri dni sva potovala. Begal je z menoj na hrbtni in se izogibal vasi, poti. Podnevi sva počivala v planinah, uro ali dve mogoče, potem je zopet vstal, me spretno naložil na hrbtni in iskal pozabljene steze. Lakota ga je nekajkrat primorala, da se je približal naseljem. Z instinktom in izkušnjami človeka, ki mu vedno grozi nevarnost, kot volk v zasedi, se je približeval osamljenim hišam in prosil kruha. Največkrat zaradi mene. Kajti neprekinjeno sem, v polzavesti, v neki izvenčasovni coni življenja, med umiranjem, ponavljal: »Jesti, jesti... morilci, dajte jesti...«

Tretjega dne, ko se je zmrznilo, me je položil v travo za neko ograjo. Sam je oprežno s pripravljeno puško preskočil ograjo in krenil oprežno, tipaje naprej. Čez nekaj časa se je

več mestih sem krvavel, telo mi je pokrivalo več ran. Mnogo kasneje, ko sem se zavedel, sem imel na bokih res rane. Zaradi njih nisem mogel spati. Ležal sem samo na hrbtni ali trebuhu. Dolgo sem celil te rane. Če ne po drugem, sem se po njih moral spominjati, da sem imel tifus.

Noč v goveji koži

Od časa do časa sem se zavedel. Tega zdaj ne morem pojasniti. Ne vem, kako se je to dogajalo; včasih se mi je posvetilo kot strela; v takšnih trenutkih sem dojel, kaj se godi z menoj in si zapomnil nekatere dogodke. Moj prijatelj se je moral posloviti od mene. Pustil me je v skupini bolnikov, ki sva jih srečala tretji dan skupnega potovanja.

Se nikogar nisem srečal, ki bi mi lahko povedal, kaj se je dogajalo tiste dni po slovesu z Jozo. Zanesljivo se spominjam dogodkov, ki so sledili šele po nekem tragikomičnem prizoru, v katerem sem bil na svoje veliko presenečenje glavni igralec. Na neki način sem se moral ločiti od ostalih bolnikov. Kdo ve, kje sem taval in kaj sem delal. Nekega poznega popoldne, ko se

da so me nalašč pustili na cedilu. Kot da so morali vedeti, da pridem.

Začel sem kričati in groziti. Za pasom sem iskal revolver, ki ga že dolgo časa nisem več imel. — Fašisti, sem vpil, izdajalci! — Ves onemogel od glasne jeze, utrujen in lačen povsem nepribešen od bolezn, sem se zgrudil.

Potlej se je zmrznilo. Zjutraj me je prebudil strašen smrad. Zdelo se mi je, da vse okoli mene pa tudi sam smrdim. Ko sem bolje pogledal okoli sebe, sem opazil, da sem vso noč prespal, zavil v svežo, verjetno šele sinoči odrt volovsko kožo. Ne vem, ali je bilo to drobno maščevanje tovarišev, ki sem jih zmerjal s fašisti, ali so me hoteli zaščititi pred mrazom planinske noči. Naj bo že kakor koli, tisto jutro sem se počutil zelo revnega.

Še isti dan me je spet našla kolona tifusarjev. Sel sem z njimi. Opiral sem se na debelo palico. Komaj sem se vlekel. Vsak korak je bil neizmerno težaven. Zdelo se mi je, da imam noge svinčene. Za vsak korak sem napel svoje zadnje sile, vsak korak se mi je zdel poslednji. Opetekal sem se in padal. Nekdo je bil vedno tu, poleg mene, da me je dvigal in mi pomagal na noge. Sel sem spet nekaj korakov in spet padel. Tedaj sem mislil, da me bo vsa kolona prehitela. Zdelo se mi je, da so vsi okoli mene zdravi in da imam samo jaz težke noge, in da je samo moje telo tako nemogoče, ohlapno in krhko. Vendar kolona je bila daljša, kot je bila moja nemoč. Pobirali so me vedno drugi borci, tisti, ki so me dohajali. Ko sem bil že skoraj na kraju kolone, smo dosegli cilj, če to sploh lahko imenujemo cilj.

V spomin se mi je s tega marša smrti, globlje od lastne tragedije, vtisnila častna tragedija, kdo ve kolikokrat ponovljena pri vzpenjanju po strmih, prek reber na desni strani reke Tare. Razen sovražnika, ki smo ga nosili v sebi, razen tifusa, ki nas je za gotovo vse premagal, nas je neprekinjeno obkrožala tudi nevarnost pred fašisti. Nad nami so letala letala, srečevali smo patrolje, nevarne izvidnice, ponoči so tik poleg nas ropotala strojnice in je bobnelo težko topništvo. Vsak čas smo lahko postali sovražnikov plen. Ko si zdav, vedno upaš: se bom že izvlekel! Mi pa smo bolni, komaj smo hodili, vsa kolona se je opotekala, padala, bili smo nemočni in negotovi. Za obrambo sploh nismo bili pripravljeni. Velika verjetnost je bila, da bomo vsak hip zašli takšni, pol živi, v sovražnikovo zasedo. Mogoče so se prav zaradi strahu pred sovražnikom od časa do časa slišali v koloni strelji. Na začetku jih nisem razumel. Mislim sem: kdo se je spomnil, da se zdaj igra z orožjem. Če zaradi ničesar drugega, sem bil jezen zaradi možnosti, da bi se s strelji izdal sovražniku.

Kmalu pa sem spoznal, da strelji, ki so prekinjali strašen molk v ešalonu živih mrtvecev, niso igra, čeprav niso bili namenjeni sovražniku, so bili zaradi sovražnika.

DEVET MINUS EDEN

Alarm v kavarni

Alain Romans je absolviral tečaj. Ni bil lahek. Minevali so dnevi samih instrukcij. Tečaj so bile pravzaprav vežbe. Šlo je za preverjanje in usposabljanje ljudi za najbolj delikatne akcije.

PREDLOG IZVEN OKVIRA

Ko se je tečaj končal, se je Alain Romans spet oglašil pri kapetanu Kieffu. Kieff mu je rekel: »Možnost imam, da te vržem v vodo. Gre za predlog, ki pravzaprav ni v predpisanih okvirih. Menim, da ti lahko zaupam in da lahko jamčim zate.«

Skupina, ki jo bo sestavljalo šest francoskih prostovoljcev, se mora s padali spustiti v Bretagni. Eden med temi šestimi je zadržan. Nadomestiti ga je treba. Če Alain Romans pristane, ga uvrstite v skupino.

Alain Romans se je zelo začudil, ko je François, ki je skupini poveljeval, šele na francoskem ozemlju vprašal, kako se pišejo.

To je pomenilo, da se tudi med seboj ne poznajo. Vsakdo je izgovoril svoje ime:

Savir... Duval... Francis... Gaston... Pierre. Romans se je med to »ceremonijo« oziral okoli. Bila je noč, vendar je bilo marsikaj videti. Začuden je bil. Potem je spregovoril:

NA NAPAČNEM KRAJU SMO!

»François, rekli so, da se bomo spustili na otok Batz. Pravzaprav ne vem, kje smo zdaj, vendar se mi zdi, da nismo na tem otoku, niti blizu njega!«

François je gledal v mrak in rekel: »V resnici, to je tudi mene začelo zanimati.«

Tudi ostali so začeli gledati v noč. »Ne vem natanko, ne bi se mogel zakleti, vendar ozemlje je podobno okolici Saint Maloa bolj kot pa otoku Batz,« je rekel François.

»Saint Malo!« je vzkliknil Savir. »To pomeni, da so nas vrgli 100 km dlje, kot so nas morali...«

V NANTESU

François je razmišljal. Odločiti je moral. Naposled je rekel: »Najbolje bo, če gremo v Nantes. Tamkaj imam zvezo. Saint Servans je blizu. Tam je železniška postaja...«

Skupina je prispela v Nantes popoldne. »Najpametneje bo, da se razidemo in da smo zelo oprezn,« je rekel François. »Snidemo se popoldne ob petih v 'Maison du Cafe'. Ne kažite se preveč. Z Duvalom imava še nekaj opraviti!«

Nantes je bil kot ostala okupirana mesta v tem delu Francije poln Nemcev. François in Duval-Roman sta s hitrimi koraki odšla. François je rekel:

NAJTI JE TREBA ZVEZO!

»Predvsem moram najti zvezo... če mi uspe. Potem moramo ugotoviti, ali nam kaže, da pridemo na otok Batz z južne strani.«

François ni veliko govoril. Bil je visok, suh in rezerviran. Dolžnost, ki so mu jo zaupali, mu je ustrezala, kajti bil je zelo pedanten in uporen.

»Maison du Cafe' je tamkaj, gori. Tam bomo začeli,« je rekel Duval. »Nekaj morava popiti, potem pa te bom pustil samega. Moram najti zvezo!«

V kavarni je bilo štiri, pet ljudi. François je odšel v kot, kjer ni bilo nikogar. Popila sta kavo, potem je François odšel, rekoč, da ga ne bo poldruga uro.

ALARM V KAVARNI

Duval-Romans je ravno bral časnik, ko je v kavarno ves razgret prihitel François.

»Opazili so naju in prijavili,« je zašepetal Duval. »Takoj izginiva! Tudi tukaj naju bodo iskali! Vsak na svojo stran naj gre!...«

Takoj potem je stekel na cesto. Duval-Romans je zašljal z ulice vpitje. Štiri nemški vojaki so lovili ljudi, ostali vojaki pa so prišli v kavarno in nagnali goste na cesto. Z njimi je odšel tudi Duval-Romans. Ko je prispel na cesto je zagledal Françoisa, ki so ga Nemci rinili na tovarnjak. Nekaj trenutkov kasneje so tudi njega s kopico ljudi zrinili v avto.

ZRTEV RACIJE

Avto je odpeljal in čez nekaj časa se je ustavil na dvorišču nemškega poveljstva. Vse ljudi, ki so zajeli, so razvrstili ob nekem zidu.

Prišel je častnik, ki so ga spremljali vojaki. Duval-Romans ni vedel, če so v tej vrsti tudi drugi njegovi tovariši, ki so se spustili s padali. Nekaj korakov vstran je videl je Françoisa.

Čas je zelo počasi mineval. Vedno bolj je bil razburjen. Nemci so zelo natančno pregledovali legitimacije aretiranih in preverjali identiteto vsakega posameznika. Naposled se je zagledal v nemškega kapetana, ki ga je vprašal:

»Tvoje ime?«

Čali boste za to! Opazil je, da ima kapetan na obrazu veliko brazgotino.

Karlawa je uspel, da je dobil zvezo z Versaillesom, kjer je bil Eisenhowerjev štab, in zadevo so kmalu pojasnili. Takoj so bili izpuščeni.

Ko je Karlawa odhajal iz zapora, je vprašal nekega majorja:

»Kaj se je pravzaprav zgodilo?«

»Vražja zadeva. Nemci so vrgli v okolico Pariza sto svojih ljudi, oblečenih v ameriške uniforme. Nekateri med njimi so se vozili okrog v avtomobilu, ki je bil zelo podoben vašemu. Zato smo vas aretirali...«

»Kaj pa je z Eisenhowerjem?«

»Nič ne vem.«

»Ko smo prišli semkaj, smo videli prevrnjen Eisenhowerjev avtomobil. Mogoče so ga Nemci napadli, misleč, da je v njem Eisenhower.«

»Točno je, vendar so se prevarili.«

»In kaj je s tistim kapetanom v celici, ki tako vpije?«

»Ni nam še popolnoma jasno,« je odgovoril major. »V resnici gre za Amerikanca, vendar so nas obvestili, da je napad izvršil neki tip z brazgotino na obrazu.«

Kasneje je Karlawa zvedel, da je v resnici šlo za poskus atentata na Eisenhowerja. Človek z brazgotino je bil polkovnik Skorceny, tisti, ki je rešil Mussolinija iz internacije. Imel je nalogo, da ubije vrhovnega komandanta, da bi tako vnesel preplah med zavezniške čete, ko bi se začela Rundstetova ofenziva v Ardenih.

Tako je pisal Karlawa in tako so še danes mnogi prepričani, da so v resnici poskušali atentat na Eisenhowerja. Kaj je v resnici bilo? Kaj v svojih spominih pripoveduje sam Oto Skorceny?

LAŽI V DRUGI SVETOVNI VOJNI • LAŽI V DRUGI SVETOVNI VOJNI • LAŽI V DRUGI SVETOVNI VOJNI

Atentat na Eisenhowera

Ta očitna iluzija na skorajšnje izkrcavanje in letalski desant na britanski otok, naj bi prisilila ruske in angleške agente do določenih zaključkov in jih prevarila.

Da pa bi prevara v popolnosti uspeła in da bi do kraja vznemirila nasprotnika, je Jodl, brž ko je časnik izšel, izdal sporočilo, naj vse izvide časnika takoj zaplenijo v »interesu varnosti dežele in zaradi razkritih vojaških skrivnosti«. Vse izvide so na hitro roko zaplenili in jih zažgali. Seveda so nekatere izvide namerno pustili tjakaj, kamor naj bi prišli.

PRIMER »NORFOLK«

Nemška obveščevalna služba v Ameriki je zvedela, da bo 10. junija 1942. leta v newyorško pristanišče zaplula ladja-bolnišnica »Norfolk«, s katero bo dopotovalo določeno število ameriških ranjencev z Islanda. Za Nemce ta novica sicer ni imela nikakršnega vojaškega pomena. Vendar so si izmislili, kako jo bodo najbolj učinkovito uporabili. Brž so v številnih ameriških mestih hkrati razširili novico, da bo 10. junija zaplula v newyorško pristanišče ladja »Norfolk«, polna trupel ameriških vojakov. Govorice so trdile, da bodo mrtve kar zmetali na obalo, ker so vojaške oblasti nesposobne in niso poskrbele niti za krste. Govorice so širile tudi, da civilne oblasti niso ničesar ukrenile za sprejem teh mrtvih in za njihov pokop in da iščejo prostovoljce, ki bi pomagali, da

izkrcajo mrtve in jih pokopljejo. Prostovoljci, tako je bilo slišati, naj bi se javili na telefon 1234.

Te novice so se kaj hitro širile in dosegle uspeh, kakršnega so Nemci pričakovali.

Najprej: Govorice so vzbudile strah med ameriškim prebivalstvom, kajti odkrile so, kako se ameriške čete ne morejo zoperstaviti izkušenejši in odlično opremljeni nemški armadi.

Drugič: Govorice so vzbudile nezaupanje proti ameriškem vojaškemu vodstvu, ki ni sposobno niti preskrbeti krste za padle vojake.

In naposled: Govorice so ustvarile nezaupanje tudi proti civilnim oblastem, razen tega pa so izzvale veliko ogorčenje. Namreč telefonska številka 1234, ki so jo Nemci razglasili, je bila številka neke važne vojaške ustanove. Na to številko se je javilo veliko število ljudi. Seveda dejurni častnik ni imel o vsem pojma, pa je vse, ki so klicali, na grob način zavračal. Na stotine teh dobrovoljcev so tako razkačili.

ATENTAT NA EISENHOWRA

Medtem ko so zavezniške čete zmagoslavno prodirale skozi Francijo, se je razširila novica, da so izvršili atentat na Eisenhowerja.

Se po vojni so ta atentat opisovali v ameriškem tisku, neki novinar iz neposredne Eisenhowerjeve okolice pa je objavil celo posebno knjigo. Novinar po imenu John Karlawa takole opisuje ta dogodek:

Eisenhower in njegov šofer Micky sta bila v

rumenkastem avtomobilu. Za njima je vozil avtomobil, v katerem sta bila filmska reporterja in novinar Karlawa. Snehlo je. Vedno težje je bilo voziti. Eisenhowerjev šofer je bilo zelo več. Šofer v drugem avtomobilu pa je začel zaostajati. Oviral ga je sneg. Zaostali so in ko jim je počela še guma, so se ustavili. Medtem ko so zamenjali kolo, se je zmrznilo. Nenadoma je kriknul eden od filmskih reporterjev:

»Kaj je to?«

Zagledali so skupino vojaških policajev in prevrnjen avtomobil.

»To je vendar Eisenhowerjev avtomobil,« so ugotavljali.

Novinar Karlawa je vprašal: »Kaj se je zgodilo?«

»Dva ameriška vojaka sta vrgla bombe,« je odgovoril vojaški policaj. »To je vse, kar vem.«

Ko so se pripravljali, da se odpeljejo, je prišel za njimi tovarnjak, iz katerega je skočil kapetan in se nameril naravnost k njim. Za njim so hiteli vojaki v belih čeladah s pripravljenimi avtomatskimi puškami. »Roke kvišku!« je zavpil kapetan in naperil revolver. »Kdo ste?« je vprašal Karlawa.

Karlawa in oba filmska reporterja so pojasnili, da so iz najožjega Eisenhowerjevega spremstva. Pokazali so svoje legitimacije.

»Dokumenti so v redu!« jim je rekel kapetan, »vendar boste šli z menoj. Nemci ste! Kaj se delate, da ne znate nemško,« je kričal kapetan. »Odvédite jih v zapor!« je zapovedal vojakom.

Ko so jih pripeljali v zapor, so tamkaj srečali precej ameriških vojakov v podobnem položaju. Vsi so na ves glas klicali. Ko je hitel od celice do celice, je Karlawa zagledal ameriškega kapetana, ki je tolkel na vrata in vpil: »Spustite me. Pla-

LJUBLJANA — Na uradnem obisku v Jugoslaviji se je te dni mudil predsednik senegalske vlade Mamadu Dia tudi v Ljubljani. Na železniški postaji ga je sprejel in pozdravil predsednik Izvršnega sveta Slovenije Boris Kraigher (na sliki)

OBNOVLJENI DIALOGI

Po več kot mesecu dni od mora se je minuli četrtek začel na obali Lemanskega jezera drugi del francosko-alžirskih razgovorov. Delegaciji vodita — alžirsko Belkadem, francosko Louis Joxe. Mehanizem razgovorov, ki so jih s pritiskom na gumb v Elizejski palači 13. junija letos ustavili, je začel ponovno teči. Zakaj in doklej? so vprašanja, na katera vsakdo, kdor zasleduje spor Francija — Alžirija, poskuša odgovoriti. Dolež se nihče ni imel kdo ve kakšnega uspeha.

Če rekapituliramo prvi del evanskih razgovorov, ki so se začeli 20. maja in se končali tri tedne kasneje, so na trinajstih plenarnih sejah precej govorili, razlage stališč pa so bile usake dan na vrsti. Ugotavljamo, resnih zblizanj stališč ni bilo. Vzdušje je bilo korektno, vendar to ni bilo dovolj, da bi razbili zid nezaupanja, ki ga je sezidala kolonizacija in okrepila vojna. Alžirski delegati, ki so bili pripravljani na nekatera odstopanja na področju gospodarske sodelovanja in prihodnosti francoske manjšine, pa so seveda jasno in glasno povedali svojim sobesednikom, da dve stvari ne bodo nikdar prodali, niti so o njih pogajati: enotnost alžirskega ljudstva in integracija alžirskega ozemlja.

Francozi so se trudili in nekajkrat poskušali, da pritisejo nasprotnika ob zid. Postavljali so ga pred neko vrsto ultimatumov: če sprejmete naše zahteve, boste neodvisni! Nesreča pa je bila v tem, da bi sprejem francoskih pogojev označil alžirsko neodvisnost izključno kot iluzijo. Pariz je namreč vztrajal na tem, da ostane Sahara francoska, vendar da postane sestavni del nekakšnega francosko-afriškega konzorcija; da francoska armada ne dobi oporišča temveč enklave in da dobi francoski živelj v Alžiriji status, ki bi v marsičem nasprotoval temeljnim svoboščinam neke neodvisne dežele.

Ko je francoska vlada videla da se razgovori ne odvijajo v smer, ki jo želi, je sklenila, da jih prekine. Čakala je samo na ugodno priložnost. Dan 20. junij je bil kot naročen. Konferenco naj bi prekinili iz tehničnih razlogov, nadaljevali pa bi jo, ko bi Parizu to najbolj ustrezalo. Vendar, ne! Francozi niso čakali 20., temveč so nenadoma, sedem dni prej, enostransko prekinili razgovore, trdeč, da je obema strankama »potrben čas za premišljanje«. Seveda je bilo vsakomur jasno, da je za to preuranjeno prekinitev nekaj drugega? Kaj? Po splošni oceni je bil namreč Pariz prepričan, da bo alžirska vlada razočarana zaradi nejasnih izjav nekaterih afriških politikov o Sahari in bo na ta način prisiljena na koncesije glede nacionalne integritete. Ta pariški račun pa je bil napačen.

Drug za drugim so afriški prvaki javno ponudili svojo pomoč stališčem alžirske vlade, ves svetovni tisk pa je soglasno obsodil Francijo, ker je prekinila razgovore v Evianu. Ali bo prišlo do kakšnih sprememb v stališčih delegacij glede bistvenih problemov, ki so doslej onemogočali vsak sporazum? — bomo videli šele v prihodnosti. Svetovna javnost je spet pozorna na dvorec Ligren na obrežju Lemanskega jezera, nedaleč od Eviana, kjer se je začela druga faza francosko-alžirske konference. Ali bo ta boljše od prve, ali bo prav taka?

Obdobje »bližnje prihodnosti«

Predsednik Kennedy je pred kratkim želel prepričati prebivalce ZDA, da jim v gospodarski tekmi s SZ ne kaže slabo. Po njegovih ocenah bodo ZDA obdržale prvenstvo v gospodarski moči ne samo v tej dekad, temveč tudi do konca tega stoletja. Vendar so primerjave, ki jih je obrazložil Kennedy, da bi preprečil strah pred posledicami sovjetske gospodarske ekspanzije, tolmačili v krogih ameriških gospodarstvenikov precej skeptično.

Kennedy je namreč preciziral, da mora biti ameriški bruto narodni dohodek letno povprečno za 5,5% večji, »kar je v mejah možnosti« in poudaril, da v tem primeru Sovjetska zveza v tem stoletju ne bo prehitela ZDA, kljub večjemu sovjetskemu povprečju pri dvigu proizvodnje. Ko je razčlenjal izjavo predsednika Hruščeva, ki je rekel, da bo Sovjetska zveza že 1970. leta proizvajala več kot ZDA, je Kennedy uporabil zelo sumljivo statistiko svojih strokovnjakov za gospodarska vprašanja. Ko je citiral elaborat strokovnjakov, je Kennedy navedel, da je skupni dohodek Rusije 1913. leta predstavljala 46% ameriškega dohodka in da je bil 1959. leta sovjetski narodni dohodek vsega 47% narodnega dohodka ZDA. Če obe deželi nadaljujeta s sedanjim tempom, je rekel Kennedy, potem narodni dohodek SZ ne bo niti dve tretjini našega na kraju te dekad.

Gospodarstveniki ZDA smatrajo, da je Kennedy pretirano optimistično razložil ta problem. Poudarjajo, da so njegove primerjave težko sprejemljive. Kar se tiče ZDA, gospodarstveniki še naprej polemizirajo o tem, ali naj se vlada v interesu »zdravega gospodarstva« še naprej usmerja, da bi bilo letno povprečje povečanja narodnega dohodka 5%, ali da se odloči za nižji odstotek. Od konca vojne se je ameriški narodni dohodek povečeval povprečno 3% letno, torej precej nižje od Kennedyjevih načrtov za prihodnost. Dokument, na katerega se sklicuje, predvideva, da bo sovjetski narodni dohodek rasel v povprečju 6% letno. Upošteva-joč to, strokovnjaki Bele hiše računajo, da bo Sovjetska zveza dohitela ZDA šele 1990. leta. Če pa bo ZDA pressegla 4,5% porasta, bo ravnotežje doseženo šele v naslednji dekad.

Gospodarski komentator »Washington Posta« piše, da z drugimi besedami to pomeni, da bi Sovjetska zveza po predsednikovih strokovnjakih v najboljšem primeru prehitela ZDA v drugi dekad XXI. stoletja seveda, če se domnevni gospodarski dvig obeh narodov ne bo kakorkoli spremenil. V komentarju pisec opozarja, da je primerjanje narodnega dohodka različnih gospodarskih sistemov v različnih fazah njegove zgodovine zelo negotovo področje, polno zank. Pri tem omenja: od 1913. do 1928. leta je šla Rusija skozi vojno in revolucijo ter doživela tedaj skoraj popoln gospodarski zlom. Šele leta 1928 je sovjetska industrijska proizvodnja dosegla raven iz 1913. leta, zatem pa se hitro razvijala do 1940. Tedaj pa je nova uničujoča vojna spet uničila polovico sovjetske proizvodnje. Šele konec štiridesetih let je Sovjetska zveza dosegla predvojno raven proizvodnje. Na drugi strani je proizvodnja v ZDA skokoma rasla prav v drugi svetovni vojni, ko so bili vsi: razpoložljivi delovna sila in vsi stroji maksimalno izkoriščeni.

Univerzitetni profesor, znani ameriški gospodarstvenik Bernstein trdi, da bi bilo treba za merilo vzeti gibanje obeh gospodarstev od leta 1950 do 1958, ki je precej bolj značilno za iskanje zaključkov. Iz analize obdobja 1950 do 1958 Bernstein sklepa, da se je dvig narodnega dohodka v Sovjetski zvezi gibal z letnim povprečjem od 6,5 do 7,5%, v odnosu na povprečen porast v ZDA, ki je bil 2,9%. Pravi, da bo gospodarski razvoj v SZ ostal na letni ravni — 6% »v bližnji prihodnosti«, ameriški tempo pa bo nekaj nad 3%. Studija profesorja Bernsteina temelji na številnih činiteljih.

Kaže torej, da bo povprečje gospodarske krepitve Sovjetske zveze dvakrat večje kot ameriško. Ameriški gospodarstveniki se ne spuščajo v uganjanje, kaj bo po obdobju »bližnje prihodnosti«, vendar so njegovi predračuni vsekar bližji predvidevanjem Hruščeva, kot pa Kennedyjevim primerjavam.

BOLZANO — Italijanske oblasti so poostrele kontrolo v Severni Italiji. Incidenti v Južni Tirolski so vsak dan na vrsti. Na sliki: Karabinerji pregledujejo osebne dokumente avstrijskim turistom

Fantazija generalštabnih oficirjev

Ob 20-letnici napada Hitlerjeve Nemčije na Sovjetsko zvezo je moskovska revija »Novi mir« objavila obširen članek L. Bezimenskega: »Če ne bi bilo sovjetske armade...«. Članek je zanimiv zategadel, ker je avtor razkril doslej neznane fašistične dokumente iz vojnih let.

Bezimenski je objavil tekst, ki kaže, da se je Hitlerjev generalštab ukvarjal ne samo z načrtom invazije v Vel. Britanijo, temveč je tudi precej podrobno izdelal kasnejše ukrepe na teh tleh. Razen operativnega plana invazije

Izjava ameriškega generala: »Nemec je veličasten vojak«

V ZDA nekateri opozarjajo na potrebo, da bi povečali oborožitev in število »običajnih oboroženih sil«. Posebne pozornosti so deležni posebni odredi, ki jih primerjajo s partizani in so namenjeni za boj proti narodnoosvobodilnim gibanjem. O tem govori tudi razgovor ameriškega generala Deckerja z novinarji, v katerem general podrobno razlaga bistvo »novega koncepta« Washingtona.

● Ali se vam ne zdi, da ima vojak s puško zdaj pravzaprav brezpomembno vlogo v vojnih načrtih?

— Določeno obdobje je naša dežela v glavnem skrbela za nuklearno orožje, da bi se branila pred agresijo. S tem v zvezi smo nepravilno zmanjšali vlogo vojaka posebnost s stališča narodne obrambe.

● Ali to pomeni, da boste strategijo preusmerili?

— Seveda, vendar me pravilno razumite. Ne zanikam potrebe nuklearnih sil in mi jih moramo imeti. Vendar splošna nuklearna vojna ne rešuje vse probleme. Vojna ni sama sebi cilj. Bijemo jo zategadelj, ker hočemo doseči določene cilje.

● Povejte, ali je zaradi zdajšnjih svetovnih dogodkov nuklearna vojna manj mogoča?

— Že nekaj časa predstavniki vojske smatrajo, da je običajna vojna bolj mogoča kot nuklearna.

● Kaj lahko rečete o odnosu drugih dežel do tega vprašanja, recimo tudi Sovjetske zveze?

— Glede Sovjetske zveze lahko rečem samo to, da je po drugi svetovni vojni ustvarila velike običajne oborožene sile.

● Okrog 2,5 milijona ljudi?

— Da, toliko.

● Ali je mogoče izvojevati zmago proti takšni armadi v Evropi brez nuklearnega orožja?

— Da, če se ima dovolj močnih običajnih, oboroženih sil.

● In, kako je s temi vojaškimi enotami? Ali je NATO pripravljen na takšno vojno?

— Ne. Za zdaj ni pripravljen. V vojni strukturi ima NATO precej pomanjkljivosti.

● Ali je teh pomanjkljivosti vedno več?

— Reči moram, da se manjšajo vedno bolj, čim več je uvrščenih v NATO nemških enot. Saj veste, da imajo oni pod orožjem dvajset divizij. Kot je meni znano, jih imajo sedem pod poveljstvom NATO. V tem primeru se bo polo-

žaj v marsičem zboljšal, vendar za popolno likvidacijo zdajšnje ostalosti pa bo potrebno še precej truda.

● Ali verjamete v aktivno sodelovanje Francije?

— Francozi imajo zelo resne probleme v Alžiriji. Tamkaj imajo tudi največji del svoje armade. Iz NATO so Francozi svojčas vzeli nekaj divizij in jih poslali v Alžirijo. Kdaj se bodo te divizije vrnile v Evropo, je težko reči.

● Ali Nemci lahko sestavijo več kot dvajset divizij?

— Mislim, da lahko.

● Ali so dobri vojaki?

— Nemci so veličastni vojaki.

● Koliko divizij imamo mi?

— Mi imamo štirinajst kadrovnih divizij.

● Ali so le-te razporejene po vsem svetu?

— Pet divizij imamo v Evropi, tri na Tihem oceanu, ostalih šest pa je v ZDA.

● Ali oborožena sposobnost raste z novo oborožitvijo?

— Seveda.

● Smatrate, da bo nuklearno orožje kdajkoli uporabljeno?

— Ne morem odgovoriti na to vprašanje. Ne vem, kako bo s tem. Vendar neodvisno od tega moramo biti pripravljeni, da ga uporabimo, kajti vemo, da imajo naši potencialni sovražniki prav takšno orožje.

● Ali mi lahko uporabimo naše divizije v primeru takšnih sporov kot so bili v Kongu in Laosu?

— Imamo divizije v Evropi, ki se pripravljajo za podobne namene. Vendar niso uvrščene v sestav sil NATO. Premestiti jih v druge rajone, ne bi bilo razumljivo. To lahko rečemo tudi za naši diviziji v Koreji. Eno imamo v demilitarizirani coni, druga pa je v rezervi. Na Havajskih otokih imamo eno divizijo, ki je v rezervi naših tihomorskih sil. To lahko uporabimo v vsakem rajonu. V ZDA imamo SAC.

● Kaj je SAC?

— To je strateški armijski korpus. Sestavljajo ga tri divizije. Skupno število vojakov v SAC je 100.000. To je močna skupina, ki je pripravljena za vsak primer. Imamo pa tudi tri divizije, ki jih imenujemo SAS ali strateški in armadni sestav. Na ta način imamo štiri divizije, ki jih lahko pošljemo v katerikoli rajon. Ena je na Havajih, tri pa v sestavu SAC. V Fort Goodu imamo vojaško poveljstvo tankovskih sil, v Fort Dewenu pa pešadijsko brigado. Vse to prav tako spada v SAC.

● Kaj so to posebni oddelki?

— Termin posebni oddelki uporabljamo za označitev armadnih delov, ki se specializirajo za partizanske in protipartizanske operacije. V teh oddelkih so izbrani vojaki. Imajo posebne solidne vežbe. Posebni oddelki so pripravljene za vojaške operacije v določenih deželah. Vojaki, ki jih sestavljajo, govorijo jezik tistih dežel.

Vojaki posebnih oddelkov so zelo vešč. Sanitejec je na primer usposobljen za diverzanta in ostrostrelca. Specifična posebnost teh oddelkov je, da znajo vojaki rokovati tudi z orožjem vojske, proti kateri bi se oddelki morebiti bojevali.

● Govorijo v teh oddelkih tudi španski jezik?

— Da. Vendar je teh zelo malo.

● Na primer, če nastane spor hkrati v Laosu, Vietnamu, Koreji ali Kubi, mar vi lahko odgovorite na vse to?

— V tem primeru bi morali razglasiti delno mobilizacijo. Kolikšno bi bilo to število vpolnjenih rezervistov, je odvisno od števila spopadov v teh rajonih. Če govorimo o Jugovzhodni Aziji in Koreji, potem lahko po pravici postavljamo, da se bomo spopadli s kitajskimi komunisti. V tem primeru bomo pred težavnim problemom.

● Ali ima armada letala? Bi mogli v takšnem primeru preprečiti čete v katerikoli rajon?

— Ne, armada nima sredstev za strateški in taktični transport.

● Kje jih boste dobili?

— Od vojnega letalstva.

● Ali mi lahko poveste, kako in koliko smo pripravljeni »za vsak primer« v primerjavi z letom 1939?

— Moram reči, da smo pripravljeni precej bolje kot leta 1939. Kljub temu imamo še precej problemov. Težko nam bo, če bomo morali oborožene sile istočasno uporabiti v več rajonih.

Poseben odred

V ameriški vojski so ustanovili poseben odred, v katerega sprejemajo samo prostovoljce z zelo razvitim vonjem. Novi odred bo imel to dolžnost, da bo v velikih hladilnicah ameriške vojske ugotavljal, če se kakšno blago kvari.

Po sedemnajstih letih

Liliputanska republika San Marino se je sporazumela po 17 letih pogajanj z Veliko Britanijo o izplačilu vojne škode, ki znaša 80.000 funtov šterlingov. Letala britanskega vojnega letalstva so med bombardiranjem Italije septembra 1944 povzročila veliko škodo tudi na ozemlju San Marina. Za škodo od vojnih operacij, ki je Angleži nočejo plačati, zahteva zdaj San Marino odškodnino od Zvezne republike Nemčije.

gega obračunskega razmerja je kazniva. Razen tega dokumenta pa so v Berlinu pripravili tudi »crne spiske« nezahvalnih Angležev.

Po teh spiskih naj bi predsednika britanske vlade Winstona Churchilla takoj aretirali. V »crnem« spisku je bil zabeležen pod številko 49.

Čeprav do invazije Anglije ni prišlo, so neobjavljeni proglas »crni spiski« vsekakor dokumenti, katerih smisel je zanimiv za vse, ne samo za prebivalce angleškega otoka.

● ZELENKI:

Bolj smotrna
bi bila združitev

V Selški dolini sta dve mesarski podjetji, obrtno podjetje »Mesarija« s sedežem v Zelenki in mesarski obrat pri K2 za Selško dolino s sedežem v Selcih. Obe podjetji oskrbujejo s svežim mesom približno 3500 prebivalcev doline. Podjetji imata lastni klavnici, v katerih se letno kolje do 1200 glav živine. Imata tudi svoje prodajalne.

Odnosi med podjetji so bili vse do pred kratkim dobri, kar pa ne moremo več trditi za sedaj. Povod za to je opozorilo sanitarne inspekcije, da bo preprečena uporaba obeh klavnic, ker prostori ne odgovarjajo sanitarnim predpisom. Na opozorilo sta takoj reagirali obe podjetji. Pripravili sta elaborate za rekonstrukcijo klavnic in predložili zahteve po sredstvih. Vse

zadnje zaradi pomembnega dela lastne litografije, ki je uspela vskladiti, oziroma je v zadnjem času celo prekosila embalažo tujih proizvajalcev.

Kombinat Delamaris je povečal proizvodnjo v razdobju zadnjih treh let skoraj za trikrat, prav zaradi dobre prodaje konserv v tujini. Niso redki primeri, da se vrnejo zastopniki Delamarisa z najbolj konkurenčnimi licitacij v tujini s sklenjenimi pogodbami za količine, ki presega sedanjost proizvodno zmogljivost tovarne. Tako so pred dnevi klonili pred našimi izdelki na italijanskem tržišču celo proizvajalci konzervirane tunine iz Maroka, Španije in drugod, ker so se italijanski uvozniki odločili kar za več sto ton Delamarisovih izdelkov konzervirane tunine. V zadnjem času pa so se v ekonomskih enotah odločili za konserve večje gramature (2,5 kg), kajti račun je pokazal, da je zaradi

enotne ribiške flote za ribolov na visokem morju. Žal bi v sedanjih pogojih sprico cepljenja sil le težko zmogli to zahtevno nalogo, kajti obe floti — Delamarisova in flota podjetja »Riba« v Izoli — bi lahko zadostili zahtevnemu oceanskemu ribolovu samo v pogojih združitve lađij in posadk. Do tega spoznanja sta prišla sicer oba kolektiva že pred časom, vendar terja taka združitev tudi tesnejše sodelovanje tehničnih vodstev obeh podjetij. V novih pogojih upravljanja in gospodarjenja tako vsestransko utemeljen predlog ne bo mogel ostati dolgo brez odmeva.

Borut Cvensky

● KOPER

Novi izobraževalni
center

Vsako leto imajo v koprskem okraju približno 200 učencev v trgovini, ki se šolajo v Novi Gorici, ker doma ni ustreznih vzgojnih ustanov. Ker so zmogljivosti šole v Gorici premajhne, so že letos februarja na vajejski šoli v Izoli odprli dva oddelka za trgovinsko stroko, ki ju je obiskovalo okrog 50 učencev. Na pobudo okrajne trgovinske zbornice so se odločili, da bodo v Izoli zgradili nov izobraževalni center za vzgojo kadrov v blagovnem prometu. Načrti za novo poslopje so že izdelani, po predračunu pa bo potrebnih za zgraditev 174 milijonov dinarjev. Sredstva bodo dobili deloma iz republiških virov, deloma pa iz lokalnih prispevkov. Za gradnjo novega centra so močno zainteresirane ne le trgovinske, ampak tudi ostale gospodarske organizacije. Izobraževalni center bo vzgajal razen trgovskih kadrov tudi administrativne, skladišne in komercialiste s srednjo strokovno izobrazbo za industrijska podjetja, kmetijske zadruge, za speditorske in skladišne gospodarske organizacije. Poslopje novega centra bo še ta mesec

Tudi v bližini mest je veliko primernih prostorov za nedeljski oddih

in kromirajo drobno vijačno robo.

Razen delavnice za popravilo radijskih sprejemnikov bodo uredili še delavnice za popravilo televizijskih sprejemnikov. (k)

● LITLIJA:

Precej načrtov
stanovanjske skupnosti

Nekaj časa potem, ko je bila tudi v Litliji ustanovljena stanovanjska skupnost, je kazalo, da ne more in ne more zavihati. Stevilne razprave na sestankih organizacij Socialistične zveze in zborih volivcev pa so naposled le začrtale naloge te prepotrebne institucije.

Zdaj so v litljski stanovanjski skupnosti osredotočili svoje delo na ustanavljanje servisov. Tako nameravajo razširiti pralnice, saj sedanje zmogljivosti pralnice ne zadoščajo več potrebam. Razen tega bodo uredili še likalnico in krpalnico. Razmišljajo pa tudi že o ureditvi shrambe za kolesa in druga prevozna sredstva tistih delavcev in uslužbencev, ki se dnevno vozijo na delo v Ljubljano in jih zdaj pušajo za skladiščem na litljski železniški postaji, ter o ureditvi dveh otroških igrišč. (k)

● ŠKOFJA LOKA:

V »Marmorju«
prvi polnojarmanik

Obrtno podjetje »Marmor« Hotovlje nad Škofjo Loko zaposluje danes 64 delavcev. Podjetje se ukvarja s pridobivanjem pri nas in v tujini znanega hotovljskega marmornja. V preteklih letih se je proizvodnja zgolj omejevala na proizvodnjo blokov marmornja, katere so sicer v glavnem izvažali na zapadna tržišča. Vsi kupci pa so zahtevali kompaktne in kvalitetne bloke. Zato so bloki z manjšimi napakami ostajali ali pa jih je podjetje moralo prodati daleč pod njihovo dejansko vrednost. Vse to je zaradi tega, ker podjetje ni imelo potrebnih strojev, da bi te bloke predelalo doma. Kolektiv je zato pred časom prišel z gradnjo in montažo dveh polnojarmanikov, od katerih je manjši pričel prejšnji teden obratovati. Obratovanjem teh strojev se obeta podjetju nadaljnji razvoj. Vse slabše bloke bodo razrezali v plošče za oblaganje zidov, ostanke pa bodo uporabili za izdelavo marmorne galanterije. S tem bodo omogočili nadaljnje zaposlovanje delovne sile, kar je za ta okoliš sila pomembno, zvišali pa bodo tudi dohodek podjetja, ki je bilo doslej zelo nizko akumulativno. OM

Kje homo letovali?

Člani sindikalnih podružnic koveške občine letošnje leto letujejo in izkoriščajo letne dopuste v Selcih, Lovranu in Piranu, kjer imajo posamezne sindikalne podružnice urejene počitniške domove. Navzlic porastu cen, plačujejo člani le 400 dinarjev dnevno oskrbino. Člani ostalih delovnih kolektivov in ostali pa lahko letujejo v teh domovih le za nekoliko višjo ceno.

DELAVCI »MODELITA«

Delovni kolektiv podjetja »Modelita« v Kamniku je letos kupil 2 teden hišici v blagem naselju podjetja »Silva« v Crikvenici. Prejšnja leta delavci tega kolektiva niso imeli možnosti letovanja pod tako ugodnimi pogoji, zato so letos toliko bolj podprli prizadevanje sindikalne podružnice, ki je želela čim večjemu številu delavcev omogočiti prijeten in poceni oddih na morju. Sedaj imajo 6 ležišč, vendar so se dogovorili s Tovarno kovanega orodja, ki je tudi kupila del tega naselja, da bodo odstopili svoje prostore v času njihovega kolektivnega dopusta temu kolektivu. V ostalem času pa bodo delavci Modelita lahko izkoristili vse kapacitete. Nameravajo pa kupiti še nekaj šotorov. Cena oskrbnega dne v tem naselju bo okrog 400 dinarjev. V Modelitu pravijo, da prijav za letovanje kar dežuje, vendar vsem se ne bo moč ustreči. Računajo pa, da bo letos lahko letovalo okrog 60 delavcev z družinami, kar je več kot ena tretjina članov tega kolektiva. F. S.

● LITLIJA

Preureditev
kino dvorane

V Litliji se pripravljajo na preureditev tamkajšnje kino dvorane. Delovni kolektiv Predilnice je obljubil, da bo prispeval sredstva za nakup nove kinoaparature s milijonov dinarjev. Oba zbora občinskega ljudskega odbora Litlija pa sta na zadnji seji sprejela priporočilo za vse gospodarske organizacije v kraju, da naj po možnostih prispevajo sredstva za preureditev kino dvorane, ker sredstva, ki jih ima na leto kino podjetje, ne zadoščajo. Če bodo dela opravljena v predvidenem času, bodo preurejena kino dvorano izročili namenu 24. decembra, ob litljskem občinskem prazniku.

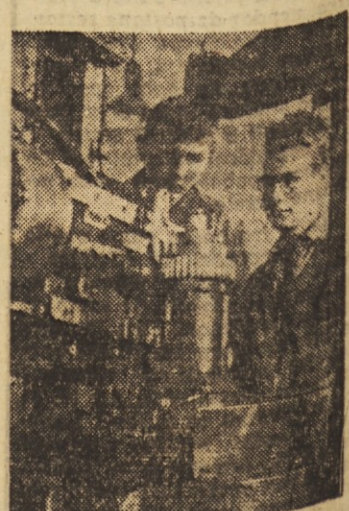
● MARIBOR

V »Elektrokovinju«
13 obratnih delavskih svetov

Mariborska »Elektrokovinja« je razdeljena na 4 proizvodnih, 12 predračunskih in 6 pomožnih ekonomskih enot. Pravkar so izvolili trinajst obratnih delavskih svetov. V proizvodnih enotah so izvolili upravljavca 15 do 35-članski obratni delavski svet. Organizacija upravljanja v predračunskih in pomožnih ekonomskih enotah je namreč takole izpeljana: vsaka predračunska ekonomska enota ima zbor proizvajalcev z izvoljenim predsednikom in podpredsednikom, člani kolektiva sorodnih predračunskih enot pa so izvolili skupen obratni delavski svet kot na primer — obratni delavski svet uprave (sem sodi uprava in splošni sektor), komercialne (komercialno vodstvo, nabavi, prodajni in izvojni oddelki) in tehnične sektorje (tehnično vodstvo, sektor proizvodnje, razvoja in izgradnje). Obratni delavski svet predračunskih ekonomskih enot obravnava skupne probleme, zbiri proizvajalcev pa ostale.

Po tej decentralizaciji sodeluje v neposrednem upravljanju okrog 400 ali ena četrtna članov kolektiva. To dejstvo pravi, da se v upravi niso bali, da bi delavci »raznesli tovarno«. V kratkem bodo pri vsakem obratnem delavskem svetu imenovali več komisij, kot a. pr. za sprejem in odpoved delavcem, družbeni standard, napredek proizvodnje, finančna in analitična vprašanja itd.

Osrednji delavski svet še ni prenesel nobenih pristojnosti na obratne delavske svete ekonomskih enot, leti bodo namreč sami sodelovali pri reševanju tega vprašanja, kar tudi pri določanju načel za delitev dohodka po ekonomskih enotah.

Bodoča strokovnjaka: motiv iz delavnice Tehnične srednje šole v Ljubljani

tah. Posebne komisije bodo pod nadzorom obratnih delavskih svetov popisale osnovna sredstva real-ekonomskih enotah, ugotovile realne norme in stroške po strokovnih mestih. Računajo, da bo kompleksno obračunavanje dohodka po EE uvedeno šele konec leta. K. A.

● NOVO MESTO

Nova dvorana
družbenih organizacij

Na dan Borca je predsednik stanovanjske skupnosti na terenu Kandija, Novo mesto izročil v uporabo prostore družbenih organizacij. Te prostore so uredili s pomočjo gospodarskih organizacij in prebivalcev terena. Tako so končno dobili prostore, ki so jih doslej zelo pogrešali. S. D.

● BELA KRAJINA:

Darilo s Primorskega

Prebivalci Bele krajine so proslavili 20-letnico vstaje jugoslovanskih narodov z odkritjem spomenika padlim borcem in žrtvam fašistične terorije Bele krajine, ki je bila ob letošnjem dnevu borca. Bela krajina je svečano pričakala goste, predvsem pa tiste tovaršice, ki so se med vojno borili v teh krajih. S posebnim veseljem so sprejeli prebivalci Adlešić zastopnike delovnega kolektiva »DELAMARIS« iz Izole, ki so obiskali ta kraj in podarili tamkajšnji šoli televizijski sprejemnik, prebivalci Dragatša pa so sprejeli zastopnika delovnega kolektiva MEHANOOTEHNIKE iz Izole, ki je tudi podaril televizijski sprejemnik tej šoli.

bi bilo v redu, če bi zahteve odobrili. Toda na seji sveta za družbeni plan in finance je predstavnik iz Zelenikov vprašal, ali sta umestni dvojni rekonstrukciji, če pa bi kapaciteta ene klavnice zadostovala za vso dolino. Svet je zato zahtevo zavrnil s predlogom, da se kolektivna sporazumeta o adaptaciji ene klavnice. Sedaj pa teče pravda — katere. Kolektivna ni bi se združila, ustanovila enotno podjetje, obstoječa lastna sredstva in kredite pa vložila v adaptacijo ne le klavnice, temveč tudi prodajalno, ki so tega prav tako potrebne. Upamo, da bo namesto prestiža prevladal v kolektivnih teh podjetjih zdrav razum. OM

● LITLIJA:

Gospodarski napredek

Gospodarstvo litljske občine je v zadnjih dveh letih napravilo znaten korak naprej. Lani so na področju litljske občine dosegli že 7 milijard 744 milijonov dinarjev bruto produkta, letos ga pa kanijo ustvariti za milijardo dinarjev (ali 7,4 odstotka) več. Poudariti pa velja, da bodo letošnje leto prav vse panoge gospodarstva dosegale enakomeren napredek, zlasti še zaradi dejstva, da so vse industrijske gospodarske organizacije v rekonstrukciji. Hitrejši porast predvidevajo le v kmetijski proizvodnji (za 11,4%), v trgovini in obrti.

Za negospodarske investicije pa je letos namenjeno kar 733 milijonov dinarjev, od tega največ za obnovo Zasavske ceste. Za stanovanjsko in komunalno izgradnjo bodo v Litliji porabili 155 milijonov dinarjev, za nadaljevanje gradnje šole v Smartnem pri Litliji ter za nekatera popravila na šolah v Litliji, Konjščici in Kresnicah pa 30 milijonov dinarjev.

Letos bodo v Litliji začeli graditi tudi nove poslovne prostore podjetja »Avtoservis« in Splošnega obrtnega podjetja. Razmišljajo pa tudi že o ureditvi nove trgovine v dosedanjih prostorih Zadrzne hranilnice in posojilnice, najbrž pa bodo uredili tudi prvo samopostrežno trgovino.

Marjan Lipovšek

● IZOLA

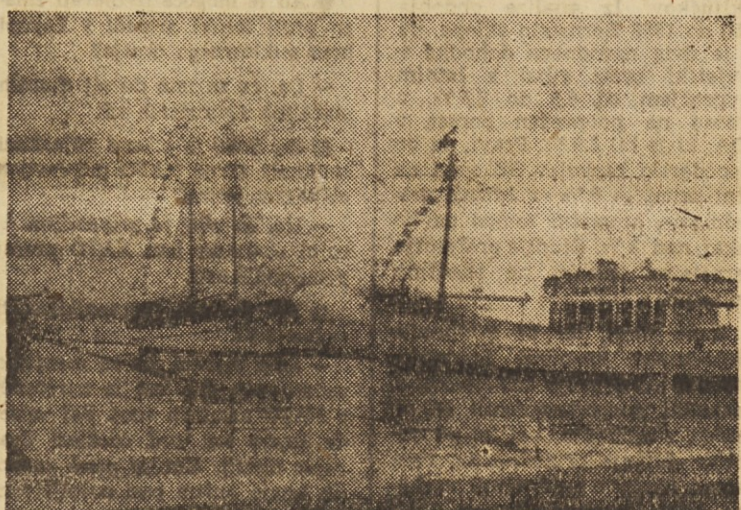
Uspeh Delamarisa
na mednarodnem trgu

Ko so leta 1954 pričeli s proizvodnjo v zastarelih obratih sedanjega združenega kombinata živilske industrije Delamaris v Izoli, ni bilo na tujem tržišču skorajda nobenega zanimanja za konzervirane ribe te tovarne. Celo predelano tunino, ki ima v Evropi sorazmerno največ potrošnikov, niso mogli prodati, kajti z renomiranimi proizvajalci konzervirane tunine v Italiji, Peruu, Španiji, na Japonskem in drugod naša mlada ribja industrija v Sloveniji ni mogla držati koraka.

No, stvari so se medtem močno spremenile — ne zgolj zaradi modernizacije tega velikega kombinata živilske industrije, temveč predvsem zaradi nenehnega izboljševanja kvalitete konzerviranih rib in ne na-

manjšega izvrška ekonomski efekt znatno večji. S tem se, seveda, večajo tudi dohodki proizvajalcev.

Podobno kot tunina, se na tujem tržišču uveljavljajo tudi ostali izdelki Delamarisa — konzervirana plava riba in predvsem antipaste. Vseh pet vrst preizkušene in v domačih laboratorijih nenehno izboljševane antipaste ima danes odjemalce širom po svetu. Zato ni na-

Motiv iz piranskega pristanišča

ključje, da uvrščajo danes na Koprskem kombinat Delamaris med ekonomsko najbolj čvrsta podjetja, kjer sta nadaljnja modernizacija in odpiranje novih oddelkov zasnovana na široko zastavljenem programu. Več kot tri tisoč članski kolektiv pa si v 32 ekonomskih enotah nenehno prizadeva, da bi z izboljšano

● KOČEVJE:

ITAS bo razstavljal
v Braziliji

— »ITAS« BO RAZST

V času dveletnega obdobja je Industrija transportnih sredstev »ITAS«, Kočevje, dosegla viden uspeh. V letošnjem letu se bodo s svojimi izdelki predstavili na domačem in mednarodnih razstavah. Med vsemi temi je najpomembnejša razstava v Sao Paulu v Braziliji, kjer bo priredilo podjetje »Invest-Import« iz Beograda razstavo jugoslovanske motorne industrije in gradbeništva. Kočevsko podjetje bo razstavilo kompletno betonarno in prevozni silos.

organizacijo dela že v doglednem času podvojil proizvodnjo, čeprav so glede surovin, predvsem tune, žal še vedno skoraj povsem odvisni od japonskih ribičev, ki večajo ulov te iskane ribe ob afriški obali iz leta v leto.

Prav zaradi relativne bližine teh lovišč je več kot umesten predlog o ustanovitvi močne in

pričelo graditi podjetje Gradbenik iz Izole in bo do konca leta že pod streho, dograjeno pa bo predvidoma do jeseni 1962. Veliko razumevanja za potrebe po trgovinskih kadrih je pokazala občina Izola, ki bo preskrbela potrebna stanovanja za učno osebo.

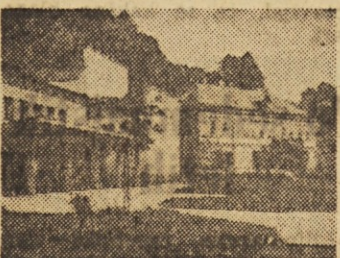
Da bi bili potrošniki čim bolj zadovoljni, so trgovska podjetja v obalnem področju posvetila veliko pozornost gradnji in rekonstrukciji lokalov. Naj povemo še nekaj novosti: v bližnji prihodnosti je odobren elaborat za preureditev sedanje živilske trgovine v občinski stavbi v Piranu v moderno samopostrežno trgovino z nad 130 kvadratnimi metri prodajnega prostora. Sredstva za to gradnjo bo dal občinski investicijski sklad iz Pirana. Predvideno je, da bodo pokrili sedanjo piransko tržnico, za kar bi potrebovali okrog 1,5 milijona dinarjev. V Izoli urejujejo še nekaj lokalov: samopostrežno trgovino z mesom, novo delavnico za kozmetiko, parfumerijo in cvetličarno. Sedanjo ribarnico podjetja »Riba« bodo delno preuredili za prodajo sadja in zelenjave. Podjetje »Riba« pa bo v kratkem dogradilo novo hladilnico z zmogljivostjo 40 vagonov rib, kar bo osnova za oskrbovanje slovenskega tržišča tudi v času, ko ni ulova. J. Vršnik

● HRASTNIK:

Novi prostori —
več zaposlenih

Kolektiv Elektrotehnične delavnice v Hrastniku je dogradil nove poslovne prostore. V njih bodo lahko po dokončani ureditvi znatno povečali proizvodnjo in zaposlili še več delavcev.

V podjetju proizvajajo svetlobna telesa, ki jih prodajajo po vsej državi, pa tudi niklajo

vilka — izražajo člani kolektiva tudi svoja mnenja, kritike in predloge.

● Tržič: Komisija za socialna vprašanja in higiensko-tehnično varnost pri občinskem sindikalnem svetu Tržič je sprejela program dela. Največ pozornosti bodo posvetili tistim družinam, katerih člani so že zelo dolgo časa na bolniških dopustih. Te družine bodo obiskali tudi zastopniki sindikalnih podružnic iz podjetij in jim izročili darila.

Komisija bo skrbela, da bodo po podjetjih, kjer še nimajo organizirane higiensko-tehnične službe, kar najbolj pazili na zdrave delovne pogoje delavcev.

V jeseni, v tednu varnosti, bodo pripravili občinsko razstavo in na njej prikazali stanje varnosti v tržiških podjetjih.

V jeseni bodo priredili potreben seminar, na katerem bodo predavali zdravnik, socialni delavec in higienski tehnik.

140.000 m² IGRIŠČ ZA STARE IN MLADE

Svojevrsten park, kjer ni na vsakem koraku table »Ne hodi po travi«

S sredstvi nabiralne akcije in Sportne napovedi so marsikje prišli do objektov, na katere so prej zaman čakali leta in leta. Se bolj razveseljivo je, da gradimo zdaj mnogo bolj smotrno in razumno kot prej, ko je bilo ponekod sredstev več, pa so jih razmetavali. Najlepši primer, kako se da ob razumevanju in podpori okrajnih in občinskih forumov ustvariti osnovne pogoje za široko množično telesno kulturo, pa je gotovo Ljubljana s svojim novim športnim parkom v Tivoliju.

Poznavalci sodijo, da je Ljubljana prehitela naša večja mesta in industrijska središča z dograditvijo širokopotezno zasnovanega rekreacijsko-sportnega parka inž. Stanka Bloudka v Tivoliju. Podobnega športnega objekta, kjer najdemo na 140.000 kvadratnih metrih površine prijetne naprave za razvedrilo telesno-kulturno mladih in starejših, pa tudi prostore za atraktivni šport, projektanti športnih naprav drugod še niso zgradili.

Potem, ko je gradnja parka sprico skromnih sredstev več let počasi napredovala, se je te dni tako razmahnila, da bomo letos tod dočakali tudi več kot deset let pričakovani in obljubljeni umetni led v Ljubljani. Umetno drsališče pa bo zaključek gradenj v Tivoliju.

Kdor si je te dni ogledoval delovno mravišče ob Muzeju NOB, je nehoti pomislil, da bi bil park dograjen v letu dni, če bi ga ves čas gradili tako naglo. S tem pa bi se močno znižala tudi sredstva vložena vanj, ki so zaradi počasne gradnje iz leta v leto naraščala. Zato bi moralo tudi v bodoče obveljati načelo, ki ga je letos sprejel Mestni svet Ljubljane: Dograditi najprej eno napravo, ne pa razmetavati sredstva na več objektov. Bolje eno športno igrišče pod streho, kot pa pet nedokončanih in neuporabnih.

URESNICITEV VELIKEGA NAČRTA

Pred leti so bila na teh prostorih le teniška igrišča. Drugod se je bohotil plevel. Nato so mladi brigadirji z udarnim delom zgradili poleg teniških igrišč preprost stadion za košarko in odbojko. Čedalje večje potrebe po športnih igriščih v bližini mestnega središča so pospešile odločitev Sveta za telesno kulturo OLO Ljubljane, da zgradi med Celovško cesto in Tivolskim gozdom kombinat športnih naprav ter igrišča za mladino in otroke.

Pri sestavljanju načrta je projektant inž. Marjan Božič upošteval načelo, da bo v par-

ku mogoča množična rekreacijska telesna vzgoja kakor tudi zagotovljene potrebe vrhunskih športnikov, mimo tega pa naj bi bile naprave uporabne prek vsega leta.

Zato je park razdelil v dva dela: rekreacijski del z igrišči za množično telesno kulturo in atraktivni del, namenjen vrhunskim športnikom. Pot, ki vodi od Celovške ceste proti Muzeju NOB, je bila postavljena za mejo med obema deloma.

Ker v naši republiki sredstva iz nabiralne akcije in pozneje iz športne napovedi niso bila tolikšna, da bi pospešila gradnjo, so morali investitorji — Svet za telesno kulturo Ljubljana — poiskati sredstva drugod. Ni jih bilo lahko najti, saj

Vrhunski športniki bodo imeli vedno dovolj gledalcev — morada tudi posnemalcev...

tudi niso bila majhna. Z letošnjimi investicijami vred bo v tivolski športni park vloženo že kake pol milijarde dinarjev.

Z uvidevnostjo Okrajnega ljudskega odbora, Mestnega sveta in ljubljanskih občin pa so bile naposled premagane tudi te težave, ki so sedaj privedle do zadnje faze gradenj v tistem delu parka, ki je namenjen vrhunskim športnikom.

PARKI — NE SAMO V OKRAS!

Prevladalo je mnenje, da je treba zeleni pas okoli Ljubljane obogatiti in ga napraviti so-

dobnejšega. Šole v mestnem središču nimajo igrišč, niti prostora, kjer bi jih zgradili. Zato naj rekreacijski športni park nadomesti, kar manjka mestnemu središču. Razen tega pa parki v modernih mestih ne morejo biti več samo za okras in sprehajanje, ampak mora mestnega človeka, zaprtega za zidovi, na travnikih in igriščih vrniti v naravo.

Skrb za tako urejenimi površinami se veča, kolikor hitreje se spreminjajo pogoji življenja v čedalje bolj pospešenem tempu industrializacije in urbanizacije. V industrijskih središčih ugotavljajo pojave človeške degeneracije, manjša se telesna odpornost, mladina ne najde primerne razvedrila. Rešitev je v primerno urejenih zelenih površinah, kakršno smo zgradili pri nas s športnim parkom inž. Stanka Bloudka.

Prvič pri nas je nastal svojstven park. Z igrišči, kjer ni na vsakem koraku tablice z opozorilom »ne hodite po travi«, ampak kjer so travniki preurejeni v odprta igrišča brez ograj in mej.

IGRIŠČA ZA VSAKOGAR

Potem, ko smo povedali dovolj o potrebi in koristnosti rekreacijsko športnega parka, pogledimo, kaj je moč najti v njem. Rekreacijski del uporablja mladina sedaj že drugo leto.

Najbliže Celovski cesti je sodobno urejeno otroško igrišče, ki bo dokončno odprto te dni. V njem so standardne naprave za zabavo in razvedrilo otrok, gugalnice, vrtiljak, peskovnik, pa tudi druge, kot volte figure za plezanje, okviri z mornarskimi vrvmi, drevesna stebela na tleh, predori za plezanje in skrivanje, ribnik z mostom in podobno.

Naprave v otroškem igrišču so zamišljene tako, da razvijajo otrokovo domišljijo in aktivnost.

V tem delu parka sta tudi dve kotalkališči. Ker prvo, ki je bilo dograjeno med prvimi objekti novega parka, ki ga te dni odpiramo, kmalu ni več za-

doščalo potrebam, so pred kratkim zgradili v rekordnem času še drugega v bližini letnega telovadišča v Tivoliju. Na spodnjem prostoru je tudi prostor z atletskimi napravami, ki so ga dogradili letos. Potrebno bo še ugotrditi atletsko stezo ter urediti ostale naprave.

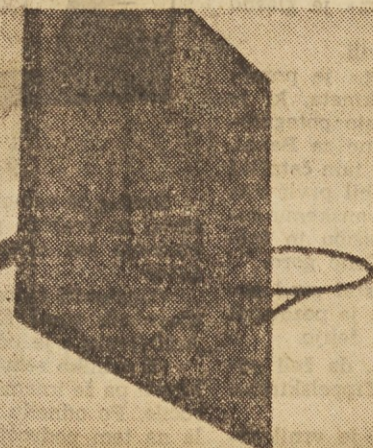
Košarkarska in roketna igrišča, ki so nekoliko višje, so že sedaj zasedena od jutra do večera. Rekreacijski del dopolnjujejo igrišča za odbojko, badminton. Tu je tudi potok z bazenom, kjer se najmlajši lahko zabavajo s svojimi jadricami, čolni in podobnimi igrackami.

Ves rekreacijski del parka je med seboj povezan z asfaltiranimi potmi ter drevoredom lip. Povsod so tudi postavili klopi za obiskovalce parka.

K temu delu moramo pristeti pozimi tudi sankališče, kamor se izteka nova sankaska proga, letno telovadišče, ki se je sedaj spremnilo v odprt objekt ter plavalni bazen Ilirijo. Vse skupaj se združuje v skladno celoto rekreacijskega parka.

PROSTORI ZA VRHUNSKI ŠPORT

Prostori za vrhunski šport so na ploščadi ob Muzeju NOB.

Travniki, preurejeni v odprta igrišča, vabijo sprehajalca: Pridi, odpočij in razvedri sel

Bellevue, pod njimi pa je novi parkirni prostor za motorizirane obiskovalce športnih prireditev. Pod vrhno ploščadjo so tudi nova teniška igrišča.

Na zgornjem prostoru pa bo eden izmed najlepših malih športnih stadionov pri nas. Na stalnih in montažnih tribunah bo prostora za skoraj 10.000 gledalcev, kar bo ljubljanskim športnikom zadostovalo še za vrsto let.

Betonska plošča, velika 30 x 60 metrov, bo zasedena pozimi in poleti. Pozimi bo na njej umetno drsališče, poleti pa jo bodo prekrili z zložljivim lesenim ladijskim podom, na katerem bodo igrali košarko in druge športne igre.

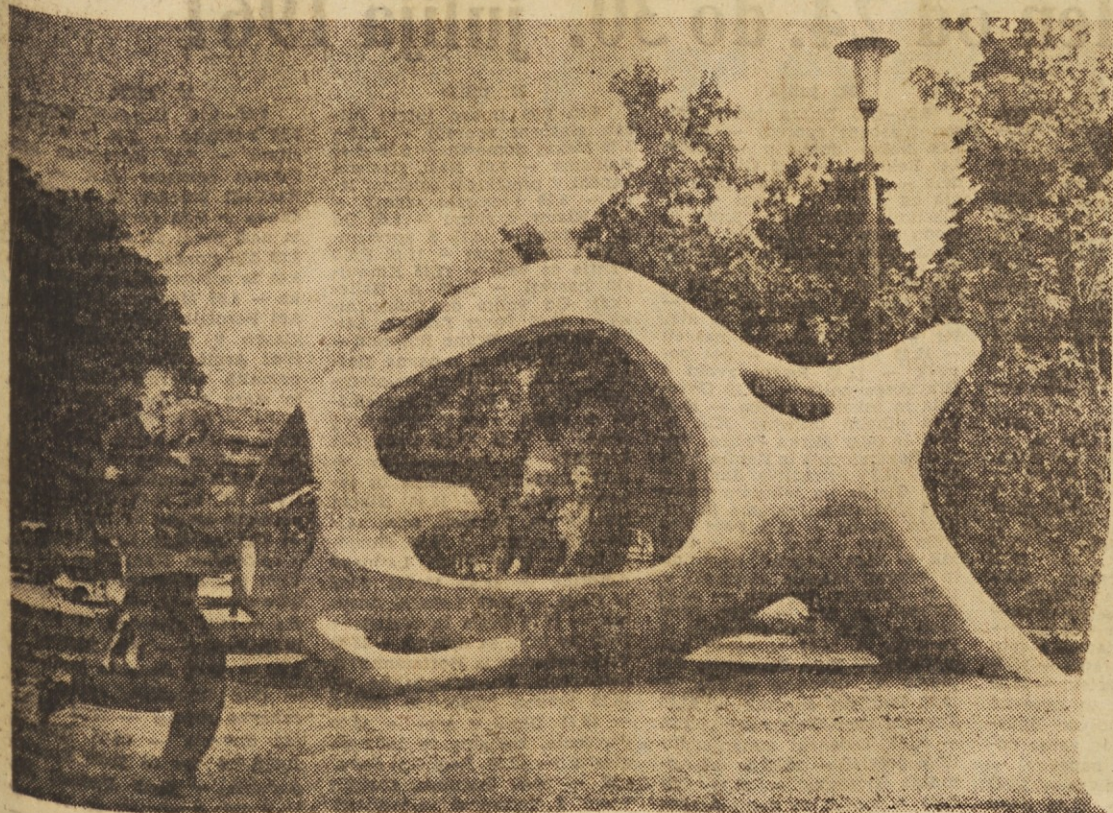
Gradnja te ploščadi, ki so jo pospešeno gradili v minulih dneh, je bila dokaj zahtevna. Na glinasti teren so morali postaviti izolacijo drsalne ploščadi, prod, peska in ugakov. Izolacija je tolikšna, da tudi ob največjem zimskem obratovanju ne bo začela zmrzovati in se dvigati spodnja ilovnata plast.

Strojnice novega umetnega drsališča bo v kleti upravne zgradbe v kotu ploščadi pod

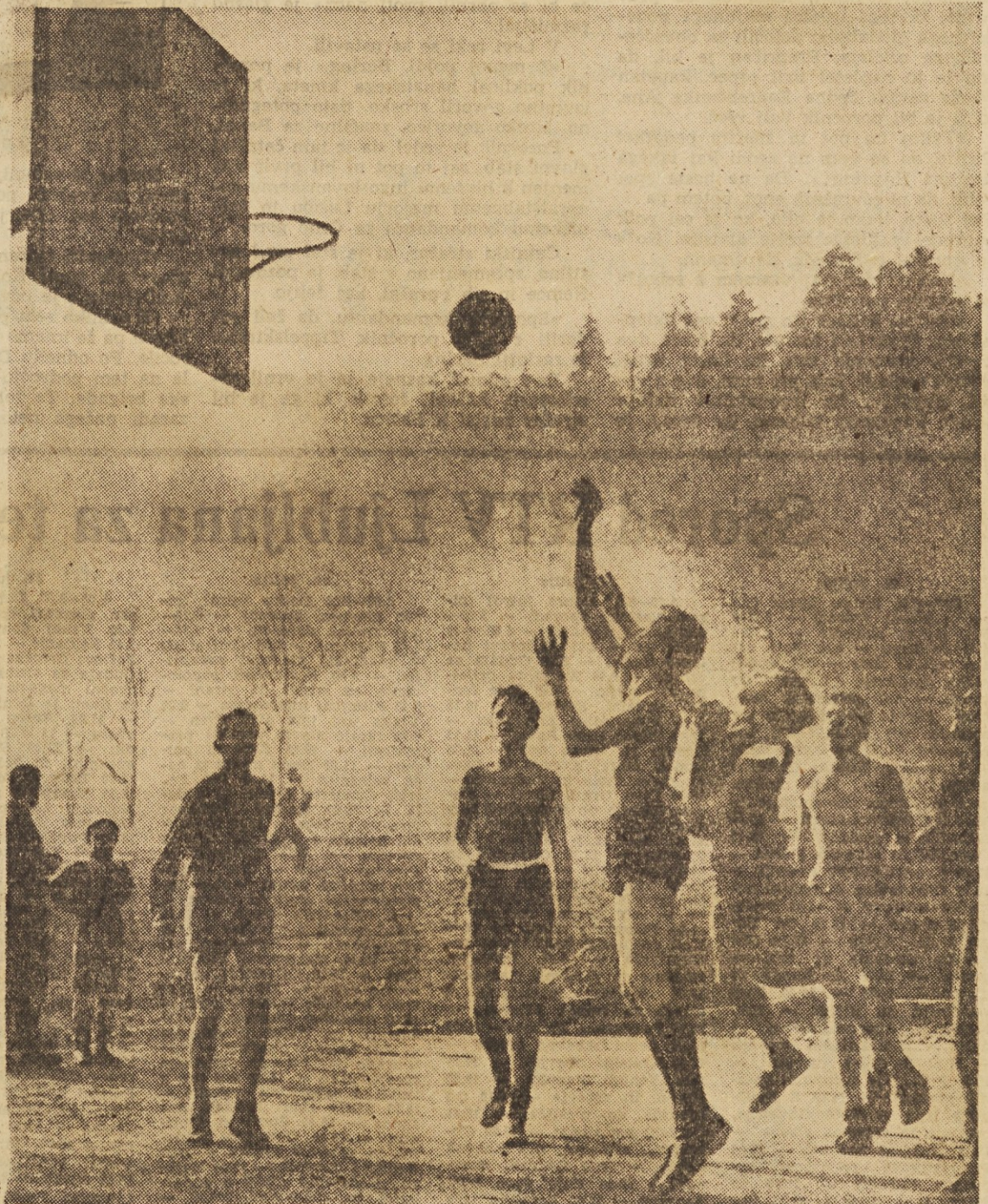
hotelom Bellevue, ki jo te dni dograjujejo. V tej stavbi, ki bo povezana tudi s spodnjimi teniški igrišči, bodo tudi sanitarne naprave, garderobe, razgledna terasa, restavracija in podobno. Dohodi na stadion bodo urejeni s poti nad stadionom.

Zamišl prostornega in modernega športnega parka dobiva tako sedaj svojo končno obliko. Nove športne naprave, ki so v neposredni bližini najbolj goste naseljenih delov mesta, bodo vsakomur zlahka dostopne, mimo tega pa uporabljive skozi vse leto. Poleti za košarko, atletiko, odbojko, kotalkanje, roket, badminton, tenis, badminton in drugo, pozimi pa za sankanje, drsanje in hokej. Torej za celo vrsto športnih panog, za otroke, mladino in starejše, za tiste, ki se hočejo v športu uveljaviti in za druge, ki iščejo na športnih igriščih samo razvedrilo.

Tako se bodo sredstva, vložena v gradnjo, kmalu bogato obrestovala. Razen tega pa bo športni park inž. Stanka Bloudka, v katerem je vse funkcionalno in lepo, v okras in ponos Ljubljane.

Tudi na najmlajše niso pozabili — za njih pa takole...

Bolje eno športno igrišče pod streho kot pa pet nedokončanih in neuporabnih!

TAINI POHOD

mitar milošević

Črnolas in temnopolt je bil polkovnik. Skrivaj je sovražil vse plavalase ljudi, pobijal pa je črnolase, da bi dokazal svoje spoštovanje do rasne barve in polti pravih Nemcev. Govorili so, da bi bil že zdavnaj general, če bi ne bila ena njegovih prababic židovskega rodu. Čeprav je bil predložil podatke, da je njegov rodovnik popolnoma čist, je bil prepričan, da nekaj sumijo zaradi tiste preklete prababice. Morda je zaradi vsega tega postal živčen in žolčen, mogoče je zbuja njegov obraz zaradi tega videz bolehnosti, ki je značilna za ljudi s slabim želodcem.

Ob trkanju se je obrnil k vratom. Vstopil je poročnik Tippelskirch in strumno pozdravil svojega komandanta.

»Blizje, Tippelskirch!« je ukazal polkovnik.

Poročnik je brž uganil, da je polkovnik slabe volje, ker bi ga sicer ogovoril s poročnikom. Stopil je k mizi in pogledal razgrnjeni zemljevid pod žarnico, ki ji je dajal tok mali agregat za poslopjem.

»Sem so prispale enote Drugega partizanskega korpusa,« je polkovnik pokazal na zemljevidu. »Do jutrišnjega večera moramo natančno vedeti, kje so brigade tega korpusa. Priti moramo do italijanske divizije v Beranah. Za frontalni pohod bi potrebovali mesec dni... Zriniti se moramo po dolini Tare, čez Trešnjek in naglo k reki Limu...«

Svoje besede je polkovnik s svinčnikom spremljal po zemljevidu.

»Razumem!« je prikinjal Tippelskirch, ki je še vedno stal mirno pred polkovnikom.

»Med nami in partizani sta dve četniški enoti, ki so ju komunisti razbili pri Kolašinu. Mislim, da nam ti enoti ne bosta kaj prida pomagali. Ne smemo v dolino, dokler ne vemo, kako močan je sovražnik pred nami,« je nadaljeval polkovnik.

Tippelskirch je že spoznal, da bo moral v izvidnico, polno nevarnosti in težav. Ta tridesetletni poročnik ni in ni mogel doumeti, kako da so prav njega, bivšega igralca majhnega podeželskega gledališča, določili za obveščevalnega oficirja. Prepričan je bil, da mu je to napletel tisti cepce, kapetan Merle zaradi čedne Zagrebčanke Ane, ki ji je bil poročnik bolj všeč.

»Tako na pot in zberite podatke! Pazite, da se vam ne zgodi kaj takega kot pri Bugojnu... Da ne boste spet rekli, da ni sovražnih enot, potem pa... Saj veste, kako je bilo, ko je cel polk zabredel v klešče tretje divizije. No?« je vprašal polkovnik Kaufmann.

»Koliko mož naj vzamem s seboj?« je vprašal poročnik.

»Toliko, kolikor jih gre v vaš oklepni voz. Poskrbeti morate, da bosta dva vojaka varovala voz, ko boste drugi stikali naokoli. Dva pri vozu, dva z vami, dovolj... Za izpopolnitev naloge imate kvečjemu trideset ur časa,« je

rekel polkovnik in se umaknil od mize, kar je pomenilo, da je razgovor zaključen.

Kmalu potem je Tippelskirchova skupina zlezla v oklepni voz. Za krmilom je sedel Friedrich Lambrecht, narednik iz Göttingena in mesar po poklicu. Njegove močne, vedno rdeče roke so spretno pregledovale krmilo in druge naprave. K njemu je sedel poročnik, za njima pa so posedli še trije vojaki. Bil li so: debeli mehanik Hans Minzer, možakar tridesetih let z obrazom zemljene barve, zraven njega dvajsetletni Hermann Heise, vitez fant s svilinimi, nemirnimi lasmi in s pegicami na licu, kot zadnji pa Johann Berig, kmet iz banatske vasi Šupljaje.

»Na pot!« je ukazal poročnik Tippelskirch, potem ko se je prepričal, da je vse v redu.

»Ali smo namenjeni daleč?« ga je vprašal Lambrecht.

»Kakih trideset kilometrov,« mu je odgovoril poročnik in premaknil ročico strojnice, ki je bila pritrjena pred njim.

Zavili so čez prelaz in mimo obrobni sprednji straž, ki so v čedadah stale za skalami. Luč žarometov se je odbijala od kremenov in kristalov, posejanih po skalnih čerih.

»Ali lahko hitreje?« je vprašal poročnik.

»Lahko, vendar nikoli ne veš, za kaj vse lahko naletiš na taki nočni vožnji,« je odgovoril voznik.

Po zavojih so se spuščali k Nožici, zaselku s kakimi desetimi razmetanimi hišami. Pot je peljala v Levoreško klisuro. Pred Levo reko so srečali skupino četnikov, ki so bili nekam namenjeni s puškami na ramah ali po lovsko obešenih pod roko.

»Ne maram take drhali, ki pravi, da je vojska, vede pa se povsem nevojaško,« je rekel mladi Heise.

»Niso kaj prida,« je rekel zajetni mehanik. »Nič nam ne koristijo, če so na naši strani, zelo nevarni pa bi postali, če bi se obrnili proti nam,« je glasno razmišljal.

V Levi reki so se ustavili.

»Z menoj pojdi, Bering,« je poročnik poklical banatskega kmeta, ki je izvrstno govoril srbsko, tisto potegneno, široko govorico, značilno za Banat.

Poročnik je vedel, da je tam četniški glavni štab, saj to pot ni bil prvič namenjen k bivšemu jugoslovanskemu generalštabnemu majorju Lašiču in četniškemu komandantu za Črno goro.

Četniški stražar, ki je stal pred gostilno, spremenjeno v štab, je pozdravil Nemce in, jih vprašal, kaj želijo.

»Sporočite komandantu, da želi govoriti z njim poročnik Tippelskirch,« je razložil Bering.

Dve minuti kasneje se je vrnil visokorasi, koščati četnik, ki ga je bil stražar poslal k Lašiču.

»Komandant vas pričakuje,« je sporočil četnik.

Tippelskirch je stekel po osmih lesenih stopnicah in stopil na ozki hodnik lesene hiše. Mlad oficir je držal petrolejko, da je nemški poročnik laže našel vhod.

»Izvolite naprej,« se je tudi on priklonil nemškemu poročniku.

V sobi je stal pri mizi čakati Lašič, ki je z zunanostjo in držo spominjal na Napoleona. Tudi ta poklicni vojak je sanjal o veliki prihodnosti, zdaj pa je vodil neumejene gručice nič kaj navdušenih črnogorskih četnikov.

Na licu je imel pod očesom veliko brazgotino od rane, ki jo je bil dobil v prvem spopadu s partizani. Zaradi te hude rane — le malo je manjkalo in bi bil izgubil oko, lahko pa bi se bilo zgodilo še kaj hujšega — je veljal za četniškega heroja. Ponosen je bil na to rano, kar naprej je premikal obrv, da se je čimbolj videla groba brazgotina.

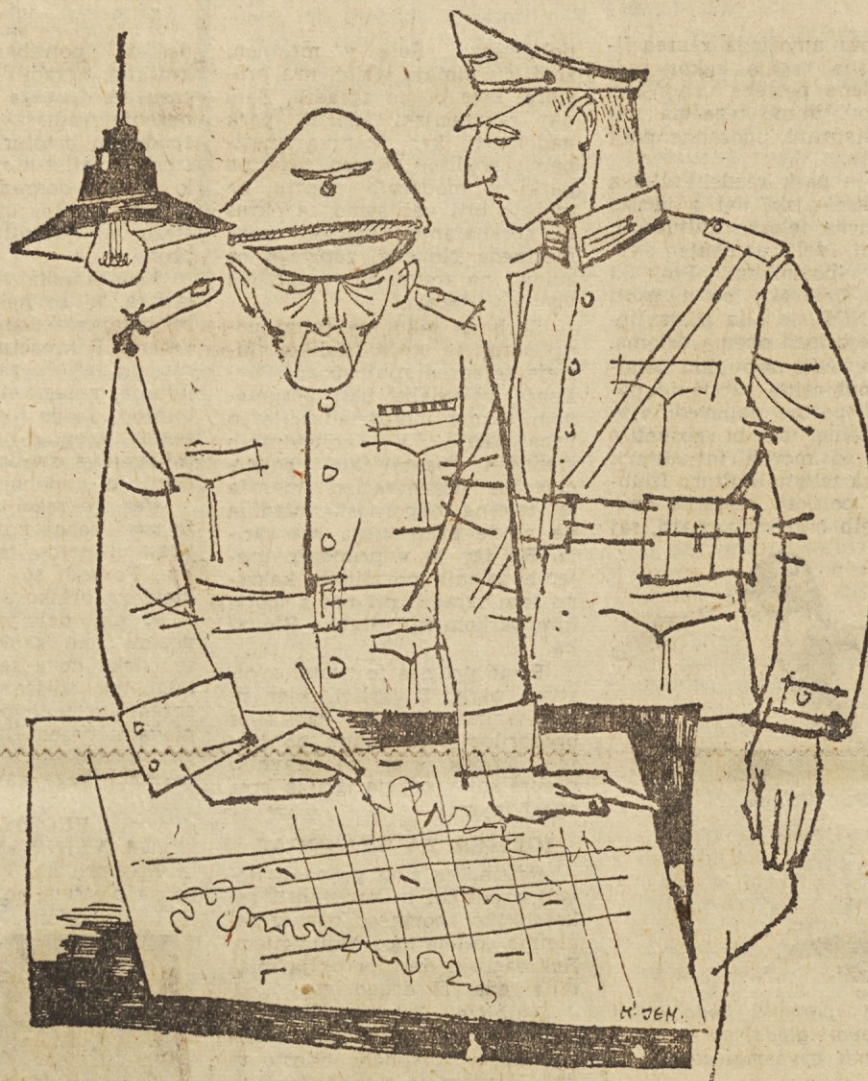
»Veseli me, da se spet vidiva,« je rekel poročnik, potem ko je po vojaško pozdravil.

»Tudi mene. Sedite, gospod poročnik,« je rekel Lašič v slabi nemščini.

»Ali lahko pokličem svojega tolmачa?« je vprašal poročnik.

»Seveda, vsekakor,« se je priklonil Lašič. »Tako bo najin razgovor razumljivejši. Ali bi požirek dobrega žganja? Morda kozarec vina?«

»Najlepša hvala, ne bom vas dolgo zadrževal,« je poročnik odklonil ponudbo in sedel na razmajani stol.

Bering je vstopil, pozdravil in se postavil za svojega poročnika. Z njegovo pomočjo sta oficirja nadaljevala razgovor.

»Ugotoviti moram, kakšne enote ima sovražnik proti Kolašinu, Beranam in Andrijevič,« je povedal Tippelskirch.

»Izvidnike sem poslal na tisto stran, hkrati pa je imamo precej natančna poročila. Po odhodu Dalmatincev je ostala na tem področju le Četrta proletarska brigada. Ta tolpa se vede bahavo zaradi našega neuspeha pri Kolašinu,

številčno pa je šibka, Komaj kakih tisoč mož. Nocoj je pri Mateševu, opira se na utrube,« je odgovoril Lašič.

»Ali ste prepričani, da imate pravične, zanesljive podatke?« ga je vprašal poročnik.

»Prepričan sem, da so dobri. Toda njihove enote se naglo premikajo, zato ne moremo vedeti, ali ni prišla še katera njihovih brigad, ker se očitno hočejo uvrstiti na tem področju. Gospodu generalu sem poslal pismo o italijanski diviziji v Beranah...«

»To mi je znano,« mu je poročnik segel v besedo in se nasmešnil, kakor da se opravičuje. »Prosim vas za sodelovanje! Ujeti je treba nekaj partizanov, razen tega pa onemogočiti njihove izvidnice na tem področju.«

»Skušali smo jih nekaj ujeti, vendar ni bilo uspeha... Njihove izvidnice na tem področju... Mislim, da to ni mogoče, ker je ves teren praktično posejan z našimi enotami. Vendar bomo zaosttrili ukrepe v tej zvezi,« je rekel Lašič.

»Prosim, ukažite svojim enotam, naj ne ovirajo mojega gibanja na tem področju in naj mi po potrebi pomagajo,« je dodal nemški poročnik.

»Ze tri dni je tega, kar sem sporočil vsem komandantom, naj pomagajo ne le vam, temveč vsem nemškim oficirjem in vojakom,« je pojasnil komandant Lašič.

Tippelskirch se je zahvalil in šel. Oklepni voz je glasno brnel po strmih navkreber proti Raškovemu gumnu. Tam se je zemljišče spremenilo.

prve verzje iz Ajshilovega »Prometeja!« »Prišli smo v daljno deželo, kjer prebivajo Skiti, v puščavo, koder sicer ne hodijo ljudje...«

Izza ovinka so se bližali Pajkovemu viru. Takrat so zagrmle bombe. Oblesk so videli kakih tri sto metrov pred seboj. Takoj nato so se oglasile puške in zaregljale strojnice.

»Ustavil!« je ukazal poročnik.

V bajtici zraven Bučevega potoka je prasketal ogenj, nad njim pa je visel kotlič, ki se je v njem kuhalo kakih deset krompirčkov. Ob ognju je ždelo s kuhalnico v roki dekle, ki se ji je v očeh lesketal odsev plamenov. Okoli nje je stopical triletni deček, že ves zaspan in pripravljen takoj zlesti na pograd ob steni. Ker pa je bil lačen, je nestrno pogledoval v kotel. Vedel je, da bo dobil kuhan krompirček.

»Lačen sem,« je rekel dekletu.

»Malo še potrpi, večerja bo kmalu kuhana. Potem ti bom pripovedovala o zajcu,« mu je odgovorila Rosa.

Potem je vstala. Ogenj je osvetlil njeno vitko postavo, velika senca se je potegnila čez leseno steno in strop kolibe. S kuhalnico je Rosa otipala krompir: še vedno ni bil kuhan. Tisti trenutek so odjeknili strelji iz pušk. Rosa se je zdrnila in pogledala dečka.

»Bojim se, Rosa,« je rekel in se oprjel njenega krila.

»Ne boj se, Bajal! Partizani streljajo. Prišli bodo. Pri njih je tvoj stric. Iz Bosne ti bo nekaj prinesel,« ga je mirila. Takrat je nekdo stopil na leseni prag pred kolibo. Rosa je napeto prisluhnila. Potem je potrkalo na vrata.

»Odprj, Rosa!« je bilo slišati ženski glas.

»Sanka, ali si ti?« je Rosa oživila.

»Jaz, Rosa, odprj,« je reklo dekle pred vrati.

Rosa je odrinila zapah in odprla. Vstopilo je močno dekle, ki so ji dolgi kostanjevi lasje obrobjali čelo nad velikimi očmi. Dober večer je rekla in se sklonila k dečku. Iz žepa na sivem plašču je vzela debelo jabolko in ga dala fantku, potem pa ga je vzela v naročje.

»K vama sem prišla, ker je naša hiša polna četnikov. Nastanila se je cela četniška letča brigada, kakor pravijo. Neznosni so, o prvem mraku sem smuknila iz hiše in gozdu prišla sem. Tema je, da ne vidiš prst pred nosom. Kot slepec sem tipala okoli sebe,« je pripovedovala Stanka.

Rosa je snela kotličke s krompirjem s kavlja. Potem je pogrnila prtič čez ozko mizo. Stanka pa je spremljala vsak njen gib, kakor da skrivaj sočustvuje z njo. Vedela je, da je Rosa hodila v šolo skupaj z Mašanom, njenim bratom. Lepo jim je bilo v tistih otroških letih. Potem je prišla vojna... Rosin oče je delal na bližnji žagi. Mati je umrla, ko je bilo dekletu dvanajst let. Oče se je spet oženil, pa mu je druga žena umrla pri prvem porodu. Otrok je ostal. To je bil triletni deček, okrogločelni sirotek, ki mu je po polni sestri Rosa nadomeščala mater. Ko so Italijani po vstaji spet pridrli v Rosino domačo vas, so se oče Djuro, Rosa in otrok skrili v gozdu pod Kotičem. Nekdo so italijanski vojaki naleteli nanje. Rosa je pobegnila z dojenčkom v naročju — dečku še ni bilo leto dni — Djura pa so kroglo podrla na robu bukovovega gozda. Rosa in njen mali bratec nista imela nikogar več, njuna edina prijateljela sta bila Mašan in Stanka. Tudi ta dva sta bila brez staršev, vendar sta imela hišo in nekaj zemlje. Njuna mati ju je bila poslala v šolo, oba sta bila v osmem razredu gimnazije, ko se je začela vojna.

Pozimi enainštiridesetega je Mašan pogosto zahajal v Rosino družbo. Ali je ona prišla k Stanki, ali pa se je on oglašil pri njej, da je nacepil drv. Rad se je pogovarjal z njo, pripovedoval ji je o vsem, kar je bil spoznal in izvedel od tistega dne, ko je morala Rosa zaradi materine smrti pustiti drugi razred gimnazije.

Spored RTV Ljubljana za teden od 24. do 30. julija 1961

24. julija	25. julija	26. julija	27. julija	28. julija	29. julija	30. julija
5.00—8.00 Dobro jutro! (pisan glasbeni spored) — 5.25—5.45 Nekaj domačin — 6.30—6.40 Reklame — 8.05 Poje ruski vojaški zbor — 8.30 Počitniško potovanje od strani do strani — 8.45 Ansambel Mojmir Sepeta — 9.00 Klicica opernih arij — 10.15 Od tod in ondod. 11.00 Po svetu jazza — 11.30 Sasa Santel: Glasbeni avtoportret — 12.00 Ženski zbor Slovenske filharmonije — 12.15 Kmetijski nasveti — 12.25 Melodije za opoldne — 13.15 Obvestila in zabavna glasba — 13.30 Kvintet bratov Avsenik — 13.55 Orkestralne miniature domačih avtorjev — 14.30 Prireditve dneva — 14.35 Od Triglava do Ohrida — 15.15 Obvestila, reklame in zabavna glasba — 15.40 Iz filmov in glasbenih revij — 16.00 Naši popotniki na tujem — 16.20 Mojstrski instrumentalisti in pevci — 17.00 Lokalni dnevnik — 17.15 Seterjem na pot! — 18.00 Prvakinja svetovnih opernih gledališč — 18.40 S knjižnega trga — 19.00 Obvestila, reklame in zabavna glasba — 19.30 Radijski dnevnik — 20.00 Ponedeljkova panorama zabavnih melodij — 21.00 Iz Puccinijevih oper — 21.45 Pevac Paul Anka — 22.15 Ottorino Respighi: Koncert za violino in orkester — 22.50 Literarni nokturno — 23.05 Plesna glasba — 24.00 Zadnja poročila in zaključek oddaje.	5.00—8.00 Dobro jutro! (pisan glasbeni spored) — 5.10—5.30 Nekaj domačin — 6.30—6.40 Reklame — 8.05 25 minut brez letne glasbe — 8.30 Oddaja za otroke — 9.00 Zvočki za prijetno razvedrilo — 9.40 Poje ženski vokalni kvartet — 10.15 Dve orkestralni prigodnici — 11.00 Pevec Nino Ribič — 11.15 Branje za vroče dni — 11.35 Rudolf Matz: Kvartet za flavto, obojo, violo in violončelo — 12.00 Duet Greta Lozar — Danica Filipič ob spremljavi harmonike — 12.15 Kmetijski nasveti — 12.25 Melodije za opoldne — 13.15 Obvestila in zabavna glasba — 13.30 Odlomki iz oper Sneguročka in Majška noč N. Rimskega-Korsakova — 14.00 Zvočna mavrica — 14.30 Prireditve dneva — 14.35 Naši poslušalci čestitajo in pozdravljajo — 15.15 Obvestila, reklame in zabavna glasba — 15.40 Španski intermezzo s skladbami Isaac Albeniza — 16.00 Počitniška zgodba — 16.20 Naši pevci zabavne glasbe — 17.00 Lokalni dnevnik — 17.15 Igra Jehudi Menuhin — 18.00 Clovek in zdravje — 18.10 Od plesišča do plesišča — 18.45 Ljudski parlament — 19.00 Obvestila, reklame in zabavna glasba — 19.30 Radijski dnevnik — 20.00 Poje zbor RTV Beograd — 20.30 Radijska igra — 21.28 Slavko Osterc: Nokturno — 21.22 Zvočni kalendar — 22.15 Slovenske skladbe iz treh stoletij — 23.05 Plesna glasba — 24.00 Zadnja poročila in zaključek oddaje.	5.00—8.00 Dobro jutro! (pisan glasbeni spored) — 5.25—5.45 Nekaj domačin — 6.30—6.40 Reklame — 8.05 »Prida mi,« — 8.30 Počitniško potovanje od strani do strani — 8.45 Ritmični intermezzo — 9.00 Vsaka ura ima svoj zven — 9.30 Igrajo glavni pianisti preteklosti — 10.15 Zabavni potpuri — 11.30 Deset minut iz naše beleznice — 11.40 Ivo Petric: Concerto grosso za godala — 12.00 Andrej Blumauer igra na orglice — 12.15 Kmetijski nasveti — 12.25 Melodije za opoldne — 13.15 Obvestila in zabavna glasba — 13.30 Hrvatske narodne pesmi — 13.55 Jugoslovanski glasbeni desert — 14.30 Prireditve dneva — 14.35 Instrumentalna medigra — 14.40 »Metuljčki,« Slovenske pesmi poje Mariborski komorni zbor — 15.15 Obvestila, reklame in zabavna glasba — 15.40 Emil Adamič: Tatarska suita — 16.00 Radijska univerza — 16.15 Koncert po željah poslušalcev — 17.00 Lokalni dnevnik — 17.15 V sredo popoldne ob radijskem sprejemniku — 18.00 Pol ure z velikimi zabavnimi orkestri — 18.30 Štirje zbori Mihaela Rozanca — 18.45 Sport in športniki — 19.00 Obvestila, reklame in zabavna glasba — 19.30 Radijski dnevnik — 20.00 Majhna prodajalna plošč s popevkami in zabavnimi zvoki — 21.00 Gian Carlo Menotti: Anežija gre na ples — 21.15 Zaplešite z nami! — 22.50 Literarni nokturno — 23.05 Plesna glasba — 24.00 Zadnja poročila in zaključek oddaje.	5.00—8.00 Dobro jutro! (pisan glasbeni spored) — 5.10—5.30 Nekaj domačin — 6.30—6.40 Reklame — 8.05 Sergej Prokofjev: Otroška muzika — 8.30 Oddaja za cisticane — 9.00 Naš zvočni magazin — 10.15 Arje in dueti iz Donizettijevih oper — 11.00 Anton Schwaib: Dva zbor — 11.15 Branje za vroče dni — 11.35 Poljski zabavni ansambli in vokalni solisti — 12.00 Rože in Miško pojeta — 12.15 Kmetijski nasveti — 12.25 Melodije za opoldne — 13.15 Obvestila in zabavna glasba — 13.30 Popoldanski divertimento — 14.05 Popevke se vrstijo — 14.30 Prireditve dneva — 14.35 Naši poslušalci čestitajo in pozdravljajo — 15.15 Obvestila, reklame in zabavna glasba — 15.40 Poje koroški oktet — 16.00 Sportni tednik — 16.20 Godalni ansambli in vokalni zabavni ansambli — 17.00 Lokalni dnevnik — 17.15 Jazz na koncertnem odru — 17.30 Turistična oddaja — 18.00 Pevka Ljiljana Petrovič — 18.15 Sto takto — 18.45 Iz glasbenih miniatur s sporedov Britanskega radija — 18.45 Poletni kulturni zapiski — 19.00 Obvestila, reklame in zabavna glasba — 19.30 Radijski dnevnik — 20.15 Tedenski zunanepolitni pregled — 20.30 Iz del Antonina Dvofaka — 21.15 Oddaja o morju in pomorščakih — 22.15 Godala v noči 22.35 Moderni plesni ritmi — 22.50 Literarni nokturno — 23.05 Tvevnik jugoslovanske komorne glasbe — 24.00 Zadnja poročila in zaključek oddaje.	5.00—8.00 Dobro jutro! (pisan glasbeni spored) — 5.25—5.45 Nekaj domačin — 6.30—6.40 Reklame — 8.05 Glasba ob delu — 8.30 Počitniško potovanje od strani do strani — 8.45 Vlastimir Nikolovski: Sulta in modo antico — 9.00 Med arjammi in dueti — 10.15 Z melodijami okrog sveta — 11.00 Koncertni plesi, stari in novejši — 11.40 Otroci pozdravljajo — 12.00 Narodne za glas in klavir — 12.15 Kmetijski nasveti — 12.25 Pet pevcev — pet popevk — 12.40 Pisani zvočki z Dravskega polja — 13.15 Obvestila in zabavna glasba — 13.30 Igra pihalni orkester JLA — 13.55 Iz oper Mirka Polića, Borisa Popandopula in Danila Svarice — 14.30 Prireditve dneva — 14.35 Glasba na tekočem traku — 15.15 Obvestila, reklame in zabavna glasba — 15.40 Poje koroški oktet — 16.00 Sportni tednik — 16.20 Godalni ansambli in vokalni zabavni ansambli — 17.00 Lokalni dnevnik — 17.15 Jazz na koncertnem odru — 17.30 Turistična oddaja — 18.00 Pevka Ljiljana Petrovič — 18.15 Sto takto — 18.45 Iz glasbenih miniatur s sporedov Britanskega radija — 18.45 Poletni kulturni zapiski — 19.00 Obvestila, reklame in zabavna glasba — 19.30 Radijski dnevnik — 20.15 Tedenski zunanepolitni pregled — 20.30 Iz del Antonina Dvofaka — 21.15 Oddaja o morju in pomorščakih — 22.15 Godala v noči 22.35 Moderni plesni ritmi — 22.50 Literarni nokturno — 23.05 Tvevnik jugoslovanske komorne glasbe — 24.00 Zadnja poročila in zaključek oddaje.	5.00—8.00 Dobro jutro! (pisan glasbeni spored) — 5.10—5.30 Nekaj domačin — 6.30—6.40 Reklame — 8.05 Naši glasbeni uspehi v preteklem šolskem letu — 8.30 Pionirski tednik — 8.50 Klavir v ritmu — 9.00 Od tu in tam — 10.15 S sprejemnikom na dopust — 12.00 Pojo fantje na vasi — 12.15 Kmetijski nasveti — 12.25 A. Hallecker: Od Splita do Dubrovnička — 12.40 Pevci Frankie Laine, Dalida in Bruno Rosetani — 13.15 Obvestila in zabavna glasba — 13.30 Nekaj razpoložljive glasbe — 14.00 Za razvedrilo in oddih — 14.30 Prireditve dneva — 14.35 Naši poslušalci čestitajo in pozdravljajo — 15.15 Obvestila, reklame in zabavna glasba — 15.40 Nikola Hercigonja: Vu kleti, sulta kaj-kavskih pesmi — 16.00 Humoreska — 16.20 Ritmi Latinske Amerike — 16.40 Moški zbor iz Celja — 17.00 Lokalni dnevnik — 17.15 Orgle in orglice — 17.30 Po kinu se dobimo — 18.00 Trije odlomki iz Hoffmannovih pripovedk J. Offenbacha — 18.20 Vrtimo ploščo za ploščo — 18.45 Okno v svet — 19.00 Obvestila, reklame in zabavna glasba — 19.30 Radijski dnevnik — 20.00 Začetno sobotni večer z domačimi melodijami — 20.20 Radijska komedija — 21.20 Melodije za prijeten konec tedna 22.15 Oddaja za naše izseljence — 23.05 Plesna glasba — 24.00 Zadnja poročila in zaključek oddaje.	6.00—6.30 Jutranji pozdrav — 6.30 Reklame — 6.40 V vedrem ritmu — 7.15 Korračica igra Pihalni orkester JLA — 7.30 Radijski kolektor in prireditve dneva — 7.35 Godalni orkester in naši pevci zabavne glasbe — 8.00 Mladinska radijska igra — 8.40 Iz albuma skladb za otroke — 8.55 Medigra na kitaro — 9.00 Poročila — 9.05 Z zabavno glasbo v novi teden — 9.45 Blaž Arnič: Pesem — 10.00 Se pomnite, tovariši! — 10.30 Nove in stare skladbe Boruta Lesnjaka — 10.50 Nedeljska matineja — 11.40 Mitja Kretf: Leneja in resnica — 12.00 Naši poslušalci čestitajo in pozdravljajo — I. — 13.15 Obvestila in zabavna glasba — 13.30 Za našo vas — 13.50 Lepe melodije z orkestrom Mantovani — 14.15 Naši poslušalci čestitajo in pozdravljajo — II. — 15.15 Reklame — 15.30 Melodije, ki jih radi poslušate — 16.00 Igramo za vas — 17.00 Sportno popoldne — 19.00 Obvestila, reklame in zabavna glasba — 19.30 Radijski dnevnik — 20.00 Zabavni zvoki za vse — 21.00 Sporna poročila — 21.10 Dmitrij Šostakovič: Simfonija št. 10 v e-molu — 22.15 Plesna glasba — 23.05 Iz operne zakladnice — 24.00 Zadnja poročila in zaključek oddaje.

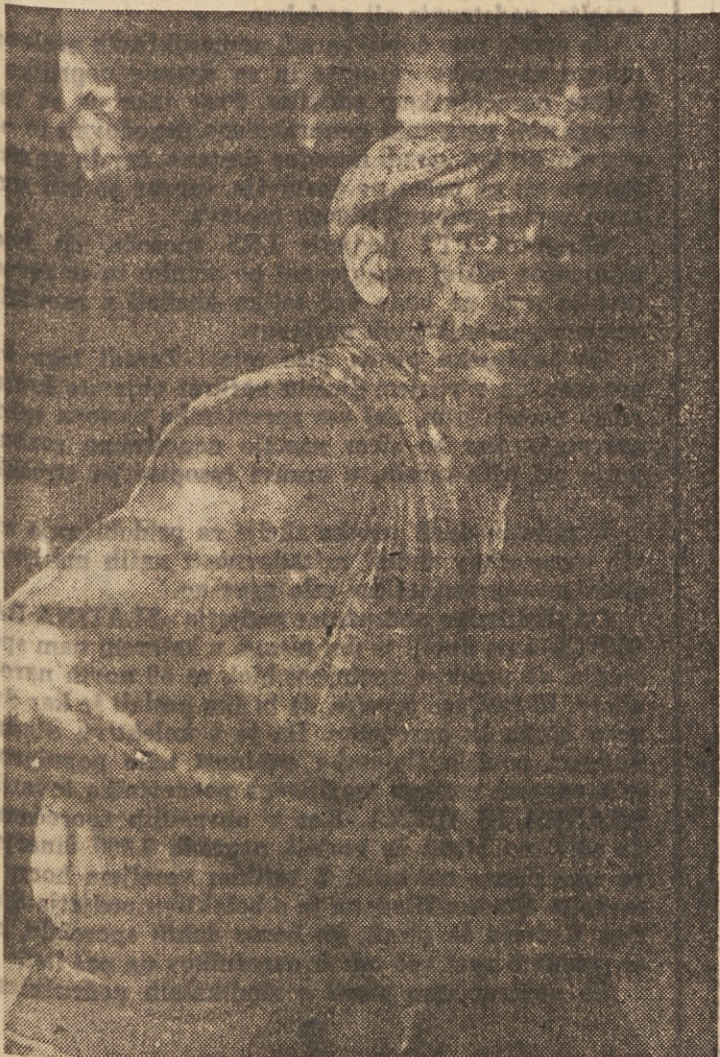
Ključavničarsko instalaterska
delavnica
Rogaška Slatina
Izdelujemo in popravljamo različne
stroje za živilsko industrijo

**Mariborska
opekarna**
Maribor — Košaki
Nudi svoje kvalitetne izdelke
in se priporoča za naročila

Kolektiv

Tovarne kovanega orodja Zreče

priporoča vsem cenjenim odjemalcem naše kvalitetno avtomatsko
hansko orodje, odkovke za industrijo in rezervne plužne dele

OPEKARNA LJUTOMER

Izdelujemo
najkvalitetnejše
opekarske izdelke

Za cenjena naročila se priporoča kolektiv

Občinski sindikalni svet Kamnik

Trgovsko
podjetje

»Manufaktura«
LJUBLJANA, Trubarjeva 27

vas postreže solidno in hitro z najnovejšimi modnimi
vzorci v svojih poslovalnicah:

»Čopova 3«, »PRI JOŽETU«, Vodnikov trg 2 in »CICIBAN«, Miklošičeva 22

OBČINSKI LJUDSKI ODBOR
OBČINSKI KOMITE ZKS
OBČINSKI ODBOR SZDL
OBČINSKI ODBOR ZB
OBČINSKI ODBOR ZROP
OBČINSKI SINDIKALNI SVET
OBČINSKI KOMITE LMS
OBČINSKI ODBOR ZVVI

in vse ostale množične organizacije

SLOVENSKE KONJICE

Mestna kanalizacija

Ljubljana
Ambrožev trg 7

Ob velikem prazniku

čestitajo naši delovni kolektivi

ŽELEZARNA RAVNE

TOVARNA
PLEMENTIH JEKEL

proizvaja

brzorezno orodje

- rezkarji iz kvalitete »ELOMAX«
- strgarski noži
- spiralni svedri
- krožne žage in segmenti
za hladno rezanje kovin

Velika vzdržljivost in nizke cene!

Grosistično trgovsko podjetje

»Maurica«

Ljubljana, Resljeva 1

vam nudi vse vrste barv, lakov in kemikalij

NIKO
TOVARNA KOVINSKIH IN
ELEKTROMEHANSKIH IZDELKOV
ŽELEZNIKI-SLOVENIJA

IZDELUJE: pisarniški pribor, mehaniko za registratorje, brzoveze,
risalne žebličke, papirne sponke, palične sponke, sponke za vezanje
plošč, luknjače, spenjače za akte.

SERVISI: Niko Železniki — Ljubljana, Elektromehanski servis,
Rimska 11 — Maribor, Vetrinska 11.

za plačilo

NATIKIČI

..VIDA

ILANIK • KRANJ

— Kaj praviš, ali bi jih nekaj pustila za povojni turizem?...

— Saj pravim, tovariš komisar, partizani ste že fejš, ampak tisti indendanti, tiste pa le dajte...

— Ali je miting?
— Se več, intendant nas je povabil na čik...

— Na zdaj pa vedi, katera pelje v partizane: markacija je na desni, poka pa na levi?!

Nagradna križanka

VODORAVNO: 1. 52. in 183. veščilo našega uredništva: bralcom "Delavske enotnosti" ob prazniku delovnih ljudi, 11. neprofesionalce, 12. najmanjši prispevek, 13. moški glas, 14. glavno mesto evropske države, 15. rižovo žganje, 16. mestice in rečica v Srbiji jugozahodno od Beograda, 17. naša znana tovarna koles, 18. bogat vladar stare Perzije, 19. vrsta vulkanskega eteka, 21. osebni zaimsek, 22. okrajšano pederndi veznik (Prešeren), 23. govornik, 24. dolgi prečni drogovi v kolesu, 27. pripovedni pesniki, 28. obljuba, 32. preprič, 35. jarek okoli utrdbe, 37. najmanjši deleč snovi, 38. obžalovanje storjenega dejanja, 39. svetilnik starih Egiptov, 40. enaka soglasnika, 42. klet; poziv, 44. naziv, 45. pluzenje, 46. zadušljiv plin, 47. indijsko žensko oblačilo, 48. gerat predel v južni Arabiji, nekdanji emirat, 51. indijski denar, 53. najmanjši deleč elektricitete, 55. račni pritoči, 56. ženske ime, 58. nrsarska potrebnost, 65. zapet, 67. tisto, kar se nakupila od sveta, 70. južnomoški rastlina, 71. okrajšano moško ime, 73. izraz pri igri, 74. mutast, 75. glavna oseba in naslov Shakespearove drame (Kralj...), 76. poganek, 77. številko, ki ga sestevamo z drugim, 78. brežnik v mitološkem podzemlju starih Grkov, 81. pojav pri koroziji železa, 82. alotropna modifikacija kisika, 83. roparski uboj, 86. stare pleskovna mera, 88. ostanek starega hrvaškega pletenja pri nas v Beli Krajini, 91. destilacija, 93. ena od treh park iz mitologije, 96. pripravišana hrana, 97. zatocišče, 100. kemični simbol za kositer, 101. eden delujočih evropskih vulkanov, 104. nočno zabavišče, 110. prijavljeni za lopot, 111. petokraka zvezda, narisana s ene same potezo.

NAVPIČNO: 1. stražnik v gostinstvu, 2. ena od celin, 3. ljudski

zdravnik, 4. od vode obdan kos kopne zemlje, 5. skala v morju, 6. kretica za "narodna republika", 7. pojem v geometriji, 8. Avar, 9. matematični enočlenik, 10. nezakonit, nepravilen, 14. neumnost, 16. vrtna hišica, 18. najvišje sodišče v starih Atenah, 20. kelnica, 23. del pluga, 24. kopati v zemljo, 26. medmet, 28. del konjske vprege, 29. naš organ vida, 30. glavno mesto evropske države, 31. znižana nota, 32. ena od slevniskih značilnosti samostalnika, 33. slovenski šahovski velemejster, 34. del kolesa, 36. poljski sadež, 38. iransko nomadsko ljudstvo, ki živi danes na Kavkazu, 40. afriška zver iz rodu divjih mačk, 41. oče vseh očetov, 43. tenka kožica, 45. vladarske pokrivalo, 47. palač,

55. različna samoglasnika, 56. vojak podkopniških enot, 57. poljski ljudski ples, imenovan po tamkajšnjem mestu, 61. visoko pogorje v Srednji Aziji, 63. oddelek rimske konnice, 64. svetovno znano kopalnice pri Benetkah, 65. samec domače živali, 67. eden vladarjev starega Rima, 68. starorimski bog ljubezni, 69. vprašalni zaimsek, 72. osebni zaimsek, 74. predlog, 77. zaničljiv naziv za prebivalce sosednje celine, 78. tonovski način v glasbi, 79. vrtni glas, 80. spaka, 82. medmet, 84. kalorično hranivo, 85. odprina v steni, 87. enaka soglasnika, 89. sestavni del optičnih naprav, 90. pristanice na koncu Arabskega polotoka, 91. stran, smer, 92. okrajšano moško ime, 94. gora na Koroskem, 95. kazalni zaimsek (2. sp.), 98. del stavbe, 99. del imena naše prve filmske igralke (Rina), 102. bodica, 103. perje pri repli ali korenju, 106. začetni priimka in imena umrlega dolgoletnega predsednika Centralnega odbora Zveze sindikatov Jugoslavije, 107. osebni zaimsek, 108. začetni velikega francoskega filozofa in matematika, ustanovitelja verjetnostnega računa, 109. začetni mesta na Primorskem, ki je zrastle po vojni.

Nagrade:

1. nagrada 5000 din,
2. nagrada 3000 dinarjev,
3. nagrada 2000 din in tri nagrade po 1000 dinarjev. Rešitve pošljite najkasneje do 31. julija na naš naslov.

tudi neke vrste ribe, 48. potok, ki teče skozi vintgar blizu Ljubljane, 50. tekmeec, 53. vrsta goveda, ki ga gojijo tudi pri nas v Srbiji in Madžarski, 54. pripovedna pesnitev,

REŠITEV PREJŠNJE KRIŽANK

Vodoravno: 1. sendvič, 7. patrole, 13. utor, 14. norec, 16. obet, 17. Manet, 19. laten, 21. ave, a, 22. avioni, 24. tender, e, 27. Anti, 28. kapa, c, 29. trak, 31. krtača, b, 34. lat, 35. arara, 37. lekar, 39. atol, 41. artija, 34. leto, 44. Komarča, 45. Ankaran.

OBVESTILA BRALCEM

DELAVSKA ENOTNOST

Od SKUPNOSTI PTT PODJETIJ LRS v Ljubljani smo dobili pismo, v katerem nam sporočajo, da so verjetno mnogi naši naročniki v teku let menjali svoj naslov, bodisi da so se preselili ali preimenovali, bodisi da so se menjali nazivi naselij, pošt, ulic ali trgov. Številni naslovi so tudi pomanjkljivi, ker jim manjkajo nekateri podatki, na primer ulica, hišna številka, naselje, nadstropje ali podobno.

Ze doslej smo dobili zaradi pomanjkljivih naslovov mnogo zavrnitev časopisa in so nastale neprimernosti v našem naročniškem oddelku. Prav tako pa so tudi mnogi naši naročniki neupravičeno negodovali in odpovedovali list zaradi neredne dostave, češ da ga naša uprava ali pa pošta ne dostavlja, čeprav so bili sami krivi zaradi pomanjkljivega naslova.

Skupnost PTT podjetij LRS sporoča, da bodo pismonoše odslej nagrajevani po učinku in se seveda zavoljo tega ne bodo več toliko ubadali z razvozlavanjem pomanjkljivih naslovov.

Ob zaključku pisma piše tole: »Zaradi tega vas prosimo, da v svojem glasilu večkrat objavite kratek poziv naročnikom, naj vse spremembe naslova sproti sporočajo, ker bo sicer nastalo nepotrebno razburjanje pri njih samih, v upravi časopisa pa stroški.«

V zadnjih dneh poteka akcija za pridobivanje novih naročnikov zaradi prizadevnosti naših marljivih aktivistov-poverjenikov zelo uspešno.

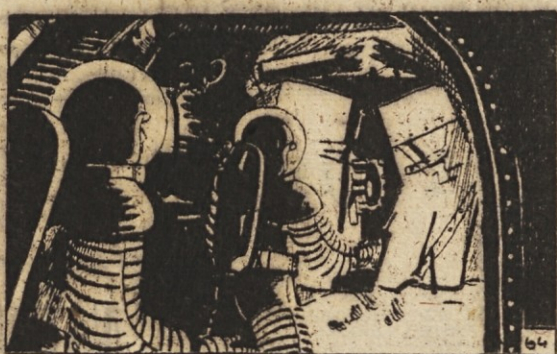
Od sindikalne podružnice podjetja »SLATINA RADENCI« smo dobili te dni pismo, v katerem nam sporočajo, da vračajo izpolnjeni blok za 50 novih naročnikov. Hkrati nas prosijo, da bi jim poslali še kar dva nova bloka za naročnike. Da je v kolektivu Slatina Radenci postala Delavska enotnost tako popularna, je predvsem zasluga marljivega poverjenika tovariša BRANKA HLADENA. Kar v obvestilih sporočamo, da smo mu bloke že poslali, nagrado 9.800 dinarjev pa smo danes nakazali. Z velikim veseljem bomo o tovarišu Branku Hladenu in o kolektivu podjetja Slatina Radenci še pisali, ko bomo dobili sporočilo, da so pridobili spet več novih naročnikov na naš list.

Ze večkrat smo pisali o sindikalnih podružnicah obratov TOVARNE PLETENIN »RAŠICA«. Tokrat moramo spet omeniti enega izmed njih, in sicer OBRAT ŠENTVID PRI STIČNI. Od 54 zaposlenih delavk je na naš list naročenih kar 40. Za razširjenost našega lista v tem kolektivu gre zasluga predvsem poverjenici ANICI ŠTRIMPFELJ iz Šentvida pri Stični. Želimo in pričakujemo, da bodo v tem kolektivu kmalu postali vsi naročniki na Delavsko enotnost.

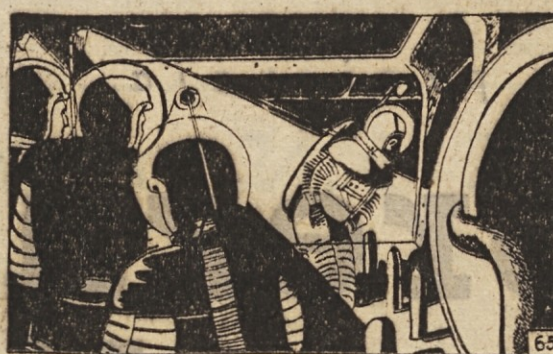
KAKOR VIDITE, SMO ZAČELI Z DANASNJO ŠTEVILKO OBJAVLJATI PRISPEVKE ZA NAŠ ZBORNIK »NAŠI KOLEKTIVI OB 20-LETNICI VSTAJE«. ZARADI KASNEJŠE VEZAVE TEGA MATERIALA V POSEBNO KNJIGO, SO NEKATERE STRANI OBRNJE, PROSIMO VAS, DA LIST ZGANETE NA POL IN GA PREREŽETE. TEGA BO VRSTNI RED STRANI TAKŠEN, KAKOR BO V KNJIGI.

PRIREJENO PO MAGELA NOVEM OBLAKU STANISLAVA LEMA

64. Hotel sem poiskati še Geoo, toda Ameta se je že pogreznil v odprtino. Prišla sva v hodnik, ki se je raztezal znotraj obročaste cevi. Bil je prestrležen skoz in skoz. V bližini prestreline so bile stene silno razdrpane. Presekana ploščina opazja je kazala zveržena rebra, tla so bila zgrbančena v visoke gube. Vedela sva, da lahko takšno razdejanje povzroči meteor.

65. Prišla sva do prvih vrat v navpični, ravni pregradi. Ameta je stopil prvi skoznje. Izza njegovih pleč sem zagledal tovariše, ki so prišli za nama iz drugih raket. Prižgali smo zatilne svetilke skafandrov in zato smo se lahko razgledali v prostoru. Z začudenjem sem opazil, da strop, stene in tla tega prostora pokriva jeklen oklep in da je na tleh veliko steklenih batov.

66. Ne dotikaj se ničesar, — je vzkliknil eden od tovarišev. — Pojdite naprej, tu notri so bakterijske kulture! — Zdaj mi je postal jasen pomen svinčenega okrova. Vključili smo mehanoavtomate, ki so dvignili sevalne naprave in z ultravioletnimi žarki pokončali drobnoživke. Astrogator je ukazal, naj razkuži še naše skafandre. Sebe potem smo šli v notranjščino.

67. V mračnem hodniku je vladal popoln molk, v katerem so se naše stopinje izgubljale brez odmeva. S tal se je ob vsakem koraku dvigal breztežen prah in se lesketal v pramenih naših zatilnih žarometov. Iz na pol prosojnih oblakov dima so se kazali izmaličeni predmeti in aparati. Sledil sem Ameti, ki je pravkar vstopil v nekakšno razmetano in razdejavno skladišče.

68. Tudi tu nas je obdala sama gluha tišina. Naslednja vrata so bila čvrsto zaprta, eden od astrogatorjev je moral poklicati mehanoavtomate, da so z ostrimi zamahi razbili vrata. Zdaj je vstopil prvi Grotrijan in zamrl na pragu, zastavljajoč nam pot. Pogledal sem neter čez njegovo ramo. Snopi naših svetilk so razsvetljevali veliko sebo s kovinskimi odri in ležišči.

69. Tik ob Grotrijanovih nogah, obutih v srebrno kovino, je ležalo nekaj skrcenega. Zdrnil sem se. Bil je človek. Ležal je vzznak, s podvitimi nogami, obraz mu je pokrival usnjen šlem. Bil je mrtev že več stoletij. Na nasprotni strani smo zagledali žensko z rdečimi usti in zategnjenim smehljajem. Kazala je silno bele zobe; v mrtvi, voščeni roki je držala veliko rožo.

70. V grlu me je stisnilo. — Kaj pomeni to? — sem vprašal. Nihče mi ni odgovoril. Grotrijan je stopil čez mrliča in se nameril prek sebe. Šli smo za njim. Žile na sencih so nam utripale, ko smo srečavali mrtvece, razmetane po sobah in gledali njihove obraze, neznane in negibne. Grotrijan jih je pogledal od blizu. — Kdo so ti ljudje? — Zravnal se je: — To so Atlantidi, —

Občinski ljudski odbor

z vsemi svojimi množičnimi organizacijami

Ljubljana • Moste • Polje

GRADBENO INDUSTRIJSKO PODJETJE

GRADIS

LJUBLJANA

KMETIJSKA
ZADRUGA
Z O. J.
G O R N J A
R A D G O N A

GEOLOŠKI ZAVOD

LJUBLJANA — PARMOVA 33

SLOVENIJA ŽIVINOPROMET

Podjetje za izvoz živine
in živalskih proizvodov

Ljubljana — Dalmatinova 1

GRADBENO PODJETJE

TEHNIKA

Ljubljana — Vošnjakova 8

*Ob velikem prazniku čestitajo
naši delovni kolektivi*

Gostinska zbornica

za okraj
Koper

Tovarna karoserij

Avtomontaža

Ljubljana, Kamniška 25

Mariborska tiskarna

Maribor

Elektroprojekt

Ljubljana

Mestna vrtnarija

Ljubljana — Cesta na Rožnik 8

TOVARNA ŽELEZNIŠKIH VOZIL

BORIS KIDRIČ

MARIBOR

ELEKTROSIGNAL

Podjetje za izvoz in uvoz, projektiranje, montažo ter proizvodnjo elektro-opreme, naprav jakega in šibkega toka

LJUBLJANA

Proizvodnja

Antenskih skupnostnih naprav, TV pretvornikov, signalnih naprav, svetlobno-klicnih naprav za hotela, bolnice in urade, merilcev nivojev, elektroakustičnih naprav, stikalnih in komandnih plošč, naprav za avtomatizacijo proizvodnih procesov, svetlobnih in komandnih tablojev, U razdelilcev, razdelilnih omar, po naročilu, podometnih razdelilcev za stanovanjsko izgradnjo, instalacijskih zbiralnic — buss bar itd.

Montaža, dobava in uvoz

Električna oprema jakega in šibkega toka za potrebe industrije vseh panog, stanovanjske izgradnje, elektrifikacije, prometa, zdravstva in gostinstva.

Projektiranje

celotne električne opreme jakega in šibkega toka.

Opekarna Ljubečna-Bukovžlak

Ljubečna, pošta Celje, p. p. 13

Izdelujemo vse vrste zidne opeke, posebno radialno opeko za tovarniške dimnike preko 100 metrov in vse vrste stropnih opek ter se s svojimi izdelki priporočamo cenjenim strankam.

»URA«

LJUBLJANA
PREŠERNOV TRG 1

SPECTRUM

Izdelovanje ogledal in brušenega stekla
LJUBLJANA, Celovška 81

Autocommerce

KOPER, Markova cesta

Trgovina na debelo in drobno z motornimi vozili, rezervnimi deli, naftnimi derivati, pnevmatikami in lastno avtomehanično delavnico.

Tovarna
mlečnega
prahu

v Murski Soboti

čestita ter se priporoča za odkup kvalitetnih izdelkov, in sicer:

- mleko v prahu
- jajca v prahu
- čajno maslo

po solidnih cenah

KOLEKTIV OBRTNEGA PODJETJA

AGROTEHNIKA SERVIS
LJUTOMER

TOVARNA
ŠPORTNEGA ORODJA

BEGUNJE NA GORENJSKEM
Slovenija
Jugoslavija

Proizvaja: Metalne smuči, lepljene jesenove smuči: Triglav, Sleme, Jahorina, Bloke ■ Telovadno orodje in rekvizite za vodni šport ■ Gasilske naprave (lestve, zaščitni pasovi)

Športniki: vedno novi materiali
nova izvedba
moderna oblika

Za veliki praznik in ob 20-letnici vstaje
slovenskega ljudstva čestitamo vsem našim
zavarovalcem

Okrajni zavod
za socialno zavarovanje
Murska Sobota

Ob velikem prazniku

čestitajo naši delovni kolektivi

SPLOŠNO
TRGOVSKO
PODJETJE

RADEČE

TOVARNA ŽIČNIH
IZDELKOV

ŽIČNA CELJE

IZDELUJE: fina žična tkanina; železna, srebrna, medeninasta, filter, specialna Croisse tkanina za tesnila, specialna Rabitz tkanina za visoko kalorične peči, vse vrste žičnega pletiva, od najmanjših do največjih zank, transportne trakove, visokokvalitetna separacijska sita za rudnike, za obloge tunelov in mostov iz specialnega karo pletiva, šlarija vložke za avtomobilsko industrijo in široko potrošnjo, pohištvene in ostale vzmeti, lesene posteljne vložke, opremo za samopostrežne trgovine, kovinsko pohištvo, transportne trakove za vse panoge industrije.

Tržbira
Trgovsko podjetje
Ljubljana

Wolfova 1

Kupujte v naših poslovalnicah:

Pletenine, trikotažo, rokavice pri »ROKAVIČAR«, Titova 10.

Vsa oblačila za otroke, igrače pri »PIONIR«, Titova 17

Nogavice vseh vrst pri »NOGAVIČAR«, Nazorjeva 3.

Modno blago za ženske in moške pri »JELKA«, Mi-klošičeva 34.

Podjetje za impregniranje lesa

Impregnacija
Hoče

nudi kvalitetne prage za železnico in industrijo
v vseh dimenzijah, ter »L« elektro in »TT« dro-
gove

Za cenjena naročila se priporoča kolektivi!

Kolektiv tekstilne tovarne

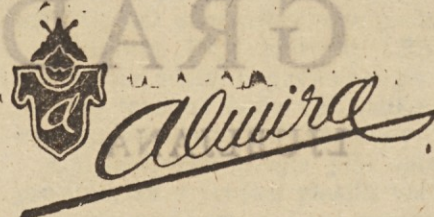
SUKNO

Zapuže p. Begunje
na Gorenjskem z obratom
JURJEVICA na Dolenjskem

čestita vsem svojim poslovnim prijateljem ob 20-letnici vstaje
slovenskega naroda.

Vsem potrošnikom priporočamo svojo bogato izbiro v ženskih
in moških mikanih ter česanih tkaninah.

Za opremo vaših stanovanj, avtomobilov, za šport in oddih
pa zahtevajte vedno in povsod naše priznane kvalitetne vol-
nene odeje.

ALPSKA MODNA
INDUSTRIJA

RADOVLJICA

nudi potrošnikom in odjemalcem razen svojih stan-
dardnih volnenih pletenin, nogavic in uslužnostnega
barvanja volnene preje tudi bombažno trikotažo, ki je
zadnji krik mode.

Elegantne ženske obleke, puloverji in moške srajce,
to so novi praktični in hvaležni izdelki v naravni in
modni barvi, obstojni proti pranju in svetlobi, za kar
jamčijo indantren barvila.

Zadovoljili bodo vsakega potrošnika.

INDUSTRIJSKI BIRO

LJUBLJANA

PARMOVA 33

TELEFONI: 30-102, 31-205, 30-610

PROJEKTIRANJE, IZGRADNJA
TER UVOZ OPREME
ZA INDUSTRIJO

PREVZAMEMO
CELOTNE INŽENIRINGE
ZA INDUSTRIJO

»TAPO«

Izdelovanje
oblazinjenega
pohištva
Ljubljana
Celovška cesta 97

Zadružno podjetje

»AGROOBNOVA«

Ljubljana
Črtomirova 4

»TERMIKA«

Industrijsko in montažno podjetje za toplo-
vodne, hladilne in akustične izolacije

LJUBLJANA
Poljanska 77 Telefon 31-770

Proizvaja: Mineralno vodo »TERMIT« —
izolacijsko vrv — izolacijski filc — izola-
cijske plošče — izolirane posode raznih tipov
za prevoz in prenos hlajene robe

Montira: Vse izolacije (toplotne, hladilne,
akustične) na ladjah, zgradbah, v industriji
in prometnih sredstvih

Zveza sindikatov Jugoslavije

OBČINSKI SINDIKALNI SVET

MARIBOR CENTER

Maribor

BLAGOVNICA

»TROMOSTOVJE«

LJUBLJANA
Wolfova 1

LESNA
INDUSTRIJA

Podjetje

»OBRTNIK«

KROJAŠTVO,
UNIFORME
IN ČEVJARSTVO

Ljubljana, Masarykova 34

Javor

PIVKA

Ob velikem prazniku čestitajo
naši delovni kolektivi

Trgovsko
podjetje

»Grmada«

Ljubljana
Celovška c. 43

Ročno izdelovanje modnih
čevljev

»ZVEZDA«

Ljubljana, Vodnikova 42

Podjetje za izdelovanje umetnega
kamna in betonskih izdelkov

»CEMENTAR«

Ljubljana, Vodovodna 3

Obrtno
podjetje

»Pohištvo«

Ljubljana
Predjamska 32

Obrtno gospodarsko
podjetje

»Cvetličarne«

s svojimi poslovalnicami

LJUBLJANA
Wolfova 10

MONTAŽNO PODJETJE

»TOPLOVOD«

Ljubljana, Črtomirva 6

COSMOS INOZEMSKA ZASTOPSTVA

LJUBLJANA, Celovška 34 Telefon 23-381

Konsignacijska skladišča
Servis

TOVARNA PLETENIN
IN KONFEKCIJE

»PIK«

MARIBOR, Meljska c. 56

vsem svojim odjemalcem:

NUDI: moško perilo,
moško, žensko in otroško
trikotajo, moške, ženske in
otroške pletenine v najno-
vejših vzorcih.

KOLEKTIVOM NUDIMO:
široko izbiro vseh vrst de-
lovnih in zaščitnih oblek.
V nakup priporočamo vse
naše izdelke, ki so znani
po kakovostni izdelavi, kva-
litetnem materialu in kon-
kurenčnih cenah.

Kolektiv

STEKLARNE

»BORIS KIDRIČ«

Rogaška Slatina

TOVARNA OLJA

Slov. Bistrica

PROIZVAJAMO: Kvalitetno bučno olje »SPECIAL«, ter zelo po-
znano rafinirano jedilno olje »FAVORIT«, oboje v litrskih stekle-
nicah in sodih. Poleg teh proizvajamo ostala rafinirana jedilna
olja, tehnična olja, razne vrste oljnih pogac, ki jih zlasti cenijo
živilorejci, ter ostale oljne izdelke.

Naša jedilna olja so okusna in zdrava, imajo prijeten vonj in
mного vitaminov. Jedilna olja so važna maščoba v prehrani delov-
nega človeka. Gospodinjam priporočamo, da v svoji trgovini zahte-
vajo naša priznana jedilna olja v originalnih litrskih steklenicah.

Za kvaliteto naših izdelkov jamči izkušnost delovnega kolektiva,
ter tudi novi obrati z modernimi napravami tovarne.

ŽELEZARNA JESENICE

JESENICE NA GORENJSKEM

Podjetje za projektiranje v Ljubljani

Slovenija projekt

Ljubljana, Cankarjeva 1/V

Trgovsko podjetje

Koloniale

Šentvid 20,
Ljubljana

Kolektiv

Tovarne
dežnikov
in pletenin
Lendava

Splošno

mizarstvo

Dravlje

Ljubljana
Vodnikova 287

Hladilnica
Koper
Dekani

Obrtna zadruga
parketarjev
Ljubljana
ulica Moše Pijade 35

Fina keramika

Dekor

Ljubljana
Pod hribom 76

Kovinsko podjetje

Unitas

Ljubljana
Celovška 224

*Ob velikem prazniku čestitajo
naši delovni kolektivi*

Kolektiv

Vinogradniškega
gospodarstva
Jeruzalem — Ormož

Kolektiv

Ormoške
opekarne
Ormož

Trgovsko podjetje
na drobno in debelo

Železnina

Škofja Loka

Obrtna zadruga

Parketar

Ljubljana
Jurčičev trg 3

Kolesar

Ljubljana
Titova 23

ELEKTRA

Ljubljana
Černetova 26

Obrtno podjetje

GALVANA

Vižmarje 70
Ljubljana

Obrtna delavnica

Sodavica

Koper

Elektrotehnično podjetje

ELRA

Škofja Loka

Kolektiv kmetijskega gospodarstva

RAKICAN

Rakičan — Murska Sobota

MESNINA

ŠKOFJA LOKA

Obrtno podjetje

KAROSERIST

Maribor

Trgovsko podjetje

MODA

Ljubljana, Wolfova 1

Trgovsko podjetje

SOČA — KOPER

Koper

Geodetski
zavod

v Ljubljani — Šaranovičeva 12

ŽIČNICA

Ljubljana, Tržaška 49

Trgovsko podjetje

Tkanina

Ljubljana — Trubarjeva 1

Gozdno gospodarstvo

Maribor

Groslistično trgovsko in uvozno podjetje

Centromerkur

Ljubljana — Trubarjeva 1

To je
proizvod
tovarne
čokolade

»GORENJKA« • Lesce pri Bledu

Kolektiv
Gornjeradgonskega
opekarniškega podjetja
Gornja Radgona

Šport oprema
Ljubljana, Vižmarje 1

Slikopleskarstvo
Škofja Loka

Trgovsko podjetje
Delikatesa
Piran

Črevarna
Ljubljana — Poljanska c. 95

Kolektiv
Kmetijske zadruga
Ormož

Obrtno kovinsko
podjetje
Škofja Loka

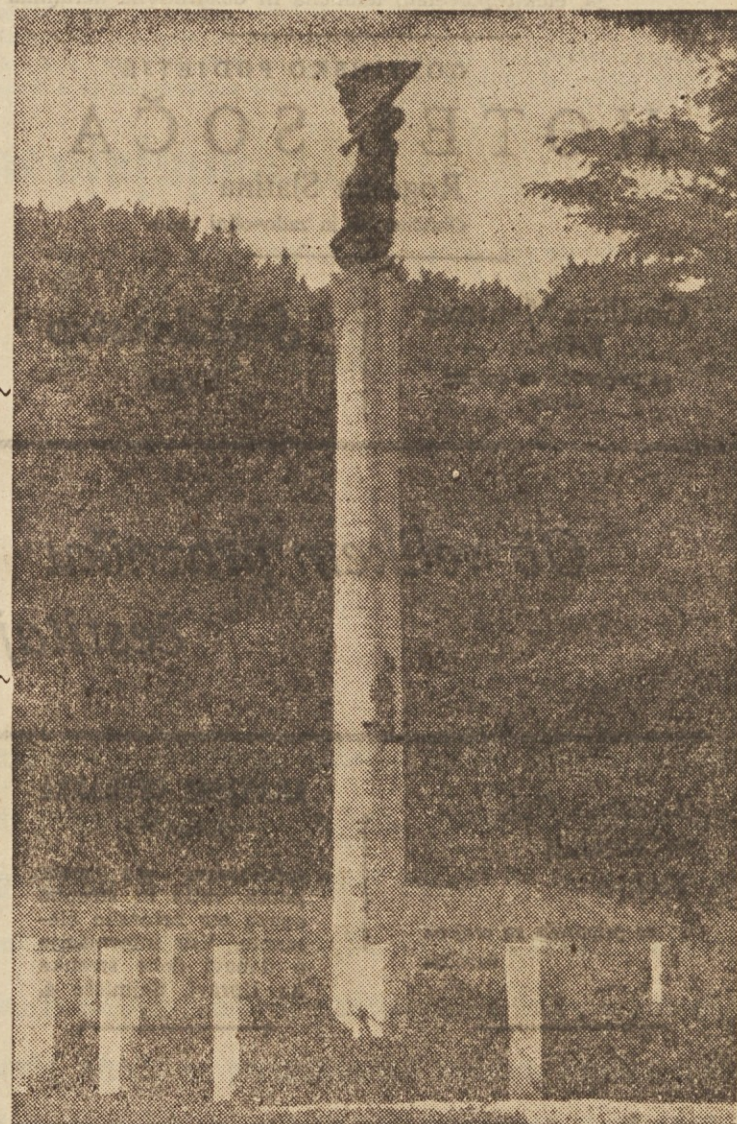
Modno čevljarstvo
ROŽNIK
Rožna dolina cesta V/2
Ljubljana

Ob velikem prazniku čestitajo
naši delovni kolektivi

INDUSTRIJA METALNIH POLIZDELKOV

IMPOL

Slovenska Bistrica

TRGOVSKO PODJETJE NA DEBELO

GALIS

LJUBLJANA, VODNIKOVA 17

OBČINSKI LJUDSKI ODBOR
IN OBČINSKI KOMITE ZKJ
OBČINSKI KOMITE LMS
OBČINSKI ODBOR SZDL
OBČINSKI SINDIKALNI SVET
OBČINSKI ODBOR ZB
OBČINSKI ODBOR ZVVI
OBČINSKI ODBOR ZROP

Ž A L E C

SINDIKALNA PODRUŽNICA

ŽELEZARNA RAVNE

Ravne na Koroškem

Elektrarna Vuhred

Vuhred
Radlje ob Dravi

Splošni projektivni
biro

Ljubljana — Kidričeva 1/III

Zdravilišče
Slatina Radenci

Slatina Radenci

TEKSTILNA INDUSTRIJA • TISKANINA — INTEX

KRANJ

Telefonska centrala 28-81

TEKSTILINDUS

Nudimo Tam svoje priznane izdelke: bombažne in stanične tkanine v vseh modnih barvah in odtenkih. Naše tkanine so znane na domačem in inozemskem tržišču kot kvalitetne po izdelavi in trajnosti. Naročila izvršujemo točno in solidno.

KLJUČAVNIČARSTVO
KRANJ KOROŠKA CESTA 17

Priporočamo usluge, remont tekstilnih strojev, ključavničarske izdelke, valovite rolete za izložbena okna in garaže, mlekarske tehnične, štedilniške in strgarske usluge

SVIT KAMNIK

Polirna in brusna sredstva, varilni praški, lepila, izolacijski elektromaterial, impregnacija tekstila in papirja, elektroporcelan, tehnična in dekorativna keramika

GOSTINSKO PODJETJE

HOTEL SOČA

Rogaška Slatina

Obiščite nas in zadovoljni boste

Gostilna Mantova

Vrhnika

se priporoča za cenjeni obisk

Steklarstvo

Kranj

TRGOVSKO PODJETJE
KURIVO — KRANJ

se priporoča za cenjena naročila in nabavo kuriva ter gradbenega materiala

TOVARNA MESNIH IZDELKOV
MARIBOR, KOŠAKI

nudi prvovrstne mesne izdelke v vseh vrstah in odlični kvaliteti.

Cenjene odjemalce in poslovne prijatelje obveščamo, da smo dosednji naslov podjetja Tovarna »OVEN«
Kranj spremenili v

»Exoterm« kemična tovarna Kranj

Svet Svobod in
prosvetnih društev

Kranj

Tapetništvo

Kranj

čestita za 22. julij
in občinski praznik 1. avgust

Kolektiv
hotela Jelovica

Bled

Trgovsko podjetje

Izbira

Rogaška Slatina

Etol

Tovarna esenc
in eteričnih olj

Celje

KMETIJSKO PROIZVAJALNA
POSLOVNA ZVEZA

ŽALEC

OBRAT AGROSERVIS

ŠEMPETER • Tel. 21

brz.: Šempeter ob Savinji

IZVRŠUJE: popravila vseh vrst motornih vozil, traktorjev itd. po ugodnih cenah. Popravlja vse vrste vbrizgalnih tlačilk za Diesel motorje, obnavlja izrabljene šobe na specialnem stroju »Merlin«. Struži in brusi vse vrste motornih valjev.

IZDELUJE: polnoavtomatska dvigala za hmeljske sušilnice nosilnosti Q = od 150 — 500 kg.

IZDELUJE vrste orodij in štanec ter čelne zobnike do 300 mm.

Opravlja servisno službo na terenu.

IZDELUJE serijske po lastnem patentu umetne butanske kokijske, drobljice grud — Grudnike NJ-1 ter toplozračne ogrevalne Q = 380.000 Kca = 1/h za hmeljske sušilnice in v druge namene.

Za cenjena naročila se priporoča kolektiv.

Komunalni servis

Kranj

čestita k prazniku vstaje in za občinski praznik 1. avgust

TRGOVSKO PODJETJE

Agraria — Kranj

čestita za obletnico vstaje in občinski praznik prvega avgusta vsem delovnim ljudem Slovenije

Ob velikem prazniku

čestitajo naši delovni kolektivi

Tovarna čipk
in vezenin
Bled

se priporoča za cenjena naročila

KRANJSKE OPEKARNE
KRANJ

Izdelujemo vse vrste polne, votle in stropne opeke ter betonske elemente. Vse informacije o dobavi dobe stranke na Upravi, Sejmišče 4.

Trgovsko podjetje
Moda, Kranj

čestita tudi za občinski praznik 1. avgust in se priporoča svojim odjemalcem.

Trgovsko podjetje
Elita, Kranj

čestita vsem odjemalcem tudi za občinski praznik 1. avgust.

Avtopromet
Kranj

Kranj — Savska c. 28

Vsem lastnikom osebnih avtomobilov znamke »Fiat Zastava« sporočamo, da vršimo vse servisne preglede teh vozil. Za cenjena naročila se priporoča kolektiv podjetja

Vsem potrošnikom
električne energije čestita kolektiv

Elektrarne Fala

Fala

LESNO INDUSTRIJSKO PODJETJE

LIP — BLED

Izdelki:

žagani les

resonančni — avionski les

vezane plošče za gradbeništvo

vezani les

ladijski pod

opaži vseh vrst

stropne in stenske obloge

lemelirana gladka vrsta

smreke — jelke

panel plošče

sredice

lesna volna

lesne vrvi

lesna moka

lesna embalaža vseh vrst

strešne konstrukcije

Elektro — Kranj

Kranj

Za praznik vstaje slovenskega ljudstva čestita svojim pacientom, obiskovalcem in vsem delovnim ljudem kolektiv

Zdravilišča

Dobrna pri Celju

Obrtno komunalna zbornica

za okraj
Celje

NAŠI KOLEKTIVI OB DVAJSETLETNICI VSTAJE

Letos praznujemo 20-letnico začetka velike revolucije naših narodov, ki ni pomembna samo za nas, ampak za ves svet. V okupirani Jugoslaviji se je razplamtel ogenj, ki je zametil val upora zoper fašizem po vsem svetu. Ko se ob velikem praznovanju spominjamo herojskih zmag in nadčloveških žrtev v narodno-osvobodilni borbi, hkrati pa pregledujemo izredne uspehe socialistične izgradnje po vojni, se je Delavska enotnost odločila izdati poseben zbornik — zbirko reportaž — o življenju in delu posameznih gospodarskih organizacij, krajev in ustanov. V tem zborniku bomo prikazali nastanek posameznih podjetij, politično dogajanje v kolektivu, desetletno obdobje delavskega samoupravljanja, raven razvoja danes in pričakovanja, ki jih nameravajo uresničiti v prihodnje. Pisali bomo o vsem, kar je za posamezen kolektiv značilno, za naše delovne ljudi pa zanimivo.

Spočetka smo hoteli vse prispevke objaviti v slavnostni številki za dan vstaje našega naroda. Ker pa je prispevkov toliko in ker želimo, da bi se v zbornik vključila tudi tista podjetja, ki se še niso, smo se odločili, da bomo tokrat izdali le šest časopisnih strani zbornika, v vsaki prihodnji številki pa bomo izdali po štiri strani. Razen tega menimo, da je koristneje, če postopoma objavljamo obsežen material našega zbornika. Vsak naš bralec bo lahko pozorneje prebral prispevke.

Sestavke, ki jih zdaj objavljamo in ki jih bomo še v prihodnje objavljali v časopisu, bomo kasneje ponatisnili in vezali v posebno knjigo z okusno vezavo.

PIRAN SE SPREMINJA IN RASTE

Delavstvo se je v Piranu prvič organiziralo že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Tedaj je bilo namreč ustanovljeno »Piransko društvo socialne pomoči«. Že ime, zlasti pa še pravila tega društva povedo, da je šlo bolj za samopomoč delavstva kot pa za pravo borbo proti buržoaziji. Pravo delavsko organizacijo — socialistično — je dobil Piran pod vplivom Trsta. Leta 1901 je bil v Piranu prvi štrajk italijanskih, čeških in slovenskih steklarjev tovarne »Furian — Salvetti«. Uspeh te stavke je spodbudil delavce, da so že leto kasneje organizirali v Piranu socialistično stranko. Proti piransko steklarne leta 1908 je občutno ohromil delavsko gibanje. Kljub temu pa je socialistična stranka še dalje rasla. Ustanovili so klub za študij socialnih ved in klub socialistične mladine. Vse obdobje od prve svetovne vojne je potekalo v nenehni borbi z buržoazijo, avstrijskimi žandarji in italijanskimi iredentisti. Po prvi svetovni vojni so socialisti v Piranu ugotovili, da so njihove vrste zelo redke. Kljub temu pa so začeli z organiziranim delom. Zlasti dobro je bila organizirana proslava prvega maja 1920.

Občuten razcep v delavskih vrstah pa je povzročila ustanovitev Komunistične partije Italije. Po kongresu Komunistične partije Italije v Livornu leta 1921 so tudi v Piranu organizirali konferenco vseh socialistov in naprednjakov, na kateri so zahtevali opredelitev za komunistično ali socialistično stranko. To opredeljevanje je povzročilo, da so nastale kar tri skupine: desni socialisti, levi socialisti in komunisti.

Ko so fašistične kali začele poganjati tudi v piranski občini, je postal boj delavstva še trši. Vse do leta 1926, ko je morala Komu-

nistična partija preiti v ilegalo, so bili stalni pretepi, demonstracije in akcije zoper fašiste.

Po prehodu v ilegalo je partijska organizacija že težko delovala. Njeni člani so bili stalno v zaporih ali pod policijskim nadzorom, mnogo pa jih je bilo tudi deportiranih. Prav zaradi težkega položaja Komunistične partije tudi v obdobju Narodnoosvobodilne borbe ni prišlo do večjega organiziranega odpora. V zadnjih dveh letih vojne je bil sicer v Piranu nekakšen odbor za nacionalno osvoboditev, ki pa ni dosegel pomembnejših uspehov.

Stagnirano gospodarstvo

Slovensko Primorje, določeneje, tako imenovana cona B, je imelo po vojni prav poseben položaj in razvoj. Tako v političnem in družbenem kakor tudi v gospodarskem pogledu. Socialističen razvoj Jugoslavije je to območje drugače vpijalo. Posebnosti so določali čisto mednarodni in politični odnosi. Zaradi neurejenih razmer naša družba na tem območju do leta 1954 ni vlagala večjih sredstev v razširitev proizvodnje in uslužnostnih objektov oziroma gospodarstva sploh.

Osnovno obeležje predvojnega gospodarstva v občini Piran je izredno stagniranje proizvodjalnih sil. Slabo razvita industrija in zaostalo kmetijstvo sta bili značilnosti gospodarstva občine. Ker je bilo to območje sestavni del italijanskega državnega ozemlja, je njegovo gospodarstvo služilo samo kot dopolnilo italijanskim kapitalističnim družbam, ki so v tej občini vlagale svoj kapital le v tiste panoge ki so dajale v najkrajšem času največje dobičke. Zato ni nič čudnega, če se je to območje le enostransko razvijalo in so se v večji meri izkoriščali predvsem samo pogoji za turizem

in eksploatacijo premoga. Takšen enostranski gospodarski razvoj se je odražal tudi v strukturi prebivalstva, saj je bilo leta 1936 izmed 12.310 prebivalcev kar 59,7 % vzdrževanih oseb. V industriji je bilo zaposlenih le 5,8 % vsega prebivalstva. Nekoliko je bil večji delež aktivnega prebivalstva v gostinstvu in turizmu. Posledice slabe strukture prebivalstva je bila nizka proizvodnja in majhen delež industrije v ustvarjanju narodnega dohodka. Tak razvoj, kot ga je napravilo gospodarstvo v občini med obema vojnoma, ni mogel vplivati na povečanje realnih dohodkov prebivalstva oziroma na življenjsko raven.

Težave so vzpodbujale

V letu, ko je bilo območje dokončno priključeno Jugoslaviji — 1954. leta — so nastale velike spremembe ne samo v političnem, temveč tudi v gospodarskem pogledu. Prav tako kot v ostali Jugoslaviji, so tudi v tem območju

že leta 1954 začeli uvajati komunalni sistem.

Toda tu je bil položaj takrat zelo težak. Iz občine je odšlo 70 % prebivalstva. Med temi so bili zlasti kvalificirani delavci, zelo malo pa je bilo kmetov. V trgovini, obrti in gostinstvu v tem času ni bilo ne kvalificiranih delavcev ne vodilnega kadra. Praviijo, da tedaj ni bilo niti enega čevljarja v Piranu.

Težave pa niso bile samo v preseljevanju. Danes se nam zdi skoraj neverjetno, kako zaostala je bila takrat komunalna ureditev Pirana. Tedaj je imelo v piranski občini le 37 % hiš stranišča in vodo (upoštevane so tudi kapnice), samo pet hiš pa je imelo kopalnice. O kanalizaciji tedaj sploh ne moremo govoriti. Tudi električna napeljava je bila že do kraja izrabljena. Po letu 1956 so morali v Piranu postaviti tri nove transformatorske postaje in obnoviti skoraj vse električno omrežje.

Leta 1955 je Piran imel le 2000 prebivalcev, danes pa jih ima 6000.

Zelo velike težave so bile tudi

v posameznih gospodarskih organizacijah. Morali so povrniti dolgovce, ki so nastali s takšnim ali drugačnim gospodarjenjem v preteklih letih. Tako je bilo treba nadoknaditi izgube trgovskega podjetja »Prerad«, podjetja »Piranska plinarna«, podjetja »Ribič« itd.

Podjetja so razen težkega gospodarskega položaja občutila tudi stalen pritisk priseljencev, ki so si želeli vsaj malo bolj udobno življenje. Prav zato so morala dati podjetja več sto milijonov za adaptacijo starih piranskih stanovanj, v zadnjem času pa tudi za gradnjo novih. Med vsemi so največ prispevala podjetja »Splošna plovba Piran«, Piranske soline in Rudnik Sečovelje.

Toda te težave so spodbujale ljudi, ki so bili voljni še tako garati, samo da se dōseže napredek.

Nagli razvoj

Z novim kadrom in z ljudmi, ki so ostali na tem območju, se je gospodarstvo piranske občine kmalu dvignilo. Če danes gledamo rezultate, lahko rečemo, da so bili uspehi izredni.

Za ilustracijo nekaj podrobno. Od leta 1956 se je v piranski občini število radijskih naročnikov povečalo za 80 %, število te-

levizijskih aparatov za 316 %, zmogljivost kino dvoran se je povečala za 149 %, zmogljivost disperzerjev za 50 %, število zdravnikov za 100 % itd.

Leta 1956 je bil družbeni produkt piranske občine le 6 milijard dinarjev, lani pa je bil več kakor 11 milijard dinarjev. Seveda napredek je bil dosežen v vrednosti osnovnih sredstev. Pred štirimi leti so osnovna sredstva piranskih občin znašala 9 milijard, zdaj pa znašajo že mnogo več.

Podjetje Splošna plovba odraža prav gotovo najznačilneje nage gospodarški razvoj piranske občine. V tem podjetju so imeli pred štirimi leti le eno ladjo, zdaj pa imajo že ladjeve s skupno tonažo okoli 140.000 brt. Perspektivni plan podjetja pa obeta, da bodo kmalu imeli že več kakor 200.000 brt.

Posebno je rasla tudi ladjedel-nica, ki je ob priključitvi k Jugoslaviji izdelovala le manjše lesene barke. Zdaj izdelujejo že večje, kovinske ladje za izvoz. Razen tega pa popravljajo tudi velike čezoceanske ladje.

Kljub številnim objektivnim in subjektivnim težavam, se zlasti v zadnjem času lepo razvija tudi podjetje »Jadranka«. Prihodnost jim obeta še lepši razvoj.

Z razvojem gospodarstva pa se je v občini seveda povečala tudi produktivnost in z njo narodni dohodek na prebivalca. Leta 1955 je bil narodni dohodek na prebivalca le 227.000 dinarjev, lani pa je bil okoli 320.000 dinarjev (to je za 5 % več, kakor so pričakovali ob petletnem perspektivnem planu). Prav tako je naraščal tudi družbeni bruto proizvod na prebivalca. Leta 1956 je znašal 593.000 dinarjev, lani pa je bil že okoli 800.000 dinarjev. Družbeni bruto proizvod na zaposlenega pa je bil leta 1956 le nekaj več kot milijon dinarjev, lani pa že 2.770.000 dinarjev.

Zanimivi so tudi podatki o delovni sili. Leta 1954 je bilo v gospodarstvu zaposlenih le 1340 ljudi, dve leti kasneje 2644 lani pa že približno 3500. Plačni sklad je znašal pred štirimi leti 516 milijonov dinarjev letos pa 1 milijardo, 52 milijonov dinarjev.

MARIBORSKI OKRAJ

NEKDAJ IN DANES

Na temelju industrijske tradicije iz časa pred II. svetovno vojno in na temelju nove gospodarske politike v socialistični Jugoslaviji je doživel mariborski okraj v 15 letih po osvoboditvi hiter gospodarski, zlasti pa industrijski razvoj. V prvih letih po vojni se je ustanovilo več podjetij težke industrije, ki so obratovala deloma s starimi zmogljivostmi, deloma pa so se povečale po vojni. Omeniti je treba predvsem Tovarno avtomobilov v Mariboru, Tovarno gline in aluminija »Boris Kidrič« v Kidričevem, Železarno na Ravnah, podjetje »Metalna« v Mariboru itd. Zaradi ugodnih prirodnih pogojev se je zgradila v povojnih letih tudi vrsta elektrarn na Dravi med Mariborom in Dravogradom.

Zelo močan razmah gospodarstva pa tudi negospodarskih dejavnosti je bilo opaziti po letu 1956 t. j. v obdobju zadnjega perspektivnega načrta. Liberalizacija v gospodarskem sistemu in investicije iz prejšnjih let so omogočile znaten porast narodnega dohodka in znaten porast storilnosti dela. Istočasno se je pričel vsklajati gospodarski razvoj v posameznih panogah, saj je bil v prvih desetih letih po osvoboditvi precej enostranski, kajti težišče je bila industrija. Strukturo gospodarstva in spremembe v tej strukturi ponazarja naslednja preglednica:

STRUKTURA GOSPODARSTVA GLEDE NA NARODNI DOHODEK

Delež narodnega dohodka po panogah v %

Panoga	1954	1960
Industrija	69,3	67,9
Kmetijstvo	17,9	13,0
Gozdarstvo	0,8	1,8
Gradbeništvo	2,9	3,7

Promet	0,9	1,3
Trgovina	2,8	4,9
Gostinstvo	0,7	1,1
Obrt	3,8	4,9
Komunala	0,9	1,4
Skupaj gospodarstvo	100	100

Narodni dohodek se je povečal od leta 1954 do leta 1960 za več kot 90%. Napredovale so vse gospodarske panoge, vendar z različno naglico. Iz prejšnje preglednice je lepo razviden dominanten položaj industrije v okraju, razvidno pa je tudi, da se je položaj industrije v strukturi gospodarstva med letom 1954 in 1960 relativno nekoliko poslabšal v korist drugih manj razvitih panog. Druga najvažnejša panoga v okraju je kmetijstvo, ki pa ni doživela v povojnem obdobju večjega razmaha zaradi tega, ker je bil pretežno del kmetijskih površin v zasebni lasti. Krepitev socialističnega sektorja kmetijstva se je posvetila večji pozornosti po letu 1956. Vloženi je bilo več investicij in s tem se je povečala proizvodnja na družbenih kmetijskih gospodarstvih v 4 letih za okrog 80%.

V povojnem razdobju gospodarstva je bila tudi značilna krepitev socialističnega sektorja gospodarstva, ki je na primer razviden iz naslednjih podatkov: V letu 1954 je odpadlo na socialistični sektor gospodarstva 87% družbenega bruto proizvoda, leta 1960 pa že 91%. V zasebnem sektorju je danes v glavnem še kmetijska in del obrtniške proizvodnje, vendar je bil odhod prebivalstva iz kmetijstva v nekmetijske panoge t. j. iz zasebnega v socialistični sektor v vseh povojnih letih izredno močan in se še nadaljuje. Napredek industrije in razvoj drugih nekmetijskih panog je povzročil močne spremembe v socialni

strukturi prebivalstva: v letu 1953 je bilo 41% kmečkega prebivalstva, v letu 1961 pa samo 34,5%.

S krepitvijo delavskega samoupravljanja in na temelju novih načinov nagrajevanja se je v zadnjih letih delovna storilnost zelo povečala. Povečani porast delovne storilnosti v okraju je letno znašal v zadnjih 4 letih 7% t. j. toliko kot je bilo predvideno v zadnjem perspektivnem načrtu. Hkrati z naraščanjem storilnosti so se večali tudi osebni dohodki zaposlenih in se je potrošnja na enega prebivalca v zadnjih štirih letih povečala za 48%.

Splošen gospodarski napredek v okraju prikazuje podatek o narodnem dohodku na 1 prebivalca, ki je znašal leta 1954 144.000 dinarjev, leta 1960 pa 269.000 dinarjev ali 68% več.

Specifičnosti v razvoju posameznih panog

Industrija je najmočnejša gospodarska panoga v okraju tako po narodnem dohodku kot po številu zaposlenih. V industriji je zaposlenih 56% od vseh ljudi, ki delajo v socialističnem sektorju gospodarstva. Obseg industrijske proizvodnje je porasel od leta 1954 (za prejšnja leta ni podatkov) do leta 1960 za 80%. Kljub tako uspešnemu razvoju se seveda borijo industrijska podjetja v mariborskem okraju z vrsto težav, saj imajo mimo razmeroma modernih in velikih podjetij z precej srednjih in malih podjetij z

zaostalo opremo, v neprimernih prostorih itd. Razmere so se v nekaterih podjetjih izboljšale šele v zadnjih dveh letih z manjšimi rekonstrukcijami. Najmočnejši industrijski panogi v okraju sta kovinska in tekstilna, ki imata že staro tradicijo. Z investicijami v povojnih letih pa sta se zelo razvili barvasta in črna metalurgija. Po številu zaposlenih je največje podjetje v okraju »Mariborska tekstilna tovarna«, kjer je zaposlenih okrog 3700 ljudi. Glede na narodni dohodek pa je največje podjetje Tovarna avtomobilov, ki je v letu 1960 dosegla 7,6 milijarde dinarjev narodnega dohodka. Razmeroma slabo so razvite industrijske stroke, ki imajo domačo surovinsko bazo, t. j. lesna in živilska industrija ter industrija gradbenega materiala.

Kmetijstvo ima v okraju zelo ugodne pogoje za razvoj, zlasti če jih primerjamo v okviru LRS. Na rodovitno kmetijsko površino odpade nad 153.000 ha zemlje ali skoraj 48% skupne površine okraja. Upoštevati pa je treba, da odpade v okraju le 0,17 ha orne zemlje na 1 prebivalca (v FLRJ 0,40 ha), kar narekuje, da mora biti kmetij-

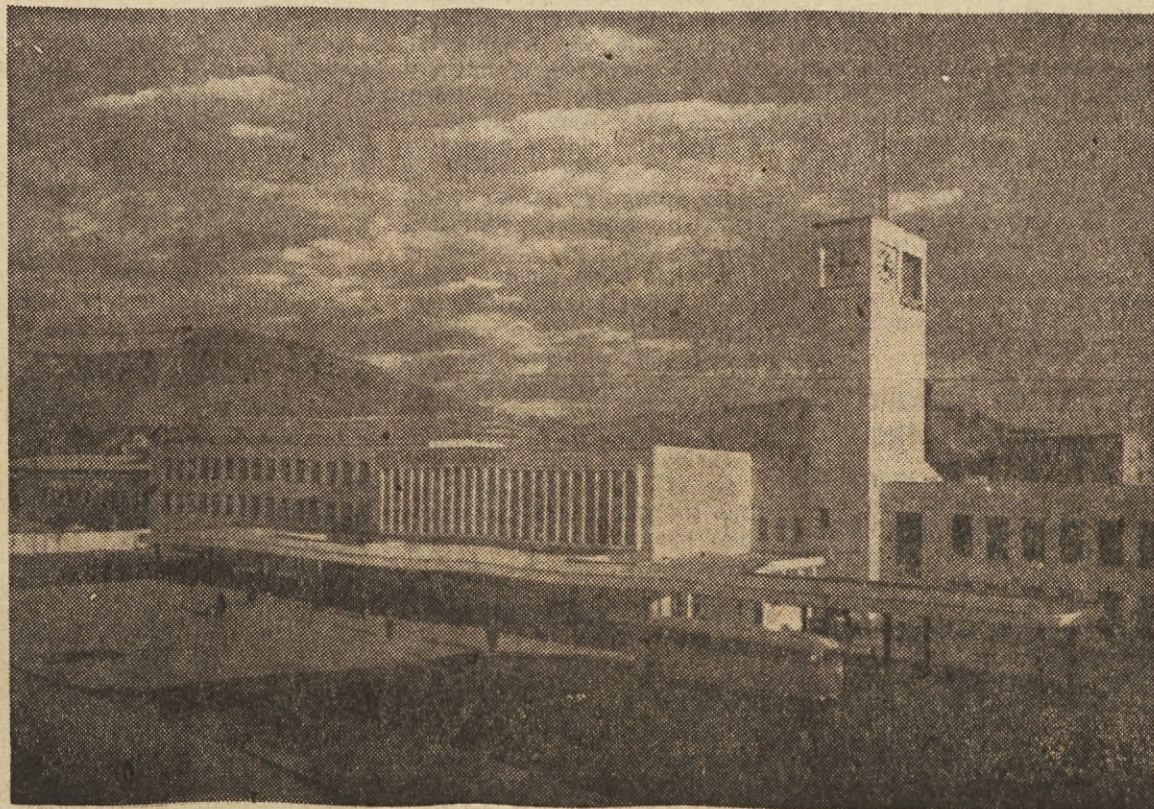
ska proizvodnja zelo intenzivna. Odlični so tudi pogoji za razvoj živinoreje, za gojenje kakovostne vinske trte in sadja, zlasti jabolk. V zadnjih letih so posvečali največ pozornosti razvoju živinoreje, zlasti v socialističnem sektorju. Tako so povečali na družbenih posestvih stalež goveje živine od 4800 glav v letu 1957 na 9025 glav v letu 1960, stalež prašičev pa od 784 na 1476.

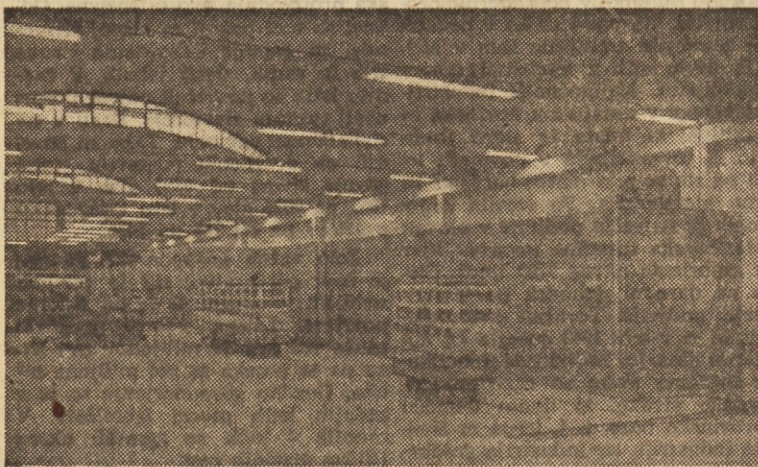
Zelo važna gospodarska panoga je tudi gozdarstvo, saj je gozdnih zemljišč v okraju 48% od celotne površine. Zaloga lesa v gozdovih znaša več kot 29 milijonov m³, letno pa se poseka že pol milijona m³ lesa. Gozdno gospodarjenje se je v zadnjih letih precej izboljšalo. V zadnjih 4 letih so zgradili okrog 160 km gozdnih cest.

V razvoju prometa so zabeležili večji napredek šele po letu 1956. V 4 letih se je povečalo število avtobusov za 46 vozil, število kamionov pri podjetjih javnega cestnega prometa pa za 50 vozil. V Mariboru so zgradili v tem času veliko garažo za 60 vozil. V železniškem prometu ni bilo pomembnejših sprememb, vendar je treba omeniti novo moderno kolodvorsko poslopje v Mariboru.

V povojnih letih se je moderniziralo tudi cestno omrežje in imajo zdaj 250 km asfaltiranih cest. Tudi v razvoju trgovine, gostinstva in obrti so dosegli večji napredek šele v zadnjih letih. Poleg povečanja maloprodajne trgovske mreže je pridobil Maribor tudi nekaj novih skladišč. Gostinsko-turistična dejavnost je mnogo pridobila z novo vzpenjačo na Pohorje in z nekaterimi novimi gostinskimi objekti, predvsem na Pohorju. V kratkem pa bodo začeli graditi velik hotel v Mariboru.

V zadnjih štirih letih so vložili znatno več v negospodarske dejavnosti t. j. v zdravstvo, v šolstvo, v gradnjo stanovanj itd. V obdobju 1954—1956 je bilo na primer v socialističnem sektorju zgrajenih povprečno 26.900 m² stanovanjskih površin letno, v obdobju 1957—1960 pa že 43.500 m². Z investicijami za prosvetno dejavnost so se v štirih letih povečale površine učilnic za 4300 m². V letih 1959 in 1960 je bilo ustanovljenih v Mariboru več višjih šol. Tudi število zdravstvenih zavodov, zlasti pa število zdravstvenih postaj po okraju se je zelo povečalo. Zdravstveni zavodi pa so dobili v zadnjih letih precej moderne opreme. Za koroški predel je pomembna tudi gradnja nove bolnišnice v Slovenj Gradcu.

Na nebu zaščitnih znakov naše industrije že dolgo vrsto let svetijo »tri zlate zvezde na modrem polju«, zaščitni znak ene naših najstarejših in do nedavna edine tovarne, ki proizvaja umetne bruse. Poleg treh zvezd se danes v zaščitni znak vpleta še ime njenega ustanovitelja, kemika Swatya, ki je leta 1879 ustanovil majhno delavnico za izdelovanje specialnih ostrilnih kamnov. Po preselitvi iz kraja ustanovitve — Währinga pri Dunaju — v Maribor v takrat še štajersko deželo avstro-ogrske monarhije, kar se je zgodilo v letu 1886, se je delo na proizvodnji ostrilnih kamnov nadaljevalo. Zob časa je vzel ustanovitelja, kriza v medvojnih letih je spravila na boben njegovo naslednico in podjetje sta kupila dva predstavnika mariborskih petičnejših Nemcev. Medtem se je pričela proizvodnja podjetja širiti, predvsem v pogledu asortimenta. Čeprav v manjši meri, se je vendar že predvojna Jugoslavija po malem začela industrializirati in industrija je potrebovala industrijske bruse — brusne plošče. Seveda je bila to za podjetje skoraj popolnoma drugačna proizvodnja, kot je je bilo doslej vajeno, in ni čudno, da je v začetku šlo marsikaj narobe. Stara Jugoslavija pa v industriji ni poznala milosti, bil se je oster konkurenčni boj, podprt s korupcijo in še drugimi nelojalnimi posegi. Naslednico ustanovitelja Swatya je to gospo-

darsko uničilo, nova lastnika pa sta morala uporabiti vse komercialne in druge sposobnosti, da sta podjetje rešila. Podjetje je ostalo, ostalo je tudi ime in podjetje si je s svojimi prvotnimi izdelki priborilo svetovni sloves, saj je izvažalo v 19 evropskih in prekomorskih držav.

Ker predstavljajo proizvodi tovarne do neke mere vendarle strateške izdelke in ker smo imeli pred vojno nekaj oboroževalne industrije, ki se ni mogla vezati izključno na tuje dobavitelje, je bivšima lastnikoma le uspelo navezati nekoliko važnejših domačih odjemalcev iz vrst vojno-tehničnih zavodov. Kvaliteta izdelkov je bila na zadovoljivi višini, podjetje pa se je smatralo kot domače (beri: jugoslovansko), kar je tudi nekaj veljalo.

V zaostali Jugoslaviji malo napredka

Od leta 1934, ko je podjetje pričelo proizvajati umetne bruse za industrijo in ko je letna proizvodnja bila 43 ton, se je proizvodnja stalno povečevala in dosegla v poslednjem letu pred drugo svetovno morijo že 168 ton. Čeprav je bilo to delo rok naših ljudi, je šel dobiček v žepe sovražnikov slovenskega naroda. Cilj lastnikov podjetja ni bil toliko, zaposliti naše ljudi in ustreči naši industriji, kolikor dobiti iz podjetja čimveč za lastne blagajne. Zato se v tem času tudi

širjenje podjetja in njegova modernizacija nista izvajala načrtno. Krpalo se je, prizidavalo in nabavljalo stare stroje za čimmanjše stroške, in ko sta osvobodilna vojska in nova Jugoslavija pometli s sovražniki naših narodov, nam je ostala dokaj žalostna zapuščina, ki je še pred zoro osvoboditve doživela bombni napad. Kar je bilo dobrega, je pred begom bivši lastnik odpeljal s seboj, našemu narodu pa je ostalo — delo in žuljave roke.

To, kar smo ob osvoboditvi podedovali, ni bilo nič in vendar je bilo mnogo. Podjetje ni predstavljalo ničesar, bilo je zastarelo, brez strojev, z nekaj stiskalnica mi in nekaj deloma že dotrajanimi keramičnimi pečmi. Dosti pa so pomenili ljudje, preprosti delovni ljudje, saj so mnogi od njih že od svoje rane mladosti delali v podjetju in so vedeli, kako je treba delati. Na njih in na nekaterih novih je ležala vsa teža dela obnove podjetja in uvedbe proizvodnje. Treba je bilo pospraviti ruševine, osposobiti stroje in zbrati vse surovine, ki so še ostale iz vojnih dni. Treba je bilo začeti proizvajati za potrebe porajajoče se naše nove industrije. Vendar dve leti po osvoboditvi niso imeli od kod kaj vzeti. Podjetje je potrebovalo surovine, ki jih doma ni bilo dobiti in šele po dveh letih — leta 1947 — jim je uspelo dobiti prvo pošiljko surovin iz uvoza in potem vsako leto nekaj, vendar nikoli dovolj.

Priprave za rekonstrukcijo

Vsa leta po vojni so želeli modernizirati podjetje, razširiti in povečati proizvodnjo, kajti pritisk trga in kupcev je z vsakim letom rasel. Morali so kupce odganjati in v najboljšem primeru so jim lahko dali le del tega, kar so potrebovali.

Medtem je v naši državi prišlo do velikih sprememb. Nekdanje administrativno upravljanje, centralistično upravljanje preko direktij in drugih upravnih organov je v naši državi zamenjalo delavsko upravljanje. Tisti, ki delajo in proizvajajo, naj tudi upravljajo, je bilo geslo, ki se je tudi v Tovarni umetnih brusov uresničilo v avgustu leta 1950. S tem, da so dobili v roke upravljanje pa so dobili tudi dolžnosti in odgovornost, ne samo odgovornost zase in za svoje ljudi, temveč tudi odgovornost pred socialistično skupnostjo, ki jim je prepuстила tovarno v upravljanje. Kolektiv, ki si je že v dobi administrativnega upravljanja priboril največja priznanja — dve prehodni zastavi v trajno last in več

drugih pohval in priznanj — je kaj kmalu dokazal, da zna dobro gospodariti.

Kljub mnogim zasebnim potrebam in željam je bila vsem pred očmi skupna težnja: dvigniti podjetje na evropsko raven. To se pravi modernizirati ga, nabaviti stroje, nove naprave in vzgojiti kader. Iz skromnih sredstev, ki so se nabirala v prvih letih delavskega upravljanja, so že v letu 1952 kupili šest novih strojev. Že pred tem pa so v svojih delavnicah sami modernizirali deset zastarelih strojev.

Kmalu nato (leta 1953) so z lastnimi sredstvi postavili novo halo nad starimi pečmi, da so pridobili nujno potrebne delovne prostore. Proizvodnja je namreč nenehno rasla, zato so prostori

postajali pretesni. Število zaposlenih se je prav tako večalo, še bolj pa se je povečevala storilnost. Iz priloženega grafičnega prikaza se prav lepo vidi, kako je podjetje uspevalo in kako je z vsakim letom upravičilo veliko zaupanje, ki ga je vanj polagala naša skupnost.

Sredstva so ustvarili sami

Gospodarski uspehi so kmalu povzročili, da jim ni bilo treba več moledovati za sredstva za povečanje tovarne. Sredstva so ustvarili sami in s tem ustvarili tudi pogoje, da so se lahko na delavskem svetu in med kolektivom zmenili, kako bodo ta sredstva najkoristneje uporabili. In-

Z DOBRIMI PERSPEKTIVAMI

Tri zlate zvezde na modrem polju - znak za kvalitetne izdelke prve tovarne umetnih brusov

dividualne potrebe in interese so odložili za kasneje in na prvo mesto postavili obnovo in razširitev podjetja. Pripravljali so načrte, izposlovali vsa potrebna odobrenja, zbirali ponudbe za

stroje in naprave. Izdelali so investicijski program za rekonstrukcijo podjetja v etapah in dokler niso bili vsi upravno-tehnični in tehnični problemi urejeni, dokler ni bil dan dokončen

pristanek, so nabrali dovolj lastnih sredstev za pričetek rekonstrukcije. Leta 1956 so začeli izdelovati investicijski program in leta 1959 je bila zasajena prva lopata na razširjenem tovarniškem zemljišču. S tem so se sicer glavne skrbi šele začele, toda vse je bilo malo v primerjavi z zavestjo, da so uspeli, da so začeli in da bodo zaupajoč vase delo tudi dokončali.

Vendar to ni bilo edino, kar so v tem obdobju delali in naredili. Čisto vzporedno in poleg vsega so v tem času v skrbi za delovnega človeka zgradili nove moderne sanitarne naprave, uredili pročelje tovarne z novo ograjo in glavnim vhodom, uredili tovarniški laboratorij in pisarne ter modernizirali vozni park.

Gradbena dela v prvi etapi rekonstrukcije niso napredovala tako, kakor so želeli. Pomanjkanje — zdaj cementa, zdaj betonskega železa, pa stekla in opeke — je zavlačevalo dela. Tudi finančnih sredstev je primanjkovalo, posebno spričo stalnega podraževanja materiala in storitev.

Komaj so uspeli do začetka leta 1960 urediti streho nad novo halo, kjer naj bi bil najvažnejši objekt rekonstrukcije: nova, najmodernejša predorna peč za žganje umetnih brusov. Ta peč naj bi več kot podvojila proizvodnjo umetnih brusov v keramični vezi, po katerih je povpraševanje dvakrat preraslo njihove zmogljivosti. Vendar kolektivu, ki je že tolikokrat dokazal, da je dorasel vsakršni situaciji, tudi to ni moglo zavreti napredka. S prizadevnostjo vseh je bila nova hala pravočasno pod streho, pravočasno zasteklena in obzidana in ko so na vseh koncih še delali zidarji in gradbeniki, se je v hali že pričela montaža nove peči. Vsak dan je bil dragocen, saj je vsak pridobljeni dan lahko prinesel milijon do milijon in pol dinarjev bruto proizvodnje. Vzporedno s temi deli se je polagal nov električni kabel za visoko napetost in zidala nova transformatorska postaja.

Maj, ki se ga vsi spominjajo

Prvomajska proslava leta 1960 je bila za ves kolektiv ena naj-

lepših proslav, saj so takrat v prisotnosti visokih političnih in gospodarskih predstavnikov svečano pustili v obratovanje novo električno tunelsko peč, peč, ki jim je letno obetala novih 600 ton

tarifnih postavk in delijo dohodek po individualnem prizadevanju in po doseženih gospodarskih uspehih v celoti. Dohodki posameznika so se povečali z njegovim prizadevanjem in večanjem dohodka podjetja. Razumljivo je, da sta se s tem močno povečali storilnost in kvaliteta proizvodov. Vsaka kvalitetna pomanjkljivost povzroči, da se delo ne plača. Toda takih primerov, zaradi pri-

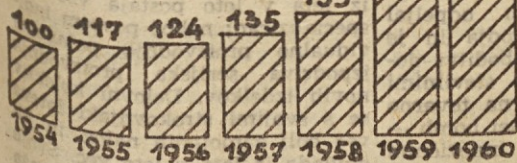
bruto proizvodnje in približno toliko milijonov vrednosti. Ta uspeh je deloma zasenčil vse ostale uspehe in z njimi zvezane napore. Gradbena dela še zdaleč niso bili končana, ob novi peči in ob novi hali se je kar naprej gradilo. Potrebni so bili še drugi prostori: nova mesta za stroje in naprave, nova mesta za ljudi. Zgradili so lepo svetlo proizvodno dvorano, najmodernejšo sanitarno napravo, novo skladišče in odpremni oddelek ter prostore in naprave za obrat družbene prehrane.

Pri vsem delu pa niso pozabili na človeka. Ne samo, da so ustvarili boljše delovne pogoje in da so uredili sanitarno napravo ter obrat družbene prehrane, tudi plačilo, vsakemu po njegovem uspehu, so zagotovili. Nimajo več

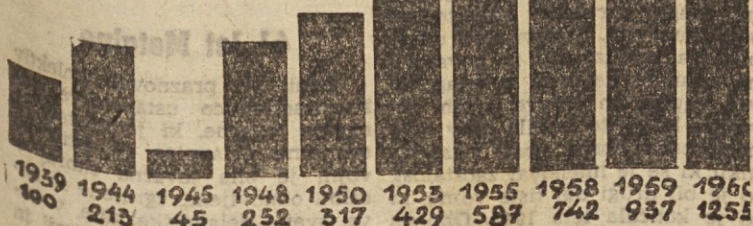
zadevnosti vseh, skoraj ni več. Tak sistem delitve dohodka sam opravi selekcijo med ljudmi. Onemogoča tiste, ki so nekoč živeli na račun drugih, zato pa bogateje nagrajuje tiste, ki so od nekdaj marljivo delali.

Ne moremo reči, da bi s tem že izčrpali program njihovega dela. V rekonstrukciji so končali šele prvo etapo, pa tudi v proizvodnji še niso rekli poslednje besede. Za povečanjem proizvodnje pride razširitev asortimenta in še izboljševanje kvalitete. Vedno pa imajo pred očmi industrializacijo domovine in zato drže korak z napredkom naše industrije. Nove zahteve pa bo pred njih postavil tudi izvoz, za katerega so ustvarili s povečanjem proizvodnje že prve pogoje.

DOHODEK

PROIZVODNJA

Pred 41. leti, ko je bila na Dravi zgrajena hidrocentrala Fala, je bila ustanovljena na Teznem »Splošna stavbna družba«, predhodnik današnje »Metalne«. Švicarska firma, ki je še pred prvo svetovno vojno začela graditi elektrarno Fala, je opremila delavnico, v kateri so izdelovali železnokonstruksijske dele za elektrarno. Ko je bila elektrarna zgrajena, je ostalo mnogo gradbenega materiala in dobro opremljena delavnica, kar je švicarska firma prodala novoustanovljeni »Splošni stavbeni družbi«, katere lastniki so bili inozemci in pa domačini nemškega porekla. Ti so zgradili na Teznem delavniško poslopje in v nove prostore prenesli strojno opremo s Fale.

Novo podjetje je obsegalo takrat železnokonstruksijski oddelek, oddelek za gradbeno in podtalna dela ter žagarski obrat na Fali. V podjetju je bilo zaposlenih 160 delavcev in 26 uslužbenec, od teh je bila večina vodilno osebje nemškega porekla.

Štiri leta pozneje so v podjetju osnovali še oddelek za izdelavo vijakov in zakovic. Leta 1926 pa je zgrajena že tovarna vijakov in zakovic, opremljena s stiskalnici, avtomati in ostalimi stroji. Obseg proizvodnje je rasel iz leta v leto, vzporedno z njim pa tudi število delavcev. Leta 1929 se je proizvodnja dvignila na 2400 ton konstrukcij; v primerjavi z letom 1926 se je proizvodnja skoraj podvojila.

Razvoj delavskega gibanja

Kmalu so postajala naročila redkejša, kajti vso državo je zajela gospodarska kriza. Slabe mezde in še slabši pogoji dela so bili vzrok, da so delavci že leta 1924 stavkali in si tako priborili dvajsetodstotno zvišanje mezd. Da bi se postavili po robu vodstvu podjetja, so delavci ponovno stavkali dve leti kasneje. Do stavke je prišlo zato, ker je vodstvo odpustilo nekaj sindikalnih funkcionarjev, katere je po zmagi in uspešni stavki enotnega delavstva podjetja moralo sprejeti nazaj.

Vse do leta 1930 je bilo delavsko gibanje v podjetju zelo živahno in razgibano, predvsem po zaslugi strokovnih komisij na-

prednih sindikatov URSS. Nekaj let pred drugo svetovno vojno so se v podjetju skušali uveljaviti po vzoru fašističnih organizacij ustanovljeni sindikati JUGORAS, ki jih je vlada ustanovila z namenom, da bi razbili enotnost delavskega gibanja v vsej državi.

S pogodbo, ki je bila leta 1938 sklenjena z lastniki tovarne, so bili delavcem zagotovljeni osemurni delavnik, plačan letni dopust ter še nekatere druge ugodnosti. Tujci na vodilnih mestih so si močno prizadevali, da bi delavce v celoti ponemčili in jih podredili svojemu vplivu. Zavedne slovenske delavce so zapostavljali zaradi slovenskega jezika; imena zavednih Slovencev so bila na odpustnih listinah vedno prva. V predvojnem gospodarstvu so se često pojavljale krize in takrat so se predvsem zavedni ljudje morali bati za svoj kruh. Nekaj besede med vodilnimi ljudmi pa sta tisti čas vendarle imela dva zavedna strokovnjaka, ing. Milavec in ing. Milosavljevič, ki sta podpirala razvoj domačih delavcev. Z uveljavljanjem domačih strokovnjakov se je izboljšal tudi položaj slovenskih delavcev.

Po osemnajstih letih obstoja se je število delavcev in nameščencev v tovarni podvojilo. Osemnajst let dela in izkušenj je dalo vrsto odličnih strokovnja-

kov, delavcev in mojstrov. Proizvodni program se je močno razširil. Ko so se s prehodom na državno eksploatacijo pričele povezovali železniške proge in ceste, je tovarna pričela izdelovati številne cestne in železniške mostove. Tako je nastalo 1000 ton železniških mostov na progi Raška—Kosovska Mitrovica, dva težka železniška mostova na progi Kraljevo—Raška, železniški mostovi na progah Lepenica—Kragujevac, Rogatec—Krapina, Pločnik—Kursumljija, Lužani—Novska ter številni drugi cestni in železniški mostovi po vsej državi. V desetih letih po ustanovitvi je tovarna gradila tudi že mostove v inozemstvu. S šestimi težkimi železniškimi mostovi za Grčijo si je tovarna pridobila sloves tudi izven naših meja. Doma in po svetu je postala znana tovarna tudi po proizvodnji vijakov in zakovic; vijačne izdelke je tovarna izvažala v številne evropske države, v dežele Bližnjega vzhoda, na Malto, v Grčijo in v Egipt.

Val odpora med okupacijo

Takoj ob okupaciji je bila tovarna priključena Kruppovemu koncernu in program »Splošne« se je prilagodil povsem vojnim potrebam. Tovarna je začela izdelovati mostove, pontone, tenderje za lokomotive, specialne cevi in drugo. Nemci so povečali in modernizirali strojni park ter konstrukcijsko delavnico z namenom, da bi povečali proizvodnjo. Toda odpor proti okupatorju je v vrstah zavednih delavcev rasel, razmah narodnoosvobodilne borbe pa je vzpodbujal k vse pogostejšemu upiranju okupatorju. Teror nad delavstvom je izzval sabotaže, čeprav se je okupator posluževal vedno surovejših ukrepov, da bi odpor delavcev zatrl. V tovarni so Nemci uveljavili naglo sodišče, s čigar pomočjo so pošiljali delavce na prisilno delo. Toda kljub prizadevanju, da bi zajezil val odpora in narodnoosvobodilnega gibanja, okupator ni imel uspeha. Proizvodnja ja začela upadati, kajti

delavci so odhajali v partizane v zmeraj večjem številu. Za sodelovanje delavstva z Osvobodilno fronto in za razširjanje narodnoosvobodilnega gibanja so imeli v tovarni največ zaslug tovariši Franc Kamenik, Jakob Verhovčak, Bogdan Knaflič, Ernest Napast, Ludvik Skrbič, Martin Konšak, Ernest Lopič, Jernej Brolih, Radovan Rešnjak, Maks Braučič, Ivan Meznarič in številni drugi zavedni Slovenci, ki so skrbeli za odhod ljudi v partizane in za zbiranje materialne pomoči. Mnogi med njimi so v tej neenaki borbi z okupatorjem, ki je zahtevala ogromno požrtvovalnosti in skoraj nečloveških naporov, žrtvovali svoja življenja, številne ljudi pa so Nemci internirali ali izselili. Viktor Kager, Ciril Cence, Ernest Napast, Martin Konšak, Peter Rupert in Pristovnik so postali žrtve zločinskega okupatorja, a med tistimi, ki so bili izseljeni, naj omenimo samo Radovana Rešnjaka, inž. Milivoja Raiča, Ivana Celofigo in Ivana Rožmana.

Obnova in izgradnja po osvoboditvi

Skoraj pred koncem vojne je okupator na umiku odpeljal mnogo strojev in orodja in je bila tovarna ob osvoboditvi domala opustošena. Za številnimi bombnimi napadi — na tovarno je padlo več kot trideset bomb — so ostale ruševine. Z množičnim prostovoljnim delom pod vodstvom partijske in sindikalne organizacije se je kolektiv z vso verno in požrtvovalnostjo že prve dni po osvoboditvi lotil obnavljanja tovarne, hkrati pa je popravljal in gradil nove mostove in druge porušene objekte po vsej domovini. S številnimi udarniki, racionalizatorji in novatorji na čelu je kolektiv premagoval vse napore in težave prvih po-vojnih let — to je bila prav tako neizprosna borba proti nasprotniku, ki se je imenoval zaostalost, to je bil drugi del tiste vojne, ki se je končala leta 1945. Obnova dežele se je pričela skoraj brez

najosnovnejših sredstev in so jih morale prav tako kot v začetku borbe proti okupatorju nadomestiti gole roke.

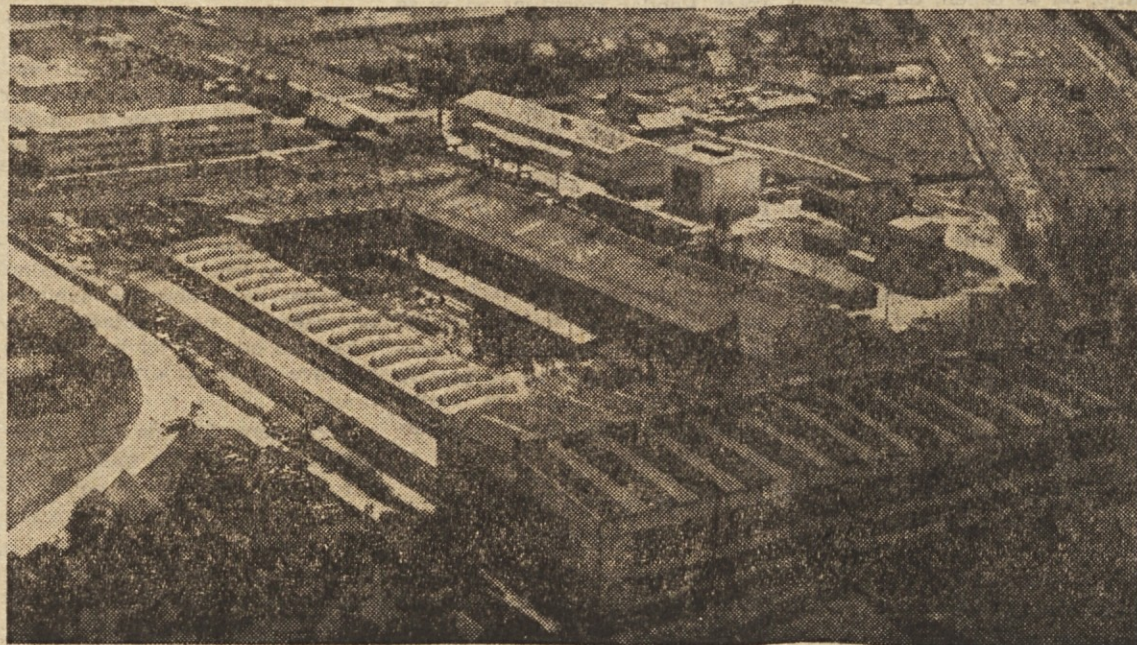
Dvajset let kasneje

Čas, ki je minil, je kot pisan mozaik žrtev in zmag, nesebičnega in požrtvovalnega dela, odpo-vedi in vere v prihodnost — to je podoba iz življenja kolektiva.

Od osvoboditve pa doslej so dosegli tolikšne uspehe, da je »Metalna« zdaj ena največjih specialnih tovarn težke investicijske opreme pri nas. Danes skorajda ni reke, čez katero bi se ne vil v predznem loku most »Metalne« in ni električnih central, kjer bi ne bilo ogromnih zapornic, žerjavov in druge hidromehanske opreme, ki jo je izdelala ta tovarna. V mnogih pristaniščih in ladjedelnicah so je številni žerjavi in druge naprave; najdete jih povsod, kjer ustvarjajo ti ljudje; na gradiliščih, v rudnikih, tovarnah in drugod jih je na stotine. Številni izdelki, ki jih nikoli poprej nismo izdelovali doma, zdaj pa jih izdeluje tovarna sama ali pa v sodelovanju z drugimi podjetji. Proizvodni program je obširen in iz leta v leto postaja vse bolj specializiran; nekoč povsem individualno proizvodnjo polagoma izpodriva serijska proizvodnja novih izdelkov. Delovni kolektiv se s svojimi strokovnjaki loteva vse bolj zamotan nalog, in jih obvlada iz leta v leto več. Svoje priznane izdelke tovarna izvažata širom po svetu. Na desetine objektov je zgradila »Metalna« v Indiji, Pakistanu, Burmi, Etiopiji, ZAR, v Južni Ameriki in drugod.

41 let Metalne

Lani je praznoval kolektiv štiridesetletnico ustanovitve današnje tovarne, ki je nastala iz neznatne delavnice. V letih po vojni je bila tovarna skoraj v celoti obnovljena, zgrajene so nove, svetle delavniške hale, v katerih so danes moderni stroji in

TRADICIJA METALNE

naprave. Izkušeni delavci in strokovnjaki vzgajajo vedno nove kadre, ki delajo v povsem drugih pogojih, kot so nekoč delali veterani »Metalne«, inženirja Milosavljevića in Milavec, Jagrovičeva, Skreblin, Saifrid, Grunter, Raner, Prebevšek in še nekateri. Z izvolitvijo prvega delavskega sveta leta 1950 je kolektiv »Metalne« uresničil načelo socialistične ureditve in prevzel upravljanje podjetja v svoje roke.

Hkrati s štiridesetletnico podjetja je lani tudi delavski svet tovarne praznoval svoj desetletnik. V teh desetih letih de-

pokazali prvi uspehi, saj je podjetje prvič po osvoboditvi preslo plan proizvodnje. In vendar, potrebnih je bilo deset let, da je delavsko samoupravljanje v »Metalni« postalo resničen upravljalni organ podjetja. V tem obdobju je šlo skozi šolo delavskega samoupravljanja nad 600 delavcev; vrednost osnovnih sredstev se je v tem času več kot podvojila; razširil se je sortiment proizvodnje, z izdelavo vse bolj zamotanih strojnih naprav; povečal se je bruto dohodek, osebni dohodek delavcev, izboljšala

sti proizvodov se je proizvodnja povečala za več kakor trikrat. Če bi tovarna še zmeraj izdelovala enostavne konstrukcije, kot so jeklene hale in mostovi, bi se proizvodnja količinsko povzpela na več kot 25.000 ton letno.

O nagrajevanju po ekonomskih enotah razpravlja v »Metalni« ves kolektiv. Ta način nagrajevanja je velik korak naprej v razvoju in decentralizaciji delavskega samoupravljanja in čeprav je še v začetku, se vendar že kažejo uspehi. Upravni organi »Metalne« so postali šola, ki daje ne le strokovnjake na delovnih mestih, marveč tudi ljudi, ki so sposobni sodelovati tudi v ekonomskem poslovanju podjetja skratka v vsem, kar zadeva uspešno dejavnost podjetja.

Napačno bi opisali življenje kolektiva, če bi govorili le o delu organov delavskega samoupravljanja. Vsi delavci imajo pravico do upravljanja podjetja in jo tudi uresničujejo ter tako posredno in neposredno odločajo o usodi podjetja. Delavci »Metalne« niso več vezani le na njihova delovna mesta, marveč upravljajo podjetje, razvijajo svoje ekonomske in politične izkušnje ter odločajo o sebi in o svojem podjetju.

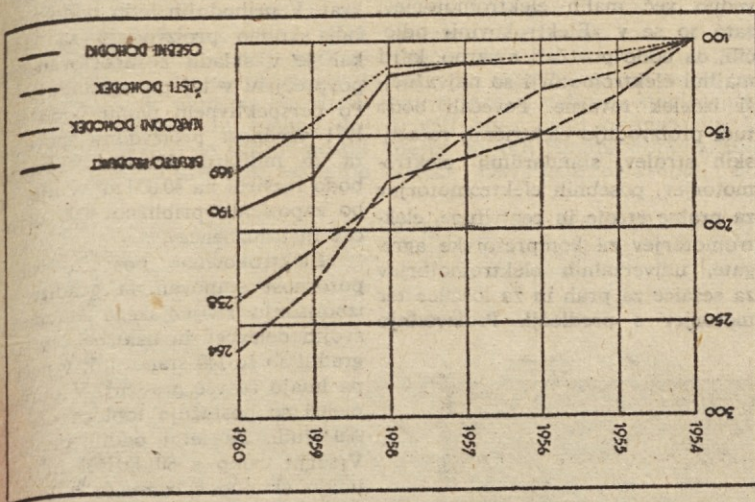
Mnogi delavci sodelujejo v številnih komisijah, v katerih odločajo o nagrajevanju, o stanovanjskih vprašanjih, o sprejemu in odpustu delavcev, o higiensko-tehnični zaščiti in drugem. Podjetje je doslej zgradilo več kot 300 stanovanj, letos pa gradi 64-stanovanjski blok. V svojih domovih v Poreču, Vrsarju, na Kagarjevem domu in v drugih, najetih letoviščih bodo preživeli delavci »Metalne« v letošnji sezoni skupaj okrog 25.000 dni. Tudi kadrovskemu vprašanju in šolanju delavcev posvečajo v »Metalni« veliko pozornost, kajti vedno zahtevnejša proizvodnja

zahteva vedno več strokovnjakov. O vseh teh vprašanjih pa

razpravljajo delavci »Metalne« ne samo v upravnih organih in komisijah, marveč tudi na sestankih sindikata, osnovne organizacije ZK in v drugih množičnih organizacijah, katerih pomen in ugled postaja iz dneva v dan večji.

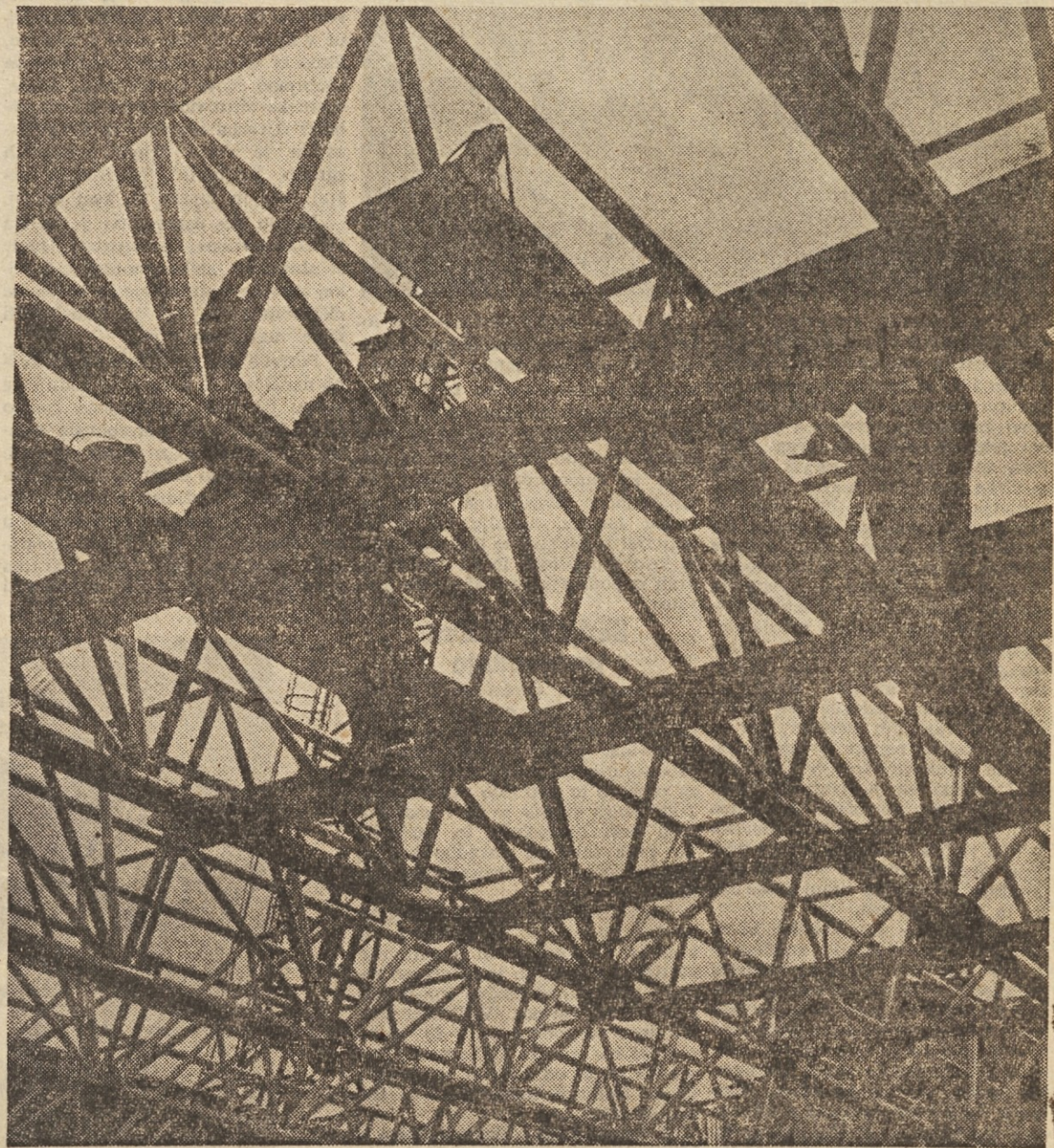
Dvajset let je minilo od dneva vstaje, dvajset let borbe ter

vztrajnega in požrtvovalnega dela naših ljudi za splošno blagostanje, za socializem. Ob tem velikem jubileju se pridružuje kolektiv »Metalne« s svojimi delovnimi uspehi vsemu našemu ljudstvu, kateremu je 20. obletnica vstaje in revolucije najsvetlejši dogodek v zgodovini naših narodov.

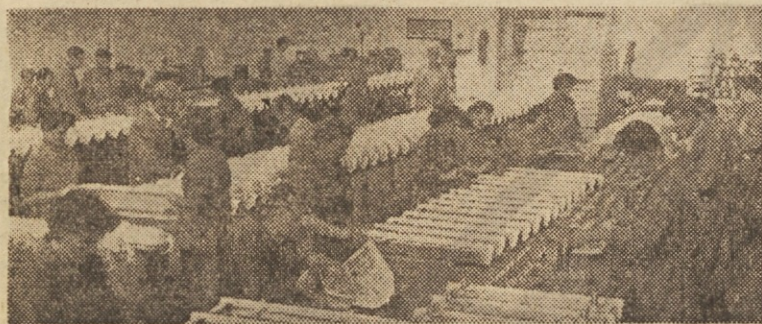
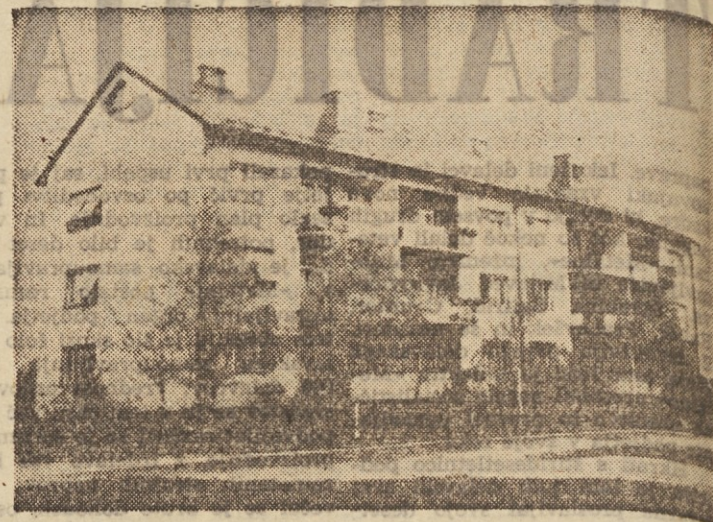
lavskega upravljanja se je tovarna še naprej modernizirala in izpopolnjevala, zgrajena je bila žarična peč — prva te vrste pri nas — za varjene izdelke in covovode, izpopolnjen je bil varilni oddelek, ki se lahko kosa z najboljšimi v tujini, urejen je sodobno, opremljen in odlično organiziran oddelek tehnične kontrole z moderno opremljenim laboratorijem za mehanske, rentgenografske, metalografske in ultrazvočne preiskave s pomočjo magnetofluka in radioaktivnih izotopov. Začetek dela upravnih organov v podjetju je bil negotov in težak. Kljub temu so se kmalu

se je kakovost izdelkov itd. »Metalna« je v veliki meri prispevala pri izgradnji težke industrije, posebej pa na področju izgradnje hidrocentral, ki jih je zgradila v sodelovanju z drugimi podjetji — kot so »Litostroj«, »Rade Končar« in druga. »Metalna« je sodelovala v izgradnji okrog 36 hidrocentral in termoelektrarn doma in v tujini. Količinsko se proizvodnja zadnja leta ni mnogo dvignila, ker se je v veliki meri preusmerila na zahtevnejše in bolj komplicirane strojne naprave in drugo, toda po vredno-

»ELEKTROKOVINA«

MLADO PODJETJE Z VELIKIMI IZKUŠNjami

sveta v Beogradu, Ljudske skupščine v Ljubljani, Zagrebški velesejem, Skopski sejem, zunanja razsvetljava Ljubljane, Nove Gorice, Niša, Sente, Sremske Mitrovice, tovarne avtomobilov »Crvena zastava« iz Kragujevca in še vrsto drugih modernih zgradb, pristanišč, železniških postaj, ulic in tovarn po vsej državi.

Kmalu po ustanovitvi je začela »Elektrokovina« proizvajati male asinhronske elektromotorje, črpalke, stenske ventilatorje in specialne elektromotorje, kar je dalo slutiti nagel razvoj podjetja.

Potrebe po elektromotorjih vedno naraščajo in bodo v prihodnje še večje. Pa tudi naraščajoče število gospodinjstev bo potrebovalo zmeraj več sesalcev za prah, pralnih strojev, zavoljo česar se bodo znatno povečale možnosti prodaje elektromotorjev raznim proizvajalcem teh strojev. V kmetijstvu, gostinstvu, prometu, obrtništvu, skratka povsod, kjer je treba spremeniti

ročno delo v mehansko, so potrebni elektromotorji.

Sadovi delavskega upravljanja

Ko so septembra 1950 v »Elektrokovini« izvolili prvi delavski svet se je kolektiv še z večjo vnetostjo lotil dela in iskal možnosti za hitrejši razvoj. Razširili so zgradbo servisne delavnice, postavili nove objekte, izpopolnjevali notranjo ureditev itd. Leta 1953 so preselili oddelek za proizvodnjo svetilk in oddelek za strojno proizvodnjo v nove prostore. Proizvodnja se je hitro večala, njihovi izdelki pa so bili vedno bolj iskani, predvsem zaradi dobre kakovosti. Proizvodnja je prešla iz obrtniškega na serijski način.

Bogate perspektive

Sedanji objekti so samo del velike in moderne tovarne, ki bo zgrajena do 1. 1971. Po planu Združenja

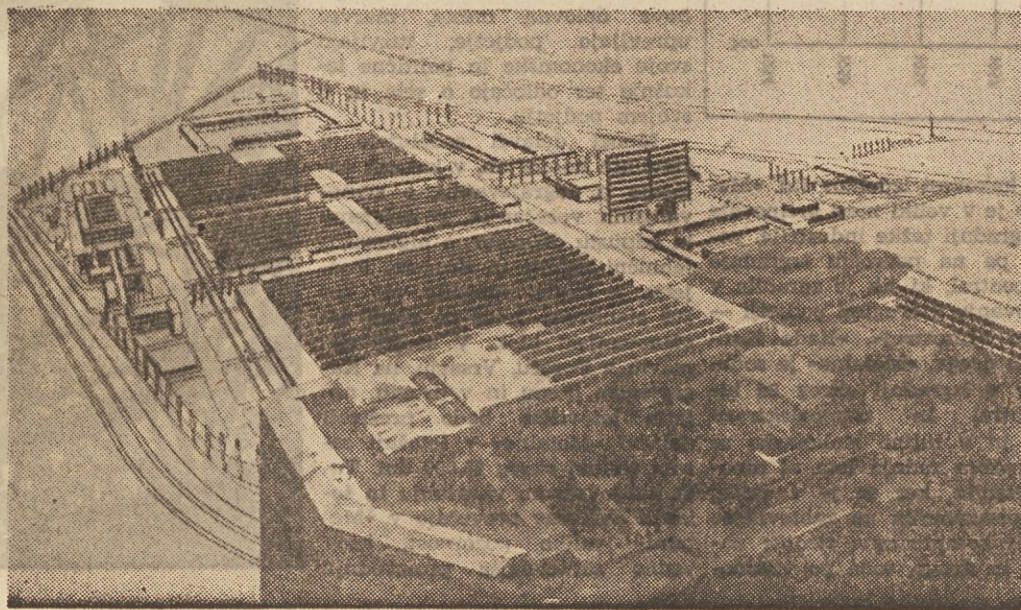
elektroindustrije bomo potrebovali vedno več malih elektromotorjev, zato so se v »Elektrokovini« odločili, da bodo povečali tovarno, kajti majhni elektromotorji so najvažnejši izdelek tovarne. Povečali bodo tudi proizvodnjo električnih rotacijskih strojev, standardnih elektromotorjev, posebnih elektromotorjev za pralne stroje in centrifuge, elektromotorjev za kompresorske agregate, univerzalnih elektromotorjev za sesalce za prah in za loščilce ter motorjev s predložji. Proizvodnjo

ventilatorjev bodo povečali za štirikrat. V prihodnjih letih bodo povečali skupno proizvodnjo za 18%, kar je v skladu z jugoslovanskim povprečjem v tej panogi industrije. Po perspektivnem planu bodo leta 1971 vrednost proizvodnje povečali za 26 milijard dinarjev. Tovarno bodo razširili na 40.000 m², v njej pa bo zaposlenih približno 4000 delavcev in uslužbencev.

»Elektrokovina« posveča veliko pozornost stanovanjski graditvi in izboljšanju življenjskega standarda svojih delavcev in uslužbencev. Dogradili so že 140 stanovanj, v načrtu pa imajo še več gradenj. V obratni menzi se poslužuje toplega obroka 900 ljudi. Za letni oddih imajo v Vrsarju camp s 50 ležišči in tako imajo skupno s campom v Poreču 80 ležišč. Tudi ob Limbuškem zalivu na Dravskem jezeru imajo počitniški dom, v Logarski dolini gradijo planinski dom, v Umagu pa velik počitniški dom.

Kljub naglemu razvoju tehnike za »Elektrokovino« ni bojazni da bi ne bili kos nalogam tudi v prihodnje. Vzgojili so, si sposobne ljudi v samoupravi in strokovnjake, ki bodo uspešno vodili podjetje od naloge do naloge.

S predvideno izgradnjo tovarne bo delovni kolektiv znatno okreplil gospodarsko moč komunne, a z ustanavljanjem specializiranih stranskih obratov pa bo mnogo prispeval za enakomerni dvig življenjske ravni prebivalstva mariborskega okraja.

Podjetje »Elektrokovina« ima torej zelo pestro proizvodno dejavnost. V glavnem lahko razvrstimo njegovo proizvodnjo na štiri poglavitne skupine izdelkov in sicer na vse vrste malih in specialnih elektromotorjev do 4 kW, zatem na svetilke za fluorescenčne žarnice, za visokotlačne živosrebrne in za navadne žarnice, nadalje na spojni material za električne naprave nizke in visoke napetosti in na sesalce za prah iz področja gospodinjstev aparatov.

Serijska oblika proizvodnje

S porastom proizvodnje in porastom električne energije v naših mestih in naseljih je opravila »Elektrokovina« pionirsko delo, zlasti s proizvodnjo najmodernejših svetilk za zunanjo in notranjo razsvetlavo. Tudi izbira svetilk se je v zadnjem času zelo izpopolnila in razširila. To velja tako za navadne kot za fluorescenčne in živosrebrne žarnice.

Do nedavnega je bila fluorescenčna žarnica najbolj ekonomičen vir svetlobe za notranjo in zunanjo razsvetlavo, vendar jo je začela pri zunanji razsvetljavi močno izpodrivati živosrebrna žarnica. Velik del proizvodnje svetlobnih teles še vedno odpade na svetilke za žarnice s kovinsko nitjo, od katerih so najbolj iskane ladijske, industrijske in šolske svetilke.

Z razsvetljavo »Elektrokovine« iz Maribora se ponaša že več sto objektov kot n. pr. palača Izvršnega

V mariborski industriji ima »Elektrokovina« na področju elektroindustrije vodilno mesto. Nastala je leta 1948 iz zasilne remontne delavnice. Osnovna dejavnost so bili razni remontni, proizvodnja svetlobnih teles in elektrospojnega materiala za električne naprave visoke in nizke napetosti. Takrat je bilo v podjetju zaposlenih 208 ljudi. K prvotnim delavnicam so potlej dogradili in še zmeraj gradijo nove objekte, ki rastejo v veliko moderno tovarno, v kateri se uveljavlja serijska proizvodnja. »Elektrokovina« je zdaj med najbolj priznanimi tovarnami elektrokovinskih izdelkov, zlasti kar zadeva male rotacijske stroje in svetilke. Doslej je »Elektrokovina« izdelala več kakor 500 tipov različnih izdelkov, kar je terjalo velike napore vsega kolektiva in strokovnjakov. S kakovostnimi izdelki se je podjetje hitro uveljavilo na domačem in tujem trgu. Ker je na trgu močna domača in tudi tuja konkurenca, uvaža podjetje moderne metode serijske proizvodnje, s katerimi brani svoje mesto in drži kakovost.

Podjetje ima vse oddelke, ki so potrebni za proizvodnjo končnih izdelkov kot so: razvojni oddelek proizvodov za laboratorijem za rotacijske stroje in svetlotehnične meritve, orodjarne, obratno gospodarstvo s plansko in lancersko službo, livarne za tlačni in prosti liv barvnih kovin, strojne obdelave, štančarije, bakelitne stiskalnice, stiskalnice za oblikovanje plastike, galvaniko, montažne oddelke in oddelke za tehnično kontrolo.

KRANJ SPREMINJA SVOJO PODOBO

Zadnja leta gorenjska metropola tako naglo spreminja zunanje lice, da bo kmalu izgubila prvotno obliko naselbine ob sošči Save in Kokre. Sledovi starega Kranja izginjajo drug za drugim, naglo pa rastejo novi, moderni deli mesta.

Do prve industrializacije je v Kranju prišlo v času predaprilske Jugoslavije. Vendar takratna družbena ureditev in trhljost gospodarskega sistema nista našli druge poti, kot da so tuji podjetniki tekstilne stroke predstavljali svoje obrate k nam, se okoristili s carinsko zaščito in ceneno delovno silo. Kranj je takrat postal drugo največje središče tekstilne

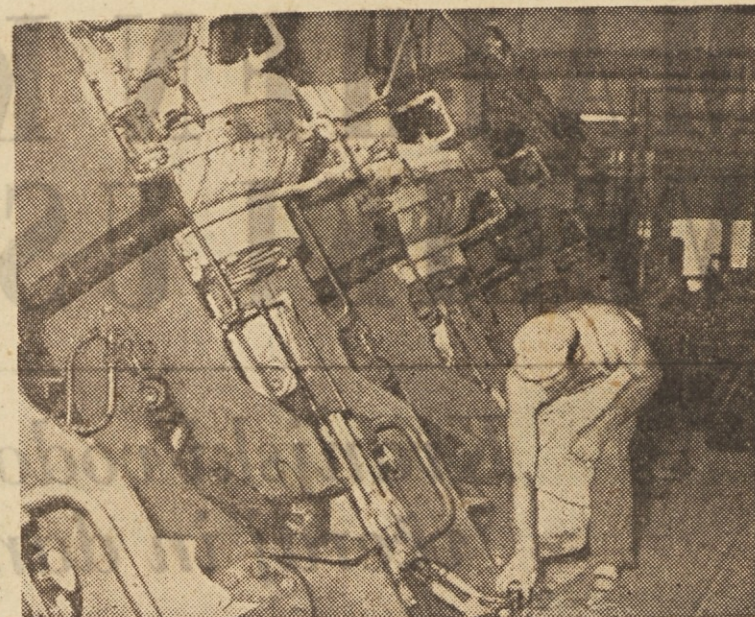
industrije v Sloveniji. S to industrializacijo je takrat začel rasti delavski razred, ki je vplival na spremembo strukture prebivalstva v neposredni okolici mesta. Sicer še mladi delavski razred je trkal tudi na vrata starega malo-meščanskega Kranja in zahteval svoje pravice. Komunistična partija je leta 1936 organizirala med proletariatom veliko stavko tekstilnih delavcev. V tej stavki je proletarijat dozorel, zato ni naključje, da so se Kranjčani l. 1941, takoj po izbruhu druge svetovne vojne, v tako velikem številu pridružili boju proti okupatorju. V mestu so bili kmalu organizirani odbori Osvobodilne fronte. Za

ustvaritev nove, socialistične Jugoslavije je padlo veliko Kranjčanov.

Po zlomu okupatorskih sil je bilo mesto Kranj 10. maja 1945 osvobodeno. Že 15. avgusta istega leta so bile volitve v Mestni ljudski odbor. Tako so Kranjčani dobili nove politično-upravne organe. Sledile so revolucionarne spremembe družbene in gospodarske ureditve. Delavci niso prevzeli v svoje roke le oblasti, temveč so pričeli upravljati tudi s proizvodnjo. V tej dobi smo pričeli ustanavljati najpomembnejše organe delavskega razreda — delavske svete. In prav prvi delavski svet je bil leta 1950 usta-

novljen v Kranju, v tovarni »Sava«. Uspešen razvoj delavskega samoupravljanja v proizvodnji oziroma gospodarstvu in čedalje širše uveljavljanje različnih oblik družbenega upravljanja javnih ustanov sta nujno zahtevala tudi pomembnejšo spremembo v organizaciji in vsebini dela organov lokalne samouprave. Rodila se je zamisel o komunah, kot osnovni družbeno-ekonomski skupnosti prebivalstva in osnovni upravno-teritorialni enoti. Že III. kongres Zveze komunistov Slovenije je postavil njeno uresničevanje za eno glavnih nalog Zveze komunistov Slovenije. Vsekakor ni naključje, da je prav mestu Kranju pripadla pomembna vloga pri uveljavljanju komunalnega sistema. Območje Kranja je bilo namreč že takrat eno najrazvitejših območij v državi, zaradi česar so se v njem vsi ekonomsko-družbeni problemi posebno hitro pokazali in terjali rešitve. Vedno hitrejši razvoj mesta in njegova življenjska povezanost z okolico, kjer biva več kot tretjina v mestu zaposlenega delavstva, sta zahtevala upravno združitev mesta in okolice v teritorialno skupnost. Prišlo je do tega, da je Zvezna komisija za uveljavitev komunalne ureditve priredila statuta občin in okraja Kranj kot tipska statuta za vse občine in okraje v Jugoslaviji.

Novi komunalni sistem je bil uveljavljen v drugi polovici 1955. leta in predstavlja za kranjsko občino obdobje še hitrejšega razvoja. Današnji položaj občine se namreč ne more primerjati z nekdanjim položajem malih občin. Potrebe so sicer vedno večje od možnosti, vendar prav za kranjsko občino lahko trdimo, da je dobila zadnja leta izredne materialne možnosti za uresničevanje svojih nalog. Eden izmed bistvenih izvorov materialnih sredstev

komune in hkrati eden izmed bistvenih elementov povezanosti komune z delovnimi kolektivi je vsekakor neposredno finančno sodelovanje občine z gospodarskimi organizacijami in odvisnost občinskih sredstev od smotrnosti gospodarjenja oziroma proizvodnosti dela.

Kranj je po osvoboditvi naredil v svojem gospodarskem razvoju tak napredek, da ga z vso pravico uvrščamo med ekonomsko najrazvitejše komune v državi. Gospodarske uspehe in moč občine nam najbolj nazorno kaže povečanje ustvarjenega narodnega dohodka, ki je znašal l. 1956 15.927.163.000 dinarjev, leta 1959 že 19.435.623.000 din, za leto pa je predvidenih že 26.065.448.000 dinarjev. Večino narodnega dohodka v občini ustvarja družbeni gospodarski sektor, ki je udeležen pri njegovi skupni ustvaritvi z nad 92%, v njegovem okviru pa industrija, ki ustvarja letno povprečno okoli 80 do 85% skupnega narodnega dohodka občine Kranj. Najmočnejši ustvarjalci narodnega dohodka so tekstilna, elektro in gumarska industrija.

V prihodnje namerava kranjska občina usmeriti gospodarski razvoj predvsem v izpopolnjevanje naslednjih nalog: zagotoviti nadaljnjo rast obsega proizvodnje, v industriji posvetiti posebno pozornost uvajanju novih tehnoloških postopkov, specializirati

proizvodnjo in razvijati kooperacijo med sorodnimi podjetji. Razvijali bodo predvsem obstoječo visoko rentabilno proizvodnjo, s čimer se bo še hitreje okrepila materialna baza komune. V kmetijstvu bo občina zagotovila družbenim posestvom možnost nadaljnjega razvoja. V skladu s potrebami prebivalstva bo razvijala materialne pogoje za razvoj obrti, trgovine, gostinstva in podobnih dejavnosti, predvsem z ekonomskimi cenami uslug. Za razvoj standarda bo znatna sredstva vlagala v izgradnjo stanovanj, komunalno dejavnost, zdravstvo in šolstvo.

Letos je kranjska občina zašla v težak finančni položaj. Mesto je eno samo gradbišče. Graditi so začeli porodnišnico, most čez Kokro, stadion, zimsko kopališče, šolo na Planini, pekarno in urejati park pred Delavskim domom. V gradnji pa je še cela vrsta manjših objektov. Vsi ti objekti so za prebivalce kranjske komune tako pomembni, da ne morejo odlašati z njihovo gradnjo. Kaže, da bo tudi tokrat neposredno finančno sodelovanje občine z gospodarskimi organizacijami rešilo nastalo situacijo. Sicer pa bodo nekaj teh pomembnih objektov izročili svojemu namenu že letos, 1. avgusta, ko bodo prebivalci kranjske komune praznovali dvojni praznik — dvajsetletnico vstaje in praznik občine Kranj.

MAJHEN KOLEKTIV VELIKI USPEHI

Kranjski vodovod včeraj in danes

Le malokatero majhno podjetje se lahko ponaša s takimi uspehi, kot kranjski Vodovod. Ko se je 1. januarja 1956. leta odcepil kot samostojno podjetje od Komunale, je razpolagal z zelo skromnimi prostori in z majhnimi osnovnimi sredstvi. Člani kolektiva, ki jih je bilo takrat le 28, pa so kmalu spoznali, da je v samostojnem kolektivu vse drugače kot prej, ko so bili v skupnosti treh podjetij. Še bolj so to začutili, ko so maja meseca istega leta izvolili prvi delavski svet, saj so takrat prvič postali resnični gospodarji podjetja. Z veliko voljo do dela se je kolektiv lotil obnove kranjskega vodovodnega omrežja, ki je zahtevalo temeljita in kar najhitrejša popravila. Uspehi tega prizadevanja so se kmalu pokazali. Vrednost osnovnih sredstev, ki je znašala v prvem letu 420 milijonov dinarjev, je lani narasla na 780 milijonov. Plan proizvodnje je kolektiv vsako leto presegal. Potrebe na terenu so bile namreč tolikšne, da so člani kolektiva delali tudi vse popoldneve. Prebivalci so prišli na pomoč s prostovoljnim delom, ker so bili prav tako močno zainteresirani, da čimprej pridejo do zdrave pitne vode. Tako je kolektiv lanske plan vrednosti proizvodnje, ki je znašal 95 milijonov dinarjev, presegel kar za 185 %, saj je vrednost proizvodnje narasla na 176 milijonov

dinarjev. Zgradili so vodovod v Struževem, v Potočah nad Predvorom, na Gorenji Savi, začeli pa so tudi z gradnjo vodovoda Kovor—Naklo. Lani so se morali za gradbena dela še posluževati uslug, ki jim jih je nudil Komunalni servis. Letos pa so osnovali lastno gradbeno grupo.

S 1. januarjem so uvedli v podjetju ekonomske enote, ki imajo svoj obračun. Sestavili so tudi že komisijo, ki bo pripravila vse potrebno za volitve v delavske svete ekonomskih enot. Že

v začetku prihodnjega leta bodo ekonomske enote začele samostojno upravljati tudi z osnovnimi sredstvi.

Na letošnji plan, ki so ga povečali na 186 milijonov dinarjev gledajo z optimizmom, ker so prepričani, da ga bodo dosegli.

Prav gotovo sodi med velike uspehe kolektiva tudi ta, da jim je uspelo zgraditi nove prostore za strojno delavnico in preizkuševalnico ter popravilnico vodomerov, ki so jih morali doslej pošiljati v popravilo v Ljubljano ali Zagreb. Mislili so, da bo v

tej stavbi lahko tudi livarna; ker pa lokacija zaradi neposredne bližine mesta ne ustreza, bodo morali livarno v prihodnjih letih zgraditi drugje. Omenjeno poslopje je podjetje zgradilo z lastnimi sredstvi in v lastni režiji. Lepa je zunanost stavbe pa tudi delavnice so svetle in zračne, — take, kot bi si jih želelo vsako podjetje.

Da bi nekatere težje delovne procese mehanizirali, so pred kratkim kupili ekshavator za izkop in zasip jarkov in za dviganje večjih bremen. Stroj nadomestja mnogo delavcev, kar je posebno pomembno za to podjetje, ki ne more vzdrževati večjega števila sezonskih delavcev. Stroj je že v poskusnem obratovanju in izkoplje dnevno 60 do 100 metrov jarkov, pač glede na teren. Za popravilnico vodomerov je podjetje kupilo stružnico. Da pa bi zmogli v redu opravljati servisno službo v oddaljenejših vaseh so kupili dostavni avto. Vodovodno omrežje, ki ga nadzoruje podjetje, se širi na obsežnem področju 170 kilometrov, zato je bil nakup avtomobila nujno potreben.

Skrb za standard

Podjetje ne skrbi le za povečanje proizvodnje in storilnosti, pač pa v veliki meri tudi za standard zaposlenih, za higieno-tehnično zaščito ter za strokovno, družbeno in politično izobraževanje.

V podjetju so skoraj v celoti uredili stanovanjski problem. Lani se je vselilo v nova stanovanja 5 članov kolektiva, štirim pa so dali posojilo za gradnjo hiš. Zelo dobro so uredili tudi vprašanje regresov za malice in dopuste. Vsak član kolektiva dobi dnevno za topli obrok 70 dinarjev iz skupne blagajne, 30 dinarjev pa prispeva sam. Ker pa vsi člani kolektiva zaradi terenskega dela nimajo možnosti, da bi dobivali tople obroke, izplača podjetje takim delavcem razliko v denarju. Sindikalna podružnica razpolaga z milijonom dinarjev sredstev za dopuste, izlete in proslave. Vsi člani kolektiva imajo možnost,

da gredo na letovanje v Počitniški dom republiškega zavoda za socialno zavarovanje v Poreč, kjer je dnevna oskrba 1000 din. Podjetje regresira članom kolektiva in otrokom nad 10 let za 12 dni po 700 dinarjev dnevno, za mlajše otroke in žene članov kolektiva, ki niso zaposlene, pa 500 dinarjev dnevno.

Sindikato je letos že organiziral izlet v bolnico Franjo, v jeseni pa bodo napravili še dva kolektivna izleta na Pohorje in v Elektrarno Medvode.

Podjetje si na vse načine prizadeva, da si pridobi zadostno število vajencev. To jim uspe predvsem tako, da vsestransko skrbijo za njihov razvoj. Letos bodo dva tehnika poslali na specializacijo v inozemstvo, Lani so poslali več članov kolektiva na varilni tečaj, ki ga je organizirala Ljudska tehnika. Več delavcev je napravilo tudi šoferski izpit. Podjetje pošilja svoje ljudi redno na seminarje za družbeno upravljanje, ki jih prireja občinski sindikalni svet.

Prizadevajo si: povsod zdrava pitna voda

Velike naloge si je kolektiv postavil tudi za prihodnost. Že lani začeto gradnjo vodovoda

Kovor—Naklo bodo letos nadaljevali, nadaljevali bodo vodovod za gostišče na Šmarjetni Gori, dalje zasavski vodovod na desnem bregu Save, nadaljevali bodo dela na odseku od Valburge do Prebačevega in na odseku od savskega vodovoda za Zbilje. V načrtu imajo tudi napeljavo vodovoda za Agrokombinat v Hrašah in Smledniku. Kupili bodo nekatere potrebne stroje, predvsem kompresor.

V bližnji prihodnosti bodo na novi lokaciji gradili livarno. Ta bo za kolektiv velikega pomena, ker na Gorenjskem druge livarne ni in bo tako podjetje lahko opravljalo usluge tudi za druga podjetja. Prizadevajo si, da bi v nekaterih vaseh združili manjše vodovode, nad katerimi sedaj nihče ne vrši kontrole, nihče pa jih tudi ne vzdržuje. Velika je nevarnost, da bi v teh vaseh ne prišlo do množičnih obolenj, če bi bila voda okužena; zato je nerazumljiv odnos nekaterih lokalnih činiteljev, ki se upirajo tej združitvi.

Ni interes kolektiva v tem, da si zagotovi nova sredstva, kajti vsi ti vodovodi so potrebni po pravil. Interes kolektiva je — zagotoviti tudi v teh krajih ljudem zdravo, pitno vodo.

LIBOJSKI KERAMIKI

VETERANI NAŠE INDUSTRIJE

Nedaleč od Petrovč, ob savinjski magistrali proti jugu, med predgorjem Savinjskih Alp, leži stisnjeno industrijsko naselje Liboje. Od tamkaj izhaja tudi najstarejša keramična industrija v naši državi. V »Nemškem dolu« so leta 1816 zgradili prvi objekt keramične tovarne, zdajšnjo pa so postavili v 70 letih minulega stoletja. Sprva so izdelovali v njej le kamenino in majoliko, pozneje, v prvih letih tega stoletja pa okrasno keramiko, ki je zaslovela daleč naokrog. Po osvoboditvi je tovarna z novimi objekti močno spremenila obličje in s tem tudi njeno okolico. Okrog 450 libojških keramikov dela dandanes najrazličnejše izdelke gospodinjske, dekorativne, tehnične in sanitarne keramike, različne in grafitne proizvode in drugo. Malo je podjetij ne le pri nas, marveč tudi v svetu, ki imajo za seboj tako dolgo dobo obstoja, kot jo ima keramična tovarna v Libojah. Polnih 147 let je minilo, odkar je priseljenec Ignat Šmigel, računajoč — kot številni drugi tujci s severa — da bo v naših, na surovinah bogatih krajih uspel s svojim skromnim kapitalom. Cenene surovine in delovna sila so mu kmalu zagotovile uspeh, kajti izdelki (razna posoda za gospodinjstvo) so kmalu prodrlj na tržišča južno od Drave in pozneje vse Avstro-ogrške.

Ekonomske krize, konkurenčni boji in razne politične spremembe skozi desetletja niso uničili te tovarne, ki je bila in je dobesleden del življenja Libojške doline. Menjavali so se lastniki, često so se majali temelji tovarne, le-ta pa je vzdržala. Se več, celo rastla je, kajti v tovarni so delali vestni in na delo svojih rok ponosni ljudje. Zavoljo izkoriščanja kapitalistov, zaničevanja in odpuščanja delavcev ima tovarna tudi pestro zgodovino delavskega gibanja pred vojno in borb tamkajšnjih ljudi med vojno. Še dandanes delajo v tovarni ljudje, ki se še dobro spominjajo

prvih zarodkov organiziranega delavskega gibanja pred 30 in več leti. O tem je ob neki priložnosti K. K., ki dela že 34 let v tovarni, dejal takole:

»Zaradi izkoriščanja tujih pa tudi domačih kapitalistov, so pričeli naši delavci spoznavati, da se jim godi krivica. Delavstvo v naši tovarni je bilo skozi vsa leta organizirano, kar je prišlo zlasti do izraza v splošni stavki 9. maja 1940. leta, v kateri je sodelovalo večina delavcev. Kljub vsem močim poizkusom takratne uprave tovarne, da bi stavko zadušila, se to ni posrečilo. Po mesec in pol trajajoči stavki smo s svojimi zahtevki popolnoma uspeli.«

Vojna vihra leta 1941 je zajela tudi libojško delavstvo. Bilo je konec predvojnih borb libojškega proletariata za njegove pravice, začelo se je novo obdobje v zgodovini Libojcev.

Tovarni je druga svetovna vojna sicer prizanesla (obratovala je skoro normalno), vendar je bila v sila klavnem stanju. Tovarno so vsa vojna leta le izkoriščali, ne da bi vanjo vložili vsaj najpotrebnejša sredstva za vzdrževanje. Zato naloge prerojenega kolektiva v prvih povojnih letih niso bile lahke. Razen za zadovoljevanje velikih potreb tržišča so morali skrbeti tudi za nadaljnji razvoj podjetja. V rokah delavcev po osvoboditvi, zlasti po uveljavljanju delavskega samoupravljanja, se je tovarna močno razširila. V novih pogojih so proizvajali iz starih zalog kaolina sanitarno, iz libojške in češke glin pa gospodinjsko keramiko. Brž ko so pošle zaloge inozemskih surovin, so pričeli z raziskovalnimi deli ter jeli eksploatirati keramične glin na domačih tleh. Po letu 1951 pa so dobivali glino iz Hude jame in Arandjelovca.

Dolgoletne izkušnje in potrebe trga so omogočile znatno širitev proizvodnje in to po količini in izbiri. Znatno so povečali tudi število zaposlenih. V tovarni dela zdaj že okrog 450 ljudi.

Zaradi velikega ugleda na domačem tržišču in zanimanja tujega trga za izdelke te tovarne, si kolektiv že vsa leta prizadeva še bolj izboljšati delovne pogoje in s tem povečati obseg in količino proizvodnje, zlasti pa zboljšati kakovost. S tem ciljem so doslej obnovili nekatera tovarniška poslopja, zgradili nove oblikovalnice, novo skladišče za gotove izdelke, remontne delavnice z gazažami, halo za tretjo okroglo peč, dogradili so 40-kubično okroglo peč in dve 86-metrski prodorni peči za žganje gospodinjske keramike, nabavili nove generatorje, stroje za oblikovanje itd.

Tovarna in ljudje

Številni proizvodni problemi organom samoupravljanja niso dovolili, da bi vlagali znatnejša sredstva za dvig življenjske ravni zaposlenih, kot bi jih sicer, če bi ne bilo toliko potreb za ureditev proizvodnih nalog in za zagotovitev nemotene poslovanja podjetja. Vendar so s skromno odmerjenimi sredstvi iz nekdanjega zadržnega doma zgradili za družini blok in dobili v zameno 6-stanovanjski blok v Dobriši vasi. Na mestu lesene barake, ki je stala poleg podjetja, so zgradili samski dom, v katerem stanujejo zdaj pretežno družine, ker jim pač niso mogli dodeliti družinskih stanovanj. V prihodnje pa bodo namenili mnogo več sredstev tudi za stanovanja, kajti veliko fluktuacijo delavcev pripisujejo prav dejstvu, da jim ne morejo nuditi primernih stanovanj. Dalje so iz nekdanjega mladinskega doma uredili otroški vrtec, ki nudi oskrbo približno 50 otrokom, kateri bi bili sicer v času, ko so njihovi starši na delu, prepušeni pomanjkljivi negi.

Ker predstavlja tovarna dober del komune ali obratno, so tudi za kulturno in prosvetno delo v Libojah precej prispevali. Tako so opremili kino dvorano, vsako leto pa podpirajo z določ-

no vsoto tudi društvo »Svoboda«. Ureditev prehrane za samske delavce in delavke ter za tiste družine, kjer sta zaposlena oba roditelja, je bila do nedavnega rakova rana kolektiva skozi vsa povojna leta. Kot povsod, je bilo tudi pri Keramični industriji Liboje najbolj pereče vprašanje sredstev. Šele s pomočjo združenih sredstev občine in razumevanjem sosednjega kolektiva — rudnika Liboje, oz. Zabukovica, so dolgoletno željo uresničili letos 1. maja. Skoraj reprezentančno urejen obrat družbene prehrane — objekt bo moč hkrati uporabljati tudi za druge namene — pomeni veliko pridobitev za kolektiv te tovarne.

Po krizi naglo navzgor

Napak bi bilo, če bi ne omenili sadov večletnih prizadevanj. O tem naj povedo za približno predstavo le nekateri podatki: proizvodnja je leta 1959 znašala 1095 ton, leta 1959 pa 1690 ton, pri čemer seveda ni upoštevana sprememba sortimenta, kajti v zadnjih letih usmerjajo proizvodnjo vse bolj na dekorativno keramiko. Le-ta pa kaže v tonah manjšo proizvodnjo, medtem ko so finančni pokazatelji znatno ugodnejši in kažejo v primerjavi s prejšnjimi leti vidne skoke vrednosti bruto proizvodnje. Tudi proizvodnja na posameznika je vsako leto več ali manj rasla z izjemo v kritičnem letu 1957. Takrat so namreč nastale večje tehnološke težave, zavoljo katerih so bili končni izdelki sila slabe kakovosti in so jih morali večji del zvoziti na tovarniški nasip. To je bilo leto velike preizkušnje za kolektiv. Vzniklo je celo vprašanje še nadaljnega obstoja tovarne, saj so bili nekateri glede njenega obstoja veliki pesimisti. Le starejšim delavcem, ki so z zaupanjem in poštrevnostjo vložili maksimalne napore, velja danes zahvala, da so spremenili proizvodno politiko ter odstranili tehnološke napake, ki so povzročale slabo proizvodnjo.

Ni vsako zlo za zlo bi dejali danes, kajti trud in zaupanje sta bila dobro plačana. Tako ka-

VREDNOST PROIZVODNJE		
1958	1959	1960
100%	125%	140%
DOHODEK		
1958	1959	1960
100%	132%	141%
OSEBNI DOHODEK NA ZAPOSLENEGA		
1958	1959	1960
100%	133%	153%
ČISTI DOHODEK		
1958	1959	1960
100%	146%	152%
PRODUKTIVNOST		
1958	1959	1960
100%	114%	120%

kovostnih izdelkov in tolikšnega finančnega uspeha potem namreč po vojni še niso dosegli.

Mimo uspehov doslej pa ima podjetje široke možnosti, da bo njegov razvoj v prihodnje še hitrejši. Taka je tudi želja složnega kolektiva, saj hoče v nekaj letih zgraditi v Libojški dolini tovarno, ki bo dostojen reprezentant skoraj 150-letne tradicije libojške keramike.

Za nadaljnje znižanje proizvodnih stroškov nameravajo mehanizirati tudi vse oblikovalnice in s tekočimi mehaničnimi tra-

kovi organizirati tehnološki proces čimbolj ekonomično.

Navzlic omenjenim in še mnogim drugim uspehom pa v kolektivu menijo, da bi lahko dosegli še dokaj več. Namreč deljena mnenja in razprave o primernosti lokacije zdajšnje tovarne — ali naj bi obnovili staro ali pa zgradili novo v Petrovčah — so zakrivila, da tovarno že takoj po vojni niso obnovili in razširili. No, vseeno so v šestnajstih letih po vojni napravili več kot v 130 letih obstoja tovarne pred drugo svetovno vojno.

TEKSTILCI IZ POLZELE

Na prostoru zdajšnje tovarne nogavic v Polzele je bilo najprej lesno podjetje, ki je proizvajalo predvsem razna merila. Že takrat je čisto menjalo lastnike, dokler ni v letih 1925—1927 lastnik Reiser ustanovil podjetje za izdelavo nogavic. Le za silo je uredil prostore, kamor je postavil stare stroje, ki so jih bili v drugih podjetjih že izločili iz obratovanja. Tako je v predvojnih letih okoli 250 zaposlenih (število delavcev je nihalo) izdelovalo pretežno bombažne nogavice in le manjše količine boljših ženskih nogavic.

Z nekaj novimi stroji, ki so jih postavili v podjetje pred drugo svetovno vojno, je proizvodnja živetarila vse do leta 1944, ko je obstala, kajti delavci so odšli v partizane. Šele po osvoboditvi so starejši delavci spet začeli s proizvodnjo, pri čemer pa jim je pomankanje surovin, raznih utencilij in drugega, povzročalo nemalo težav. Proizvajali so predvsem navadne nogavice, kakršne je zahtevalo takratno tržišče oziroma težnja prvih povojnih let po kritju osnovnih potreb. Ves trud kolektiva je bil torej usmerjen v zagotovitev planskih obveznosti.

Leto 1950 — prelomnica

Pri normalizaciji v gospodarstvu od leta 1950 dalje, ko je prevzel upravljanje tovarne v

spreminjajo sebe in svoj kraj

svoje roke kolektiv, se je v proizvodnem pogledu, pa tudi v družbenem, v podjetju marsikaj spremenilo. Takrat so dobili prve količine sintetičnih prej, ki so prinesle večjemu delu zaposlenih povsem nove proizvodne naloge, medtem ko so se organi samoupravljanja do leta 1954 lotevali še drobnih oziroma manj pomembnih vprašanj.

Ob ugodnejših materialnih pogojih, zlasti po letu 1956 (ko so zamenjali že nekaj izrabljenih strojev) so začeli s sistematičnimi pripravami za postopno zamenjavo zastarelega strojnega parka ter urejati tehnološki postopek nasploh. Leta 1958 so dobili prvo večjo količino osnovno-proizvajalnih strojev v vrednosti 72 milijonov dinarjev, s čimer so izboljšali kakovost in povečali proizvodnjo ženskih finih in moških vzorčastih nogavic. Tako ima zdaj podjetje skoraj eno četrtino osnovno-proizvajalnih strojev zamenjanih, kar se odraža v nenehnem porastu količinske proizvodnje, zlasti pa asortimenta.

Že leta 1950 so izdelali več kakor 2,5 milijona parov nogavic, od tedaj pa so povečali proizvodnjo za približno 60%. Pri tem je treba poudariti, da pred-

stavlja zdajšnji asortiment v celoti novo proizvodnjo.

Po vetru povpraševanja

Spremenjene zahteve tržišča se močno odražajo tudi v vrsti in kakovosti njihovih proizvodov. Drugačni zahtevki potrošnika, še zlasti v zadnjih letih, se kažejo v tem, da so na primer leta 1959 proizvedli 60% nogavic iz bombažnih in 40% iz sintetičnih prej. Lani pa je bilo to razmerje obrnjeno v prid sintetičnih prej, medtem ko bodo letos proizvedli že 80% vseh nogavic iz sintetičnega materiala.

Ves ta proces so vodili organi delavskega upravljanja s ciljem: čimprej zamenjati zastarele stroje, saj so bila proizvodna sredstva že skoraj 90% ekonomsko iztrošena. Rezultati ukrepov v tej smeri se zgovorno kažejo predvsem v znižanju prodajnih cen v povprečju za 10,69%, dasiravno podjetje k znižanju cen niso sili li kakršni koli zakonski predpisi. Za znižanje prodajnih cen so se odločili organi upravljanja upoštevajoč predčasen uspeh naporov kolektiva pri zniževanju proizvodnih stroškov, hkrati pa so hoteli dati zgled drugim proizvajalcem in še bolj zadovoljiti potrošnika.

Morda še podatek o vlogi samoupravnih organov podjetja skozi desetletno upravljanje. Do konca leta 1960 je od povprečno 550-članskega kolektiva sodelovalo v organih upravljanja 389 ljudi. V tem času so imeli 269 rednih in 14 izrednih sej. Razen centralnega delavskega sveta imajo v petih ekonomskih enotah obratne delavske svete. In na kraju: vsak peti član kolektiva je član organov upravljanja.

Človek v ospredju

Vzporedno z večanjem materialnih možnosti in s krepitvijo ni, je rasla tudi skrb kolektiva za svoje ljudi, ne le za izbolj-

šanje delovnih pogojev na delovnih mestih, marveč tudi za dvig življenjske ravni delavcev v svojstvu članov komune.

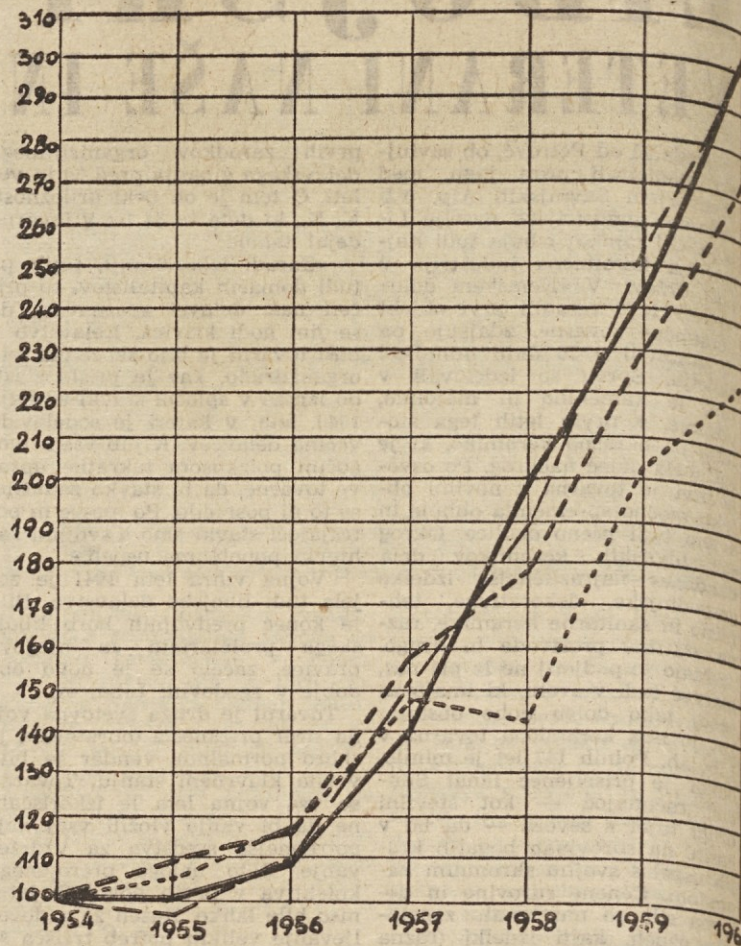
Potlej ko so že leta 1956 poskrbeli za družbeno prehrano (zdaj se poslužuje, qb neznatnem plačilu, toplih malic skoraj 300 delavcev dnevno, 100 do 130 pa jih vsak dan kosi), so si uredili tudi obratno ambulanto. Le-ta nudi vsak mesec 80 do 100 delavcem zdravniško pomoč in približno toliko zdravniških nasvetov. Zdravstvenih posvetovanj in nasvetov so deležni tudi družinski člani zaposlenih. Vzlic temu, da se število staležnih dni ni zmanjšalo, pa je znatno padlo število ljudi v staležu.

Dalje so uredili servisno pralnico, ki se je poslužuje okrog 50 ljudi. Že pet let ima svoj počitniški dom v Piranu, v katerem preživi letni odmor dobra četrtina zaposlenih in še nekaj več članov njihovih družin.

Tudi vzgoji delovne sile posvečajo veliko skrbi. Že leta 1956 so začeli s pripravami za ustanovitev centra za izobraževanje in so ga leta 1958 tudi ustanovili. Skozi ta center gre letno približno 8% vseh zaposlenih. Glavna pridobitev tovarne po ustanovitvi centra pa je: do zdaj so pridobivali nove delavce skozi triletno vajensko dobo, pa tudi potem še niso bili sposobni za samostojno delo, medtem ko zdaj usposobijo ljudi v šestih mesecih do enega leta. Ti ljudje delajo bolje in tudi njihovi osebni dohodki so znatno višji.

Zavoljo velike skrbi kolektiva za posameznika ni čudno, da v tovarni nogavic fluktuacije skoraj ne poznajo. Ker se steka delovna sila pretežno iz okoliša petih kilometrov od tovarne in ker je delo v tovarni že v tradiciji številnih družin, posveča kolektiv veliko skrb tudi življenju izven tovarne.

DOHODEK
ČISTI DOHODEK
OSEBNI DOHODEK
NARODNI DOHODEK

Odstranili so plotove

Dokaj težko si je predstavljati Polzele brez tovarne nogavic ali obratno, kajti še zadnje plotove med tovarno in komuno, je kolektiv v minulemu letu podrli. V najtesnejših stikih in v najboljših odnosih urejajo krajevne probleme Polzele in komune. Med največje uspehe, ki sta jih v skupnem koraku zabeležili tovarna in komuna, sodi brez dvoma zgraditev zdravstvenega doma, ki velja za najboljše urejenega v celjskem okraju in verjetno prednjači tudi pred številnimi zdravstvenimi domovi drugod. V zdravstvenem domu delajo trije zdrav-

niki, v njem imajo že zobno ambulanto ter javno pralnico in kopalnico. S svojo opremo in z organizacijo dela posega v marsičem že dalj kot zgolj v kurativno dejavnost. Ravno pri ureditvi zdravstvenega doma so v Polzele dokazali, da je moč tudi z majhnimi sredstvi marsikaj napraviti.

Skupno s komuno gradijo tudi vodovod, ki je že skoro urejen; šoli, nad katero imajo patronat, so opremili delavnice za praktičen pouk in v prihodnje: sodelovali bodo pri urejanju cest, s katerimi so v Polzele zdaj pač ne morejo pohvaliti.

